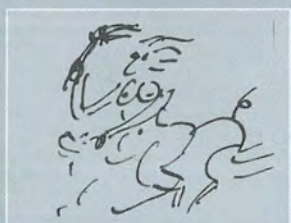

Časopis
slovenskega
rodoslovnega
društva

Letnik 12
številka 1
december 2005

REVERESA

Kazalo

Uvodnik	3
<i>Fran Milčinski:</i> Butalski grb	4
<i>dr. Božo Otorepec:</i> Valvasorjeva grbovna knjiga "Opus insignium armorumque"	6
<i>dr. Miha Preinfalk:</i> Geneza grba družine Auersperg	26
<i>Barbara Žabota:</i> Grb družine Khisl in njegove izboljšave	28
<i>Peter Hawlina:</i> Kaj mi govori papežev grb	33
<i>Peter Hawlina:</i> Stari in novi grbi	36
<i>Peter Hawlina:</i> Klejevški grb	38
<i>dr. Domen Kušar:</i> Plečnikov osnutek grba LR Slovenije	40
<i>Andrej Ambrož:</i> Kranjski deželni glavarji in njihovi grbi	41
<i>Peter Hawlina:</i> Grbi se vračajo - O razstavi - Nekaj priporočil glede oblikovanja grbov in zastav - Grbi slovenskih občin + priložna poster - Grbi kranjskih mest in trgov po Valvazorju - Grbi posesti Freisinske škofije - Zamore s krono - Kapela Sv. Jurija na Ljubljanskem gradu (<i>A. Gombač</i>) - Grbi slovaških mest - Grbi škofov ljubljanske (nad)škofije	45 45 46 48 50 51 54 56 58
Grbi Češke Republike	59
Cehovski znaki	60
<i>Peter Hawlina:</i> Slovensko grbovje na spletu	62

ISSN 1318-6221

Leto 12, številka 1, december 2005

Časopis Drevesa izdaja Slovensko rodoslovno društvo.

Vse pravice pridržane. Ponatis prispevkov je možen samo po dogovoru z uredništvom.

Urednik: Peter Hawlina

Teh. ureditev in grafična priprava: Andrej Gombač, GApro design, Ljubljana; Tisk: GApro design, Ljubljana

Naklada: 500 izvodov

Naslov: Lipica 7, 4220 Škofja Loka, Slovenija

e-naslov: srd@guest.arnes.si

Pričujoča številka Dreves je svojevrsten rekord; v njej je namreč kar 814 slik, grbov in ostalih grafik.

Uvodnik

Grbom smo v našem časopisu že večkrat posvetili nekaj pozornosti. Gotovo pa precej manj, kot jo temu področju posvečajo nekatera druga rodoslovna društva. Razlog je preprost. Grbi so bili in so še vedno pritiklina višjih družbenih slojev. Znano je, kako je s slovenskim plemstvom. Še zlasti je ta družbeni sloj izgubil svoj obstoj ali vsaj pomen po drugi svetovni vojni.

Kljub temu so grbi vedno bili prisotni tudi v našem prostoru. Osebni in družinski grbi so nas bolj kot v živi rabi spremljali na starih palačah in grajskih ruševinah. Pred dobrim desetletjem pa so se pojavili na avtomobilskih registrskih tablicah. Omislile so si jih občine, če jih niso imele že pred tem. Temu zgledu so sledile pred desetimi leti ustanovljene nove občine in danes med nekaj manj kot 200 slovenskimi občinami skorajda ni nobene brez grba.

Nemara je prav očitna prisotnost občinskih grbov dala pobudo med nekaterimi člani, ki so izrazili željo, da bi grbovno tematiko in problematiko predstavili tudi v okviru dejavnosti našega rodoslovnega društva.

V marcu 2005 je kolega dr. Tomaž Pisanski pripravil predavanje z naslovom Osnove grboslovja. Predavanje smo dopolnili z razstavo z naslovom Grbi se vračajo. Postavljena je bila v avli Slovenske izseljenske matice. Predavanje in razstava sta izzvala novo zanimanje in vprašanja. To je bil zadosten razlog za odločitev, da grbom posvetimo tematsko številko našega časopisa.

V Sloveniji sicer že kakih 15 let deluje grboslovno društvo, ki je sicer nekajkrat menjalo svoje uradno ime in

status. Izdajalo je tudi svoje glasilo in druge publikacije, vendar se člani našega društva niso v večjem številu zanimali za delovanje tega društva. Zaradi subjektivnih in objektivnih razlogov med našim in omenjenim društvom ni bilo povezav.

Spomladi 2006 pa je za slovensko grbovje pokazal zanimanje David Cvet, kanadski potomec Slovenskih izseljencev. Zgradil je spletno stran in jo marljivo razvijal in privabljal sodelavce. Nekaj pomoči smo mu znali dati tudi v našem društvu. Predvsem smo poskrbeli za prevod in skušali odgovarjati na mnoga vprašanja. Nepričakovana prisotnost Davida Cveta in njegove spletne iniciative je celo odložila ustanovitev grboslovne sekcije v našem društvu, saj smo menili, da ni potrebno podvajati tovrstnih prizadevanj.

Mnoga rodoslovna društva v tujini imajo že v svojem nazivu prisotno tudi grboslovje. Tako je bilo tudi že omenjeno društvo Slovenski ščit. Bilo je grboslovno, rodoslovno in zastavoslovno. Podobna imena najdemo med mnogimi zahodnoevropskimi rodoslovnimi društvi. Saj je bila tudi naša prva spletna stran naslovljena Genealogy and Heraldry in Slovenia.

Pričujoča številka prinaša skupek prispevkov, ki so daleč od sistematične predstavitve te zanimive tematike. Njen namen ni postavljati slovenskih standardov, ne pogojuje jo zaslužkarski motiv, še manj politični. Edini namen je osveščanje. Po splošni oceni so namreč grbi in grboslovje v Sloveniji premalo poznani in vse prevečkrat ne upoštevajo svetovnih ali vsaj evropskih priporočil.

Kot urednik sem pri urejanju te številke še posebej v tveganem položaju. Saj se nimam za grboslovca. Z grbi sem se občasno ukvarjal v nekaterih svojih projektih, prebral sem nekaj knjig, prelistal sem jih veliko, brskal sem po spletu. Več veš, bolj se zavedaš pomanjkljivosti svojega znanja. Predvsem se zavedam, da ne morem biti grboslovec, če sem grboslovno nepismen. Pod grboslovno pismenostjo razumem dobro obvladovanje grboslovnega jezika. Kdor ne zna grba opisati v heraldični govorici, je grboslovno nepismen. Sam imam pri tem še vedno precej težav. Bojim se, da tega jezika ne bom nikoli zadostno obvladal.

Grb je najbolj viden zunanji znak osebe, družine, ustanove, mesta. Zato ni vseeno, kaj si kdo o njem misli.

Naslovnica

Izvirna funkcija grba je bila razpoznavnost. Pri izbiri motivov in simbolov se skuša iskati izvirnost in sporočilnost. Praksa je pokazala, da so izrazno močnejši taki grbi, ki ne govorijo z neposrednim jezikom. Gledalca mora vabiti k iskanju razlage.

Grb na naslovnici skuša biti izviren in slediti omenjenim načelom razpoznavnosti, izvirnosti in sporočilnosti.

Butalski grb

Frane Milčinski
 Ilustracije Uroš Hrovat

Butale so naraščale imenitno in imenitneje in jim do popolne imenitnosti ni manjkalo ničesar več razen grba. Pa so sklenili, da naj bo in si nabavijo še grb. Modrovali so in moževali in slednjič četrti večer in v četrti krčmi uganili, da mora biti grb imeniten, kakor so imenitne Butale. Zato da mora v butalski grb najimenitnejša žival, kakor so kdaj čuli o njej: to je zmaj. Zmaj mora v grb, pa naj stane, kolikor hoče, in ako ni drugače, lahko stane cel tolar, podkovan in zvrhan. Podkovan je butalski tolar takrat, kadar ga spremlja likof štirih bokalov, zvrhan je, če je poleg pijače še kaj mesnega prigrizka.

In so dejali: »Zmaj je najbolj imenitna žival na oko in za besedo, pa tudi zato, ker je neznansko nevaren in bo v grozo in strah sovražniku.«

Imeli so v Butalah slikarja Čačko in je bil slikar za hiše in kapelice in ograje in obrtnike in sploh za vse. Pa so mu naročili, da naslika grb: v grbu pa da mora biti zmaj, naj stane, kolikor hoče in ako ni drugače, lahko stane cel tolar, podkovan in zvrhan.

Slikar Čačka je naročilo sprejel in obljubil in je resnično slikal in bil silno zadovoljen s svojim delom, ko ga je končal. Vsak umetnik je zadovoljen, ako konča delo in prejme zaslužek in se mu mudi, kam se bo usedel in ga bo zapravljal. Tem bolj je bil zadovoljen Čačka, ko mu je bil zaslužek podkovan in zvrhan.

Zadovoljni so bili z grbom tudi butalski možje. Strmeli so, kimali in hvalili, kako silno je podoben, in da še niso videli zmaja, ki bi mu bil podoben tako. Slovesno so ga obesili na občinsko hišo in bili zelo ponosni.

Dokler niso Tepanjčani zagnali glasu: »Ho ho, Butalci imajo grb, bika imajo v grbu, butastega bika! Ho, ho!«

Tepanjčani so nesramno zlobni: kadar morejo, obesijo Butalcem žaljivko!

Pa je bila žaljivka to pot posebno nesramna, ker je bila resnična.

Kajti ko so si butalski možje vnovič ogledali zmaja, se ni dalo tajiti: zmaj je bil podoben biku.

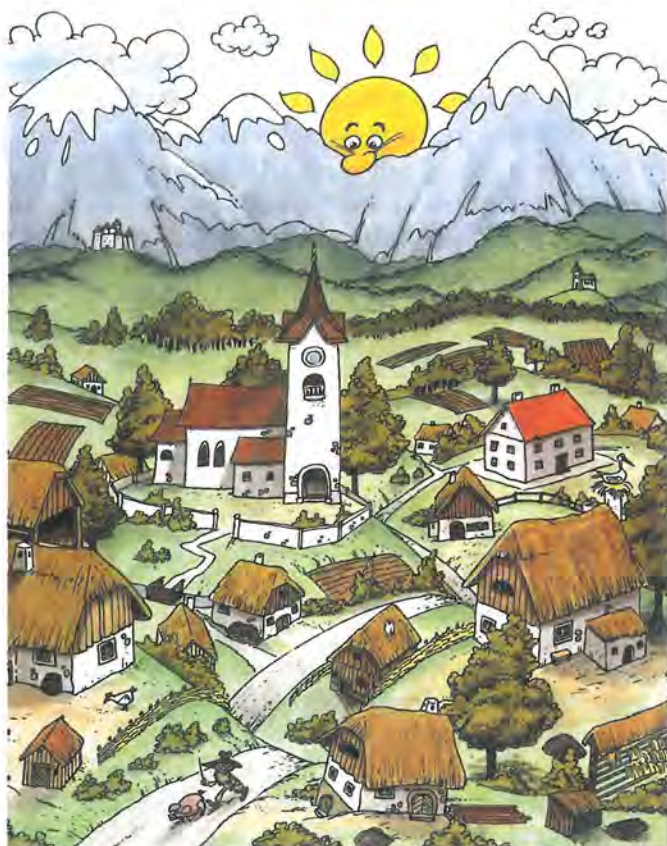
Seveda – Butalcem ni bilo zameriti zmote – zmaja še niso videli nikjer. Bikov pa vsak dan dovolj.

Toda so Butalci zamerili slikarju. Sneli so grb in so šli, da zahtevajo vračilo tolarja, podkovanega in zvrhanega.

Slikar Čačka je baš sedel v krčmi in ga je nekoliko imel – ne preveč ne premalo, nego ravno prav. Pa je bil silno ogorčen, ko je slišal zahtevo butalskih mož. S pestjo je udaril po mizi in izjavil, da mu je užaljena umetniška čast. »Kdo,« je dejal, »je tisti, ki se drzne, da trdi in tudi dokaže, da zmaj v grbu ni pošteno naslikan in točno!« In še je zaklel: »Živega zmaja postavite predme, pa se bo videlo, ali je podoben ali ni! Ako ne bo podoben, zastonj vam naslikam drugega in ga bom posnel po življenju, kakršen bo; z vsemi parklji in kremplji in jeziki in rogovi in kocinami! Pa se zavežem in vam bom povrhu naslikal zastonj še vse tašče vesoljnih Butal in ne bo nobena hiša brez zmaja.«

Ta beseda je bila možata. Zvedeli so jo Tepanjčani in so se rogali: »Ho, ho, za zmaja v grb bo v Butale prišla županova tašča! Ho, ho!«

Uvidel je butalski župan, da bo treba kaj ukreniti. Pa je pozval policaja in mu strogo ukazal: Odpri naj oči in pazi in ne odneha, dokler ne ujame zmaja. Ta zmaj bo za zgled služil in za vzorec slikarju Čački; zato naj pazi, da bo ujel takega zmaja, ki bo zmagu resnično podoben. Tako je ukazal župan.

Tri ure hoda za pustno nedeljo leži vas, pa ji pravijo mesto.

Sredi vasi se cedi rjava mlakuža, ji pravijo potok.

Ob obeh krajih mlakuže stoje kočice, jim pravijo hiše. Dve, tri hiše imajo nadstropja, takim pravijo graščine. Ime je vasi Butale.

Zmaj mora v grb, pa naj stane, kolikor hoče ...

Prejšnji grb z bikom pa so, kakor že povedano, sneli in ga prodali mesarju, da mu je bil za obrtno znamenje nad mesnico. In bi bil tudi mesar zadovoljen z njim, ako ga ne bi včasih izpraševati prihajal kak Tepanjčan, počem da tukaj sekajo zmaja. Tepanjčanom sploh ne boš nikdar zavezal jezikov.

Butalski policaj je torej imel odprte oči in je pazil in bil jako vnet. Njegova vnema ni poznala kraja in je iztaknil zdaj to reč, zdaj ono in jo privlekel slikarju Čački, mar ni to zmaj: ježa je privlekel in raka in rogača in so se mu zdele nevarne te živali, ki da bodo v strah in grozo sovražniku.

Toda je bila slikarju umetniška čast še vedno užaljena in ni maral pripoznati ježa in raka in rogača, da so bolj podobni zmaju, kakor mu je bil podoben zmaj v prejšnjem grbu, in je celo odklonil kroto, ki jo je bil ujel policaj in jo zatožil, da strupeno pljuje okoli sebe.

Blizu Butal je hosta, v tisti hosti je strašil grozanski razbojnik Cefizelj in se ni bal ne boga ne butalskega policaja. Če je le utegnil, je prihajal v Butale in se postavil policaju pred nos. Dejal je policaj, prej da ne bo miru dal Cefizlju, da jo bo izkupil. In je bila poslednja zasluga policaja, da se do tedaj ni zgodilo, da bi jo Cefizelj izkupil. Cefizljeva zasluga pa je bila, da je ni izkupil policaj. Kajti, je dajal Cefizelj, za tem policajem bi prišel drugi, vsak drugi pa bi bil hujši.

Čul je razbojnik Cefizelj, s kakšno vnemo da preži butalski policaj na zmaja in da koprne za zmajem vse Butale in bo z njim ustrezno njihovi slavi in slovesu.

Pa je stopil iz hoste v butalsko mesto.

Bilo je ravno polnoč, svetila je luna in je policaj pel uro. Petelin, kadar poje, zapre oči. Policaj pa ni bil petelin, nego je imel oči odprte in je gledal in videl: holaj, onkraj vodnjaka v svetlem siju čepi moški in se ne gane ne spričo policaja ne spričo glasu in ure; tako predrzen bo samo Cefizelj.

Policaju je zavrela kri, nastavlil je sulico, imenovano helebarda, in jadrno stopil tja: »Kdo si, da čepiš in skruniš butalska tla?«

»O,« je ponižno odgovoril Cefizelj, »ne skrunim butalskih tal, saj imam zapete vse gumbе. Ampak se mi je posrečilo in sem ujel ptiča – zdi se mi, da je zmaj. Tule pod kapo ga imam in je skrajni čas, da ste prišli, da ga varujete, da ne uide. Ali imate kletko?«

Je videl policaj, da res tišči razbojnik Cefizelj kapo ob tla. Pa je počenil še policaj poleg kape in je dejal: »Poznam te, razbojnik si, Cafizelj. Jaz pa sem butalski policaj. Zapomni si: butalski policaj ima zmeraj vse. Pa imam tudi kletko in jo imam zate in jo imam za zmaja. Toda je ne nosim s seboj. Kletka je zate občinska keha, razumeš, kletka za zmaja pa stoji na oknu v občinsko keho. Kar ponjo stopi in jo prinesi!«

Pa je Cefizelj ponižno stopil ponjo in je tačas policaj tiščal kapo in zmaja in čepel na tleh in je čepe zapel prvo uro in se čudil Cefizlju, kje da se mudi. In je pel drugo uro in so ga bolela kolena in je pel tretjo uro in je klel Cefizlja: Naveličal se je čepenja in je dejal: »Vstati bom moral, drugače ne bom več mogel.« Previdno je segel pod kapo – bilo je nekaj okroglega in mehkega in je pozabil zapeti četrto uro.

Ker ni pel četrte ure, so se zdramili Butalci, zakaj da policaj ne poje ur, in so prišli in videli in čuli in glave staknili nad kapo.

Zdaj je policaj upal in je izpod kape privlekel, kar je imel v rokah okroglega in mehkega, bila je konjska figa.

Pa je bil slikar slednjič zadovoljen in je dejal, da bo v grb naslikal kapo in v kapi konjsko figo.

Toda mu je župan plačal dva tolarja, podkovana in zvrhana, da ni naslikal grba.

Potem so izvedeli Butalci, da drugod nekje že imajo zmaja v grbu. Ako bi se baš primerilo in bi imel ta zmaj mlade, lahko bi katerega odstopili v Butale. Butale prosijo.

»Ho ho, Butalci imajo grb, bika imajo v grbu, butastega bika! Ho, ho!«

Valvasorjeva Grbovna knjiga, list 3

grba,⁵ dejansko pa jih je v IX. knjigi objavljenih 669. Da obsega indeks samo 1487 imen, je razumljivo, ker so grbi nekaterih imenitnejših rodbin naslikani po večkrat.

Grbi se znotraj vsakega stanu vrstijo po abecedni vrsti, le izjemno kronološko kot na primer grbi ljubljanskih škofov na listih 12 do 14.

Po primerjavi rokopisov Valvasorja v njegovih pismih,⁶ je bilo ugotovljeno, da je naslov grbovne knjige, vse podpise h grbom in celoten indeks napisal sam Valvasor lastnoročno.

Posebnost grbovne knjige so okvirji na vsaki strani oziroma listu. Ti so na začetkih pomembnih grbov oziroma poglavij bogatejši tako na listih 1, 3, 8, 9, 28, 37, 86, 88, 94, 105, 118, 167, 172, 200, 260 in 283. Pri okvirjih je slikar uporabil več različnih vzorcev, vsakega pa je naslikal tudi v več barvnih variantah. Nikoli si ne sledita dva enaka okvirja. Vzorci so različni tudi po širini.

Grbovni ščiti oziroma kartuše so baročni in prav tako slikani v številnih variantah, pri katerih je vidno, da se je slikar trudil za kar največjo razliknost. Grbovna polja so sicer gotska, to je, da imajo vzporedni navpični stranici in zgoraj raven, spodaj pa polkrožen zaključek. Poleg večino baročnih kartuš najdemo nekatere še renesančnih

oblik, na primer pri grbu Kranjske na listu 8 ali Slovenske Marke na listu 9, posebno pa pri grbih raznih mest na koncu grbovne knjige. Najdemo pa tudi okrogla grbovna polja, kot pri grbu Adama na listu 4, in ovalna pri nekaterih fantazijskih grbih na istem listu. Bolj enotna so grbovna polja in kartuše proti koncu knjige, kjer so včasih sploh brez kartuš.

Grbi so slikani v veliki večini po heraldičnih pravilih, to je, da obsegajo razen ščita z grbom tudi šlem z grbovnim ogrinjalom ali plaščem še krono ter grbovno dragotino ali okras na vrhu. Ta običajno ponavlja grbovno podobo ali njen zgornji del; če pa je grb sestavljen samo iz barv in metalov, je okras izdelan iz rogov, kril ali grbovnih desk z barvami grba.

Škofijski grbi imajo razen ščita z grbom navadno še mitro, škofijsko pastirsko palico in štolo. Nadškofije imajo poleg tega še meč, prekrižan za grbom s škofovsko palico. Opatije imajo enake grbovne okrase kot škofije.

Knežji grbi nimajo na vrhu šlema, krone, pokrivala in okrasa, ampak samo tako imenovano knežjo krono (na primer Auerspergi na listu 266), ki se od kraljevske razlikuje po obrobi iz hermelina. Nekateri grbi so izredno bogato naslikani; tako ima grb vojvodine Pomoranske na listu 269 tudi dva tako imenovana "divja moža" kot nosilca grba. Ta najdemo tudi pri grbu grofov "de Moncada" na listu 282, grb grofov Vetter pa držita dva kronana zlata leva.

II. Vsebina grbovne knjige

Po naslovnem listu sledi v rokopisu alegorična slika z delno ponovljenim naslovom dela, ob straneh pa sta na levi grb Valvasorja, na desni pa rodbine Zetschker, iz katere je bila njegova druga žena Ana Maksimila, s katero se je poročil 20. julija 1687.⁷ Na tretjem listu je veliki grb Valvasorja: ščit dvakrat deljen, zgoraj kronan črn orel v zlatem, v sredini v rdečem grad s tremi stolpi, spodaj pa pet zlatih rombov v modrem. Nad grbom je šlem z ogrinjalom, na desni čnozlatim, na levi rdeče-srebrnim. Na kroni vrh šlema stoji kot okras ali grbovna dragotina črn orel s krono.

Za tem uvodnim delom so grbi razdeljeni sistematično v šest enot oziroma poglavij:

Fantazijski grbi (listi 4-7)

Kranjski grbi (listi 8-171)

Štajerski grbi (listi 172-227)

Koroški grbi (listi 228-259)

Nemški in drugi grbi (listi 260-370)

Indeks grbov (listi 371-388)

Oglejmo si torej vsakega od omenjenih poglavij in podajmo njihove glavne značilnosti in vsebino!

Fantazijski grbi

Fantazijske grbe imenujemo v heraldiki grbe pravljíčnih oseb in vladarjev iz predheraldičnega časa, ki jih pogosto najdemo v starih grbovnikih oziroma grbovnih

knjigah. Za te osebe so si namreč pozneje izmislili grbe, ki naj bi jih simbolizirali.⁸ Valvasor je prevzel te grbe po takrat najbolj znani grbovni knjigi J. Siebmacherja in sicer po izdaji iz leta 1657, v kateri se ti grbi prvič pojavijo.⁹ Gre za naslednje "grbe": 1. grbi "prvega sveta", Adama in Noeta, 2. grbi treh dobrih Judov: Jošua, Davida in Makabeja, 3. treh dobrih Judinj: Estere, Judite in Jaele, 4. treh dobrih poganov/ajdov: Hektorja, Aleksandra Velikega in Julija Cezarja, 5. treh dobrih pogank: Lukrecije, Veturije in Virginije, 6. treh dobrih kristjanov: Karla Velikega, kralja Arturja in vojvoda Gotfrida Bouillonskega, 7. treh dobrih kristjank: Helene, Brigitte in Elizabete ter nazadnje 8. treh svetih kraljev Gašparja, Boltežarja in Melhiorja, ki ima v grbu seveda zamorca. – Ti "grbi" so pač morali biti v vsakem boljšem grbovniku tistega časa in zato jih je, razumljivo, prevzel tudi Valvasor.

Kranjski grbi

Razni kranjski grbi zavzemajo po obsegu kar 163 od 370 listov z grbi, kar je 44% cele Valvasorjeve grbovne knjige. To je razumljivo, saj je Valvasor hotel zbrati in objaviti predvsem te grbe, ki so bili v dotedanjih grbovnikih knjigah oz. grbovnikih zelo slabo, ali pa sploh niso bili zastopani. V že omenjeni Veliki grbovni knjigi J. Siebmacherja, v izdaji iz leta 1772, ki nam je bila v Ljubljani na voljo,¹⁰ je poleg grba dežele Kranjske naštetih samo 12 kranjskih viteških rodbin z grbi, medtem ko je štajerskih in koroških kar na desetine. Zato je Valvasor pri zbiranju grbov posvetil kranjskim prav posebno pozornost, saj jih je potreboval tudi za določena poglavja svoje Slave vojvodine Kranjske, ki jo je imel takrat že v načrtu in izdelavi.

Kranjske grbe začenja seveda grb dežele Kranjske (list 8), kakršnega so uporabljali kranjski deželni stanovi: v zlatem, renesančno-baročnem ščitu moder, naprej (to je na heraldično desno stran) zroč orel z zlatim/naravnim kljunom, nogami in kremplji (heraldično: oborožitvijo) in s cesarsko krono na glavi. čez prsi ima od enega konca krila do drugega zlato-rdeče šahiran polmesec z 32 polji. Na ščitu je šlem s krono, na njej pa ponovljen zgornji del orla iz grba. To je kranjski deželni grb, kot ga je kranjskim stanovom podelil deželni knez, cesar Friderik III. kot "zboljšavo" dne 12. januarja 1463,¹¹ ker so mu kranjski plemiči in vitezi med obleganjem na Dunaju prišli na pomoč. Do tedaj srebrno-rdeče šahiranje polmeseca, ki ga nosi orel na prsni kot dodatni razločevalni znak od drugih orlov v grbih avstrijskih dežel, je spremenil v zlato-rdeče (ker je heraldična zlata bila "boljša" od srebrne), orel pa je dobil v ščitu in na grbovnem okrasu na glavo cesarsko krono kot posebno cesarsko milost. O samem grbovnem polju, ki je bilo do takrat vedno srebrno, pa v tej listini ni besede, vendar pa je na v njej naslikanem novem grbu modri orel v zlatem polju. Toda te "zboljšave" grba niso vedno in povsod upoštevali, kar je pripeljalo pozneje do

zapletov v zvezi s kranjsko deželno zastavo, prednico današnje slovenske narodne zastave.¹² Že sam Valvasor, oziroma slikar Ramschissl, je na listu 173 med drugimi deželnimi grbi upodobil tudi kranjskega z orlom, gledajočim nazaj, to je v heraldično levo, (kar je bila v heraldiki velika napaka), na prsni pa ima srebrno-rdečo šahovnico!

Grbu dežele Kranjske sledi na 9. listu grb Slovenske Marke oz. "Windischmarch. Vindorum marcha": v poznorenesančnem, že kar baročnem ščitu, je na zlatem polju črn okrogel klobuk s črno podlago, z zvito sivo (srebrno?) pleteno vrvico naokrog, z dvema šopoma z luknjama, skozi kateri je druga (?) pletena vrvica speljana pentljasto pod klobuk. Na vrhu klobuka je tudi volnen šop, bolj verjetno pa luknja z zanko za obešanje (!). Na ščitu je šlem s krono, na njej pa zlata osmerokotna ščitna plošča z vzbočenimi stranicami in s pavjimi peresi na vogalih, v kateri je ponovljen klobuk z grba s še bolj vidnim ušescem in z enim členom verige za obešanje. Ta podoba grba Slovenske Marke že kaže napačno razumljeni klobuk, ki se čez tako imenovani "železni klobuk" razvije v navaden zvon.¹³ Šlem ima na desni črno-zlato, na levi pa črno-srebrno ogrinjalo v skladu z barvami v grbu.

Ta grb Slovenske Marke kot južnega dela Dolenjske, se seveda močno razlikuje od heraldično pravičnega, ki ga prvič najdemo na pečatu vojvoda Rudolfa IV. iz leta 1358,¹⁴ in tistega v heraldičnih zbornikih 15. stoletja: v srebrnem (prvotno zlatem) grbovnem polju črn, rdeče podložen okrogel klobuk z rdečo vrvico iz pletene volne, speljano skozi luknji v klobuku, držano po dveh vozlih in šopih ter spodaj obrnjeno v zanko. Ščitna dragotina oz. okras je šestokotna heraldična "deska" oz. plošča, ki kaže klobuk s ščita in ima na vogalih pavja "ogledala."¹⁵ Naj še omenim, da ta klobuk v grbu Slovenske Marke na pečatu vojvode Rudolfa IV. iz 1358 ni kakšen poseben ali značilen "slovenski" klobuk, ampak čisto običajen tedanji heraldičen klobuk, kakršnega na primer srečamo tudi na pečatu viteza Bussa Gruelhut-a iz leta 1305¹⁶ kot "govoreči" grb, ker s svojo podobo govori o imenu lastnika. Ta klobuk danes heraldiki splošno opisujejo kot "slovenskega", pač zato, ker je bil v grbu "Slovenske" Marke, in ne zato, ker naj bi bil značilen "slovenski klobuk"! Pavel Ritter-Vitezovič je v svoji Stemmatalogiji, tiskani 1701 na Dunaju, objavil ta klobuk kot grb "Japodie",¹⁷ ki naj bi bila po njegovem nekje na področju Slovenske Marke.

Za tema deželnima grboma sledi po abecedi deset grbov rodbin, ki so bile nosilke tako imenovanih dednih deželnih uradov na Kranjskem: Auerspergov/Turjaških kot dednih deželnih maršalov, Egkov kot dednih deželnih konjušnikov, knezov Eggenbergov kot dednih deželnih točajev, Hohenwartov kot dednih stolnikov, Kacijanarjev kot dednih srebrnih komornikov, Kislov kot dednih lovskih mojstrov, Lambergov kot dednih deželnih hlevskih mojstrov, Panizolov kot dednih deželnih sokolarjev, Saurerjev kot

Valvasorjeva Grbovna knjiga, list 4

dednih deželnih "prirezovalcev" (Vorschneider) in Thurnov kot dednih deželnih dvornih mojstrov.¹⁸

Grbi ljubljanskih škofov so izjemno razvrščeni po njihovih letih škofovanja: Žiga Lamberg (1463-1488), Krištof Ravbar (1488/1493-1536), Franc Kacijanar (1536-1543), Urban Tekstor (1543-1558), Peter Seepacher (1558/1560-1568), Konrad Glušič (1570/1571-1578), Baltazar Radlič (1579), Janez Tavčar (1580-1597), Tomaž Hren (1597/1599-1630), Rajnald Scarlichi (1630-1640), Oton Friderik Bucheim (1641-1664), Jožef Rabatta (1664-1683), in Žiga Herberstein (1683-1701).¹⁹ Vsi ti škofijski grbi imajo nad ščitom škofijsko mitro in pastirsko palico s štolo. Poleg grba ljubljanske škofije, podeljenega ob ustanovitvi leta 1461²⁰ (v zlatem polju, razcepljenem pokončno po škofijski palici, spredaj polovica črnega dvoglavega cesarskega orla s krono, zadaj pa polovica kranjskega deželne orla s cesarsko krono in srebrno-rdečim polovičnim šahiranjem polmeseca), ima večina tudi svoje plemiške oziroma rodbinske grbe, ali vsaj njihove dele. Škof Tomaž Hren je imel kot tako imenovani "srčni ščit" sredi grba grb svoje rodbine: v modri konici v črnem zlatega leva, v zgornjih vogalih pa po eno zlato zvezdo. Takega najdemo tudi na njegovih številnih grbovniških ploščah.²¹

Škofijskim grbom sledi še šest cerkvenih grbov: proštij v Novem mestu (zlat konj na zelenem trohribu v srebrnem polju, "govoreč" za Jurija Slatkonjo!) in v Ljubljani (pol škofijski, pol avstrijski), dekanata v Ljubljani (spredaj poševen srebrni tram v rdečem, zadaj polovica škofijskega orla), stolnega kapitlja v Zagrebu (vladar na prestolu). Na posebnem listu sta še grba dveh duhovnih oseb: stolnega dekana Mihaela Mikca iz Ljubljane ter Primoža Trubarja s podnapisom: "Primus Truber canonicus Labacensis, et primus apostata siue lutheranus in Carniolia." Grb predstavlja srebrna tesarska sekira z ročajem v rdečem polju²² kot ga je Trubar - sodeč po ohranjenih pečatih - dejansko uporabljal.

Na naslednjih petih listih sledi 27, oziroma 25 grbov vseh mest v takratni Kranjski, ki je v tistem času obsegala tudi celotno Istro. Razvrščeni so po abecednem redu takole: Antignana (Tinjan pri Pazinu), Berschez (Brseč pri Opatiji), Biben (Pičan pri Pazinu), Bischofflackh (Škofja Loka), Castua (Kastav pri Reki), Crainburg (Kranj), Galliniana (Gračišče pri Pazinu), Gottschee (Kočevje), Gurckfeld (Krško), Laas (Lož), Landstrass (Kostanjevica), Lourana (Lovran pri Opatiji), Laybach (Ljubljana), Mitterburg (Pazin), Mottling (Metlika), Mottling (Metlika-2. grb), Radmansdorff (Radovljica), Rudolphswerth (Novo mesto), Stain (Kamnik), Triest (Trst), Tschernembl (Crnomelj), Tybain (Devin pri Trstu), S. Ueith am Pflaum (Reka), Weichsburg (Višnja gora), Wihitsch (Bihac) in Zeng (Senj). - Med vsemi mestnimi grbi je samo pri Metliki in Novem mestu objavil dve varianti, znani z mestnih pečatov iz 14. in 15. stoletja.²³ Od 25 grbov jih je 12 s področja Istre, Kvarnerja in Trsta, 13 pa iz stare Kranjske. Da je toliko istrskih mest v grbovni knjigi, je najbrž zaradi tega, ker je Valvasor prištel med mesta vse istrske komune.

Nedvomno je del grbovne knjige z mestnimi grbi v barvah za današnjo rabo še najbolj aktualen v zvezi z obnovo krajevne heraldike, saj imamo tu nekatere mestne grbe sploh prvič zajete v barvah. Za Istro pa so nekateri krajevni grbi znani sploh prvič šele iz te grbovne knjige ali pa so tu prvič znane njihove barve na prim. za Kastav in Bihac.²⁴ Za slovenska mesta so tu prvič ohranjene barve grbov za Škofjo Loko, Kranj, Kostanjevico, Metliko, Radovljico, Novo mesto, Kamnik, Črnomelj in Višnjo goro. Te barve so še danes v rabi, ker starejši prepričljivi podatki zanje niso ohranjeni.

Mestnim grbom sledijo grbi nekaterih trgov na Kranjskem, razvrščeni po abecedni vrsti. Na šestih listih je narisanih 32 grbov, od teh ima Mokronog dve varianti - torej je 31 različnih. Od teh se jih zopet 13 nanaša na Istro in Kvarner. Tu so naslikani grbi naslednjih trgov: Adlsparg (Postojna), Aurspurg (Turjak), Boglion (Boljun pri Pazinu), Circkniz (Cerknica), Freyenthurn (Podbrežje ob Kolpi), S. Iohannis (Štivan pri Devinu), Kerschhan (Kršan pri Plominu), Kostell (Kostel ob Kolpi),

Kring (Kringa pri Tinjanu), Lindar (Lindar pri Pazinu), Moscheniza (Moščenice pri Opatiji), Nassenfues (Mokronog), Neumarcktl (Tržič), Oberlaybach (Vrhnika), Pasperg (Paz pri Pazinu), Ratschach (Radeče), Reüffniz (Ribnica), Schärffenberg (Svibno), Seisenberg (Zužemberk), Senosetsch (Senožeče), Swing (Žminj pri Pazinu), Teruiso (Trviž pri Pazinu), S. Ueith (Šentvid pri Vipavi/Podnanos), Uepriniz (Veprinac pri Opatiji), Uermo (Beram pri Pazinu), Uolouska (Voloska pri Reki), Waissenfels (Bela peč/Villa Bassa), Watsch (Vače), Weinitz (Vinica), Wippach (Vipava) in Ydria (Idrija). Mnogi slovenski trški grbi so tukaj narisani sploh prvič, ker starejših podatkov ni: "govoreči" grb za Postojno (Adlerpostovka) in turjaški tur za trg Turjak sta verjetno zamisel Valvasorja. Isto velja tudi za "govoreči" grb za Cerknico s cerkvico ob jezeru. Tudi grb Podbrežja, ustanove Ivana Lenkoviča v 16. stoletju, je tu prvič objavljen. Isto velja za "govoreči" grb Kostela s kaste- lom. Prvič najdemo tu tudi grb Tržiča, povzdignjenega v trg 1492,²⁵ vendar brez omembe grba. Ob grbu Vrhniko (Jazonova ladja Argo) smemo zopet domnevati, da si ga je izmislil sam Valvasor v zvezi z bajko o Argonavtih in njihovi poti čez Vrhniko. Ribo v poševnem srebrnem tramu v rdečem polju kot "govoreči" grb Ribnice do te risbe nismo poznali in je zelo verjetno tudi delo Valvasorja. Trg Svibno naj bi imel grb prirejen po gospodih Svibenjskih (zlata krona v modrem) in iz drugih virov tudi ni znan. Uganka je lisasti panter ali leopard v grbu Zužemberka, ki ga tu prvič srečamo. Grb Senožeč ima zgoraj dvoglavega črnega orla v zlatu, spodaj pa šest zlatih lilij v rdečem po grbu nekdanjih trških lastnikov knezov Portia. Med "govoreče" grbe je prišteti grb trga Bela peč. Grb trga Vače (močno košato drevo) je znan s trškega pečata. "Govoreči" grb Vinice - lev drži vinski grozd - je, enako kot grb Vipave (trta z grozdi), zelo verjetno izoblikoval prvi šele Valvasor, slednjega pač tudi z grozdi, oblubo vipavca, takrat zelo znanega in priljubljenega vina. In nazadnje je kot grb in simbol živosrebrnega trga Idrije narisal še boga Merkurja, kate- rega ime je v alkemiji pomenilo živo srebro.

Mestnim in trškim grbom sledijo na listih 28-32 grbi komendantorjev nemškega viteškega reda v Ljubljani (21 po številu), tem pa še 24 grbov, za katere pravi Valvasor v naslovu, da so bili naslikani na portretih v križevniški hiši v Ljubljani. Za prvih 12 je mislil, da so bili udi tega reda, o drugih 12 pa o tem ni bil prepričan. Ob imenih pod nekaterimi grbi so letnice - najstarejša je 1223 - večina pa jih je iz let 1644 do 1666.

Deseto skupino kranjskih grbov predstavlja 15 grbov rodbin, katerih predstavniki so bili generali v Karlovcu; med njimi so znana imena kranjskega in štajerskega plemstva. Njihov vrstni red, imena in junaška dejanja našteva Valvasor v XII. knjigi svoje Slave vojvodine Kranjske.²⁶

Valvasorjeva Grbovna knjiga, list 86

Enajsto skupino grbov iz Kranjske sestavljajo grbi kranjskih deželnih glavarjev in sicer 40 po številu, po Valvasorju vseh, kar jih je bilo do njegovega časa. Razvrščeni so po abecedni vrsti, njihova imena in kronološko razvrstitev pa najdemo v 3. poglavju IX. knjige Slave. Ta kronološki red in imena je Valvasor skoro dobesedno povzel po Schonlebnovem seznamu v njegovem rokopisu Appendix.²⁷ V Slavi so ti grbi objavljeni v IX. knjigi²⁸ V grbovni knjigi ima za Auersperge kar tri grbe: srednjeveškega, samo z zlatim turom v rdečem polju, poznosrednjeveškega, že deljenega na 4 polja, oziroma baronskega in nazadnje še grofovskega iz časa po letu 1630, ko je bila Pankracijeva linija povišana v grofovski stan.²⁹ Tudi pri Eggenbergih ima tri variante: starega rodbinskega, istega s knežjim klobukom in knežjega, sestavljenega iz šestih grbov in srčnega ščita. Tudi pri Lambergih ima dva grba, oba že s podedovanim grbom Podvinskih (črn brak v zlatem). Schonlebnov in Valvasorjev seznam deželnih glavarjev je z današnjega stališča zgodovinske vede precej pomanjkljiv in nenatančen, kot je to ugotovil F. Tancik pri opisu - seveda po Valvasorju - slikanih grbov v kapeli na Ljubljanskem gradu iz sredine 18. stoletja.³⁰

Kot 12. skupina kranjskih grbov sledijo abecedno razvrščeni grbi 15 plemiških rodbin, katerih pripadniki so bili deželni upravniki na Kranjskem. V svoji Slavi govori Valvasor o njih v IX. knjigi,³¹ kjer objavlja tudi njihove grbe. Nekateri so slikani kompletno, od štita do grbovne dragotine, drugi pa imajo samo štite s kronami v baročnih kartušah.

Tem sledi 36 grbov kranjskih deželnih upraviteljev, od katerih jih je nekaj, zlasti še srednjeveških - po primerjavi z grbi na ohranjenih pečatih - popolnoma izmišljenih: Gašpar Melz iz let 1458 in 1459 ima kot nezakonski Turjačan v grbu njihovega tura,³² ne pa iz 4 polj in srčnega štita sestavljen grb, kakršnega vidimo tu na listu 53! Tudi grb knezov Portia ima pri Valvasorju šest lilij, razvrščenih 3:2:1 v rdečem polju, medtem ko so po heraldično zanesljivih podatkih bile v resnici v modrem polju.³³ Grb Čreteških je na srednjeveških pečatih jasno spoznaven grif,³⁴ medtem ko je tu na listu 55 nekaj popolnoma drugega kot njihov grb. Tudi deželni upravitelj Matevž Zellenperger ima na pečatu iz 1474 poševen cinast tram³⁵ in ne grba, kakršen je tu na listu 56. Valvasor je bil torej mnogokrat nepravilno obveščen o dejanskih in pravih grbih ali pa je ob pomanjkanju podatkov - enako kot pri grbih trgov - pustil svoji heraldični fantaziji prosto pot.

Na listih 57 do 62 je naslikanih nato 32 grbov kranjskih deželnih vicedomov, upravnikov deželnoknežjega imetja na Kranjskem. Tudi tu pri nadrobnem pregledu najdemo nekaj heraldičnih netočnosti, oziroma slikarskih nedoslednosti. Tako je v srčnem, osrednjem štitu Attemsov vedno pasja glava,³⁶ tu pa je na listu 57 očitno kozja glava, dvoglavi črni kronani orel pa bi moral biti v zlatem in ne v rdečem polju, kar je tudi proti temeljnim heraldičnim pravilom. Vicedom Vulfing iz Kaple - po Valvasorju iz let 1291 in 1294³⁷ - je dejansko po ohranjenih originalnih virih Vulfing iz Werdenburga, župnik v Kapli v Rožu, ki je pozneje stopil v nemški viteški red in bil 1295 komendator reda v Ljubljani.³⁸ Ta pa ima v pečatu na listini iz leta 1299 kot grb jasno spoznavno v komolcu upognjeno roko z desno dlanjo³⁹ in ne ovnovo glavo, kot jo prinaša na listu 58 Valvasor. Edino grb Tirolca Henrika Lavana, ki je bil po Valvasorju kranjski vicedom med 1300 in 1314,⁴⁰ je 1301 pečatil listino s pečatom in grbom,⁴¹ kakršen je na listu 60. Branje starih imen je Valvasorju včasih delalo težave: grb na listu 62 s podpisom "v(on) Uöckh" je lahko samo grb vicedoma Konrada "von Vock" iz 1260, kot ga navaja v Slavi,⁴² ta pa je identičen z vicedomom Konradom Loškim (von Lack), ki je prav tam omenjen pod letom 1265, po ohranjenih listinah pa je bil med 1262 in 1267 kot Konrad "de Lok" vicedom na Kranjskem⁴³ in je imel popolnoma drugačen grb. Razlike med letnicami in imeni kranjskih vicedomov pri Valvasorju v njegovi Slavi in tistimi, ki jih je Josip Žontar zbral iz listinskega in drugega gradiva, so kar precejšnje.

Liste 63. do 74. zavzemajo grbi 67 deželnih odbornikov na Kranjskem, ki jih Slava prinaša v IX. knjigi na strani 91. Pri grbu Apfaltrerjev je v srčnem štitu drevo z jabolki (Apfel - jabolko!) v zlatem polju,⁴⁴ tu pa je v modrem; žena v 2. in 3. polju grba pa nima v roki jabolka, kot je sicer upodobljeno v njihovih grbih. Tudi v grbu Paradeiserjev je črn orel na 2. in 3. polju v zlatem,⁴⁵ tu pa še v srebrnem polju. Med stanovskimi odborniki so bili seveda tudi prošti, dekani, opati in celo škof v istrskem Pičnu in ljubljanski župani.

Šestnajsto skupino kranjskih grbov predstavljajo na listih 75 do 84 grbi vseh 56 dotedanjih

ljubljskih županov. Če primerjamo seznam le-teh v Slavi s seznamom ljubljanskih mestnih sodnikov in županov, ki jih je J. L. Schonleben objavil v posebni prilogi na koncu svoje knjige Aemona vindicata iz 1674 (toda priložene samo nekaterim danes ohranjenim izvodom!), in ki mu jih je po ljubljanskih mestnih sodnih zapisnikih sestavil tedanji mestni registrator Mihael Cinšer malo pred 1674, vidimo precejšnje soglasje, kar kaže, da je Valvasor poznal in uporabil ta Schonlebov seznam. Kontrola grbov, ki so tu naslikani, z grbi na pečatih posameznih županov, pa bi pokazala večji razkorak. Samo dva primerka: grb župana Volbenka Poscha (ne Polža, kot ga je napačno poslovenil F. Kidrič in za njim V. Fabjančič), tukaj naslikan na listu 79 kot nekakšna rdeča konica v desno na zlatem polju, je gotovo izmišljen, kajti Poschev grb z njegovim imenom in letnico iz 1528 je še dandanes ohranjen na njegovi hiši na Ribjem trgu⁴⁶ in kaže "govoreči" rodbinski grb: iz pokončne puščice s križem dvigajoči se šop (nem. Busch-Pusch-Posch). Enako velja za grb župana Marka Stettnerja, ki je imel v grbu medvedjo taco kot rodbinski grb Stettnerjev⁴⁷ in ne na listu 82 upodobljeno cikcakasto poševnico! Podobnih primerkov bi pri natančni primerjavi z grbi na pečatih gotovo našli še več. Valvasor je pri imenu župana pač želel dodati tudi njegov grb; če ga ni imel pri roki, si ga je pa izmislil, seveda v dobri veri in po navadi svojega časa.

V naslednji skupini na listu 85 so najprej trije grbi cerkvenih oseb, ki so imele nekoč posest na Kranjskem. Poleg rekonstruiranega oziroma izmišljenega grba sv. Heme iz 11. stoletja, je Valvasor dodal še grb oglejskih patriarhov in grb templarjev (rdeč dvojni križ v srebrnem polju). Na istem listu so še trije grbi redov, ki so imeli posest na Kranjskem: malteških viteзов, nemškega viteškega reda oziroma križnikov in pa jezuitov.

Skupina štirih grbov "velikih potentatov", ki so imeli nekoč posestva na Kranjskem, je na enem samem listu 86. Kot prvi je grb "despota": črna merjaščeva glava z zabodeno puščico v gobcu na rdečem grbovnem polju. Pavel Ritter-Vitezovič ima v svoji Stemmographiji iz 1701 ta grb kot grb "Triballie", a zanj upravičeno velja, da je popolnoma izmišljen.⁴⁸ Temu sledijo še grbi Ogrske, Turčije (srebrn zadnji krajec v rdečem polju) in Benetk.

Grbi na listu 87 zastopajo škofije, ki so imele posest na Kranjskem: Brixen, Freising, ljubljanska in pičanska škofija. Kot grb Freisinga je upodobljena glava kronanega zamorca, grb ljubljanske škofije pa je dokaj zvesto povzet po tistem, ki ga je ob ustanovitvi 1461 podelil cesar Friderik III. "pro insigniis episcopalibus": "clypeum, cuius campus aureus, habens in se aquilam bicipitem duobus diademantibus insinatam, cuius dextra imperialis, et sinistra pars medietate aquilae ad instar aquila, seu armorum ducatus nostri Carniole, retroque aquilam baculus pastoralis argenteus existit."⁴⁹

Sledijo na listu 88 grbi treh knežjih rodbin, ki imajo posest na Kranjskem: Auerspergov, Eggenbergov in Portijev. Turjaški knežji grb je sestavljen kar iz šestih grbov ter še iz srčnega ščita z rdečim kronanim levom v srebrnem polju, ki ga je imela Pankracijeva linija Turjačanov.⁵⁰ Grb knezov Portia je običajno grb z zlato "glavo" in s šestimi lilijami (3:2:1) v modrem, pokrit z rdečim knežjim klobukom, obrobljenim s hermelinom in z enim zlatim lokom.⁵¹ Tu pa je "glava" srebrna z eno zlato lilijo, polje z lilijami pa je rdeče, kar je za grb te rodbine neobičajna varianta.

21. skupino kranjskih grbov sestavljajo grbi raznih grofov, ki so imeli nekoč posest na Kranjskem. Rodbine, ki so že izumrle, imajo ob imenu dodan še križec. Od 20 rodbin jih je zaznamovanih 12 s križci. Celjski grofje imajo tu kar tri grbe. Pri drugem, za katerega pa ni dokazov, da bi bili res v rabi, je ena zvezda zgoraj, dve pa spodaj, torej ravno narobe, kot običajno. Tudi Ortenburžani imajo dva grba: enega starega enostavnega (srebrna konica v rdečem z barvno obrnjenimi krili), in drugega, sestavljenega iz štirih polj. Tudi Svibenjski imajo tri grbe, od katerih je prvi stari rodbinski grb: zlata krona v modrem (baje zaradi njihovega sorodstva z bolgarskimi ali bosanskimi kralji?), medtem ko je zadnji, "govoreči", za nemško ime Scharffenberg: tri bele ("ostre") konice v rdečem s ptičem na vsaki. Tudi grofje Zrinjski imajo tri variante grba v različnih kombinacijah. Grb izumrle rodbine Strmških /Sternbergov iz Koroške, tri zlate zvezde 2:1 v rdečem, so tukaj napačno naslikane v modrem polju, ki so ga prevzeli šele Vovbržani in za njimi kot dediči Žovneški in Celjski. Grofje "von Treuen" (list 93.) so se imenovali po gradu Treffen severno od Beljaka in so izumrli že 1182; njihovi, po istem gradu imenovani ministeriali pa so imeli drugačen grb.⁵²

Obsežnejša je 22. skupina grbov tistih grofov, ki so imeli še za Valvasorja posest na Kranjskem. Gre za 38 različnih grbov na listih 90-100. Nekatere rodbine imajo tudi tu po več različnih variant grbov (Auerspergi-4, Blagaji-2, Cobentzli-2, Gallenbergi-2, Kacijanerji-3, Lambergi-6, Paradeiserji-4, Purgstallerji-2, Strasoldo-2, Thurni-3), od katerih pa je vsak drugačen. Običajno je eden stari rodbinski grb (Stammwappen), drugi pa baronski in grofovski z raznimi dodanimi grbi. V Slavi (IX, 104) je Valvasor za vsako teh rodbin objavil le po en grb.

Grofov sledijo na listih 101-104 za plemiško stopnjo nižji baroni, ki so nekoč imeli posest na Kranjskem, označeni s križcem pa so medtem tudi izumrli. Od 15 različnih rodbin z 19 grbi jih ima pet križce: Gradenekerji, Kreigi, Jurišiči, Lenkoviči, Ragnitzi in Vitovci.

Najštevilnejši so seveda baroni, ki še imajo posest na Kranjskem, saj zavzemajo njihovi grbi kar 13 listov grbovne knjige z 72 različnimi variantami, pripadajočimi 42 plemiškim rodbinam. Tudi tu imajo mnoge po več variant, enako kot pri grofih. Raumbschissli imajo kar 5 (ker je bil slikar pač iz te rodbine), Verneški tudi 5, Edlingi 4, Lampfrizheimi 4, Paradeiserji 3, Rauberji 3, Raunachi 3, Stroblhofi 3 in Apfalterji, Egki, Hallerji, Kayselli. Rossettiji, Reussensteini ter Zetscherji po 2. Za genealogijo je zanimivo, da najdemo v grbu rodbine baronov Edling isti grb, kakršnega je imel ljubljanski meščan Herman Edlinger, ki je bil v letih 1449/1450 in 1455/1456 tudi mestni sodnik - namreč s perjem obdano ptičjo nogo, kot je videti na njegovem lepem pečatu iz leta 1460.⁵³ Heraldično redek je grb baronov Langemantel: ligatura dveh zrcalno, druga od druge obrnjenih srebrnih črk R v rdečem polju.⁵⁴ Rdeči orel na zelenem trohribu v vzletu na srebrnem grbovnem polju je grb baronov Liechtenberg, katerih istoimenski grad je stal nekoč pod Valvasorjevim Bogenšperkom; še danes spominja nanje, vklesan v kamnitno ploščo na dvorišču Bogenšperka⁵⁵, prevzeli pa so ga v svoj grb tudi Wagni, graditelji Wagensberga/Bogenšperka (list 115). Slikar teh grbov, Bartl Ramschissl, katerega ime je sam Valvasor na neki risbi šaljivo spremenil v "Ierneizhek schisselramer",⁵⁶ je grbe rodbine Raumbschissel, iz katere je morda izviral, naslikal kar v petih variantah: z eno, dvema, tremi skledami, v kateri vselej tiči tudi žlica, pa v kombinaciji s šlemom na zaponko, ki je bil tudi grb te rodbine.⁵⁷

Še številnejši kot baroni so bili seveda navadni vitezi in deželani ("ritter vnd landtleuth"), ki so nekoč imeli posest na Kranjskem in so medtem izumrli; le-ti zavzemajo kar 17 listov z 98 grbi rodbin, od katerih pa jih ima samo 11 po 2 ali 3 variante. Med temi najdemo največ takih grbov, kakršne poznamo s srednjeveških pečatov, odkoder jih je Valvasor očitno prerisal, problem pa so bile barve, ker teh pač na pečatih ni videti, oziroma jih ni moč razbrati, kajti sistem šrafiranja takrat še ni bil uporabljan, saj se je izoblikoval šele v prvi polovici 17. stoletja.⁵⁸ Tu si je Valvasor najbrž pomagal z improvizacijo, oziroma da si je grbe sam izmislil, po takrat uporabljanih heraldičnih pravilih. Tako je grb Archerjev z Rake posnet po pečatih Otona in Markvarta z Rake na listinah iz 1406 in 1407.⁵⁹ Del grba Dürererjev (ali: von der Dürr/Sušje) na listu 119 najdemo kot iztegnjeno roko tudi v grbu župnika Jakoba "de Dwrr" iz Loža na pečatu iz leta 1398⁶⁰ ali Hansa "von der Dürr" v grbu na pečatu iz leta 1448.⁶¹ Guštanjski oziroma "von Guetenstain" so imeli v grbu srebrnega kozoroga v rdečem, katerega podoba je že na pečatu iz leta 1361.⁶² Pač pa je zelo dvomljiv grb Jeterbenških oziroma

“von Hertenberg” na listu 121. Ta rodbina, ki je izumrla na Kranjskem v drugi polovici 14. stoletja, je imela v grbu iz trohriba rastoči gornji del panterja,⁶³ kot je videti na pečatu Ulrika Jeterbenškega iz leta 1330.⁶⁴ Bolj prepričljiv je grb vitezov, imenovanih po gradu v Kokri (list 122), saj ima Vulfing Kokrški z Bleda v grbu na pečatu iz 1377 res (modro?) konico v srebrnem.⁶⁵ Ker so bili vitezi, imenovani po Ložu (list 122), in oni s Snežnika iz iste rodbine, kar je videti tudi na grbih v pečatih,⁶⁶ je podobnost grbov tudi v tej grbovni knjigi razumljiva, vsaj kar zadeva razdelitve polj, barve pa so bile zelo verjetno res različne, kot je videti na grbu Loških (Laser) na listu 122 in Snežniških (von Schneeperg) na listu 129. Od snežniških pečatov je Valvasor imel v rokah tudi pečat Volkerja Snežniškega iz 1346 na listini samostana v Bistri,⁶⁷ katerega listine v Slavi večkrat citira; njegov grb je kot varianto snežniškega upodobil na listu 129. - S pečata je posnet tudi grb Mengeških na listu 123, kjer tudi Valvasor ni vedel, da je v njihovem grbu dvojen trnek⁶⁸ in ne v podobno obliko zvita kača, kot jo je za grb Mengeških dal naslikati na listu 123. Genealoško zanimivo je, da so isti grb imeli tudi vitezi, imenovani po gradu Mehovo,⁶⁹ ki pa jih Valvasor sploh nima med vitezi, oziroma jih sploh ne pozna. Mindorferji so res imeli v grbu list deteljice, včasih pa tri lipove liste s skupno korenino,⁷⁰ kot jih najdemo na listu 124. - Pri grbu Podvinskih (von Podwein) na listu 127 je črn pes/brak v srebrnem naslikan brez ovratnice, običajnega znamenja psov v heraldiki za razliko od volka, ki ovratnice nikoli nima.⁷¹ Grb vitezov s Kamna (Stain) pri Begunjah na listu 131 - dve srebrni krogli v modrem - ustreza grbu Nikolaja Steinerja na pečatu iz leta 1394.⁷²

Na štirih listih 135-138 so grbi vitezov in deželanov, ki so bili nekoč na Kranjskem, se pa zanje ne ve ali so izumrli ali so se odselili v druge dežele. Gre za 17 grbov raznih rodbin, Praunspergerjev pa ima dve varianti: starega rodbinskega in novejšega, sestavljenega iz štirih polj, kjer je stari na poljih 1 in 4.

Sledijo na listih 139 do 142 grbi tistih vitezov in deželanov iz Kranjske, ki so še živeli v drugih deželah. K tem prišteva Valvasor tudi rodbino “von Ratmanstorff” (list 140), očitno misleč, da se ti imenujejo po Radovljici na Kranjskem, medtem ko gre v resnici za rodbino, ki se je imenovala po gradu Radmannsdorfu pri Weitzu na Štajerskem.⁷³

Grbi “vitezov in deželanov, ki imajo posest na Kranjskem in tudi tu živijo”, so naslikani na listih 143 do 154. Gre za 67 grbov 58 rodbin, kajti nekatere imajo zopet po 2, 3 ali celo 5 raznih grbov kot na primer Hohenwarti. Grb vitezov z Brega (von Rain) na listu 151 je posnet po nagrobnikih bratov Jurija, kranjskega vicedoma 1457-1472,⁷⁴ in Andreja z Brega iz druge polovice 15. stoletja, vzdanih danes v lapidariju ob križevniški cerkvi v Ljubljani. Semiški vitezi (Semenitsch) imajo v grbu na pečatu, na primer Viljema Semiškega iz leta 1465,⁷⁵ navzgor vzbočen srebrn tram v

modrem s tremi zvezdami nad njim in eno pod njim; njihov grb na listu 153 pa ima tram s kar petimi barvami, nad njim pa samo dve zvezdi namesto treh. - Kako vse so skušali nekoč slikati “govoreče” grbe, lepo kaže grb rodbine Widerkher oziroma Wiederkehr, ki se po dvigu v viteški stan imenuje Widerkher von Widdersbach in dobi v grb ovna, nemško Widder!

V predzadnji skupini kranjskih grbov je vrsta tistih plemičev, ki so za Valvasorja še živeli na Kranjskem, poleg njih pa tudi grbi nekaterih že izumrlih rodbin. Na listih 155 do 166 je naslikanih 69 grbov 66 plemiških rodbin. Med vabljujejšimi je omeniti grb rodbine Dolničar/Dolnitscher, pozneje poplemenitene “von Thalnitscher von Thalberg”,⁷⁶ ki ima tukaj slovensko “govoreči” srčni ščit s starim rodbinskim grbom: tri zaokrožene gore z vmesnimi “dolinami” za Dolničar!

Zadnjo skupino kranjskih grbov predstavljajo na listih 167 do 171 “razni grbi rodbin, ki živijo na Kranjskem ali pa so nekoč živele, in razni drugi grbi” kot pove naslov te skupine. Med 23 je celo nekaj hrvaških priimkov (Budački, Simonovič), v glavnem pa gre za manj znana imena iz kranjske zgodovine, ki jih je Valvasor pač dodal na konec, ker jih sicer ni vedel kam uvrstiti.

Valvasorjeva Grbovna knjiga, list 88

Štajerski grbi

Tretjo skupino grbov v naši grbovni knjigi predstavljajo grbi raznih rodbin iz takratne Štajerske, od katerih so mnoge imele posest tudi na Kranjskem, ali nasprotno kranjskih, ki so imele posest tudi na Štajerskem. Ti grbi zajemajo liste 172 do 227 oziroma 56 listov, kar je dobrih 15 % grbovne knjige. Štajerski grbi se delijo na dve skupini: prvo predstavljajo po besedah Valvasorja tisti štajerski grbi, ki so naslikani na deželni hiši v Gradcu ("seind zu Graz auf dem landthaus") kakor tudi na Kravjeku na steni dvorane ("wie auch zu Weinegkh an der maur auf dem saal gemalen").⁷⁷ Dejansko pa so vsi ti štajerski grbi iz prvega dela po isti zapovrstnosti - ki pa ni abecedna - prerisani iz grbovne knjige graškega lesorezca in tiskarja Zaharija Bartscha, prve tiskane grbovne knjige v Avstriji leta 1567, kajti v Valvasorjevi grbovni knjigi se ti grbi vrstijo po natančno istem - kot rečeno neabecednem - vrstnem redu kot pri Bartschu, kar sigurno ne more biti zgolj slučaj! Grbu nadvojvoda Karla, ki je vladal v Notranji Avstriji leta 1567, ko je bila tiskana Bartscheva grbovna knjiga, sledijo tam grbi Štajerske, Koroške, Kranjske in Tirolske, vsak na posebnem listu, v naši grbovni knjigi pa so združeni na listu 173. Za temi so na listih 174 do 176 grbi škofij, proštij in opatij, ki imajo pri Bartschu tudi vsak svoj list. Toda pri prerisovanju oziroma preslikovanju je prišlo do napak: pri Bartschu je pri grbu sekovske škofije grbovno polje rdeče, tu pa je modro; proštija v Pöllau ima v sestavljenem grbu rdečega orla, tu pa črnega. Od drugega grba na listu 176 sledijo grbi raznih štajerskih plemiških rodbin v enaki vrsti kot pri Bartschu. Tudi pri teh je nekaj razlik: v grbu Auerspergov na listu 176 je pri Bartschu v poljih 1 in 4 zlat orel v črnem polju, tu pa nasprotno črn orel v zlatem polju, kar je pravilneje. Očitno je torej Valvasor nekatere nepravilne tinkture oziroma barve grbov poskušal tudi popravljati. Na listu 178 je peti grb v zadnji vrsti ostal brez napisa, naslikan pa je grb rodbine Kainach.⁷⁸ Na listu 180 je Valvasor izpustil drugo varianto grba Teuffenbachov. Pri Holeneckerjih je na istem listu postavil v srčni ščit, kjer je vedno stari prvotni grb rodbine, v rdečem polju štirilistno cvetlico, v resnici pa imajo ti v njem tako imenovano "Dalkenpfanne", ponev za cvrtje krofov, ki je okrogla z ročajem in ima vdolbine za krofe,⁷⁹ kar pa je Valvasor (ali Ramschissl?) očitno zamenjal s cvetlico, saj je ta srčni grb vedno najmanjši. Nekatera rodbinska imena je tudi pisal po svoje: namesto Trapp, piše Tropp (list 183), namesto Schrapf piše Schrumpff (list 188) itd. Včasih je kakšen grb tudi izpustil, tako na primer grb rodbine Lembsitz/Lemsnitz, ki je pri Bartschu pod št. 90. Včasih se je zataknilo pri nadrobnostih: v grbu Hollenburgerjev na listu 187 je na 2. in 3. polju turnirsko dolgo kopje z rdeče-belo zastavico na koncu,⁸⁰ tukaj pa je ta samo rdeča. Z drugačnimi oziroma spremenjenimi imeni je včasih spremenil tudi "govoreči" pomen grba: rodbino

Mürzer, imenovano po slovenski reki Murici, ki je zato imela v tramu sredi grba vodne valove, je Valvasor spremenil v rodbino "Merzer", a z enakim grbom! Mačka v grbu Zebingerjev (list 189) ima krono na glavi samo v grbovnem okrasu, Valvasor pa jo je okronal tudi v grbu, kjer pa je tako slabo narisana, da je ni spoznati za mačko. Grb rodbine Gleispacher je spremenil v podpisu v grb rodbine Zwischacher (list 189), ki na Štajerskem sploh ni znana. Heraldčno in historično je napačno naslikan grb Galloz z Rožeka: srebrn enorog v rdečem polju se tu vzpenja nazaj, to je v heraldčno levo stran, namesto pravilno naprej/v desno, kot vidimo tudi na pečatu Jurija Galla z Rožeka iz leta 1469.⁸¹ Razumljivo je, daje pri slikanju oblačil vidna razlika med tistimi iz 16. stoletja pri Bartschu in Valvasorjevim časom, na primer v oblačilu kralja na grbu rodbine Königsfelder (list 192). V grbu rodbine Ruep je na poljih 1 in 4 jasno naslikana "repa" za govoreči grb. Priimek rodbine Hohenwart (-slov. visoka stražarnica), ki ima v grbu visok (stražni) stolp, Valvasor redno piše kot "Hachenwarter" in ga tako uvršča tudi v imenskem indeksu na koncu grbovne knjige. Rodbino Jahn, pri Bartschu Jahn, je spremenil v Iöhm!

Od drugega grba na listu 197 so po Bartschu naslikani grbi štajerskih mest. Toda že grb Gradca ima pri Valvasorju več napak: srebrni panter v zelenem polju je obrnjen nazaj, namesto pravilno naprej, manjkajo mu rdeči plameni iz gobca, nosnic in ušes in manjka mu zlata krona na glavi! Pri grbu Maribora je Valvasor nekritično prevzel Bartschevo verzijo z vzletajočim golobom - simbolom sv. Duha za farno cerkev Janeza Krstnika - namesto navzdol se spuščajočega, kot je na mariborskih mestnih pečatih od 13. stoletja dalje.⁸² Pri grbu mesta Brucka na Muri teče pod mostom rumena/zlata reka namesto pravilne modre! Tudi v grbu Leobna je "železo požirajoči" noj s podkvijo v kljunu obrnjen narobe tj. v heraldčno zadnjo oziroma levo stran, namesto pravilno naprej oziroma v desno. V grbu Slovenske Bistrice je Valvasor opustil rdeče koničaste strehe treh stolpov, kakršne ima Bartsch. Pri grbu Slovenjega Gradca je osrednji stolp s koničasto streho pri Bartschu in na starem mestnem pečatu iz 13. stoletja⁸³ enako visok kot stranska stolpa, tu pa je spoznavno višji.

Tako je torej v tem prvem delu štajerskih grbov objavljenih vseh 161 grbov prve izdaje Bartscheve grbovne knjige, le drugi grb rodbine Teuffebach je Valvasor izpustil.

V drugem delu, ki zajema liste 200 do 227, je naslikanih 161 štajerskih grbov in zopet ne po abecedni vrsti. V njem ni ponovljen noben grb iz prvega dela oziroma Bartscha. Če te grbe primerjamo s pravilnimi opisi grbov v priločniku Krasslerja,⁸⁴ ugotovimo, da so skoro vsi, razen v nekaj nadrobnostih, ki jih razlikujejo, v njem natančno tako opisani. Pri Krasslerju manjkajo le grbi rodbin Frölich, Hännschen, Lämbl, Gradscheidt in Ranfft, ki pa so naslikani pri Valvasorju. Odkod ima Valvasor te grbe, doslej ni bilo mogoče ugotoviti. Od petih, danes v Štajerskem

Valvasorjeva Grbovna knjiga, list 172

deželnem arhivu ohranjenih grbovni knjig, je bila samo tako imenovana "Wappenmatrikel", ki na 307 enostransko poslikanih listih - enako kot v Valvasorjevi knjigi grbov - prinaša na vsakem po pet grbov, skupaj torej okoli 1500 grbov, začeta že v 17. stoletju in potem dopolnjevana do 19. stoletja. Druge štiri grbovne knjige so iz 18. in 19. stoletja,⁸⁵ in torej Valvasorju niso bile znane. Zelo verjetno je te grbe dobil v neki stari, danes ne več ohranjeni grbovni knjigi iz 16. ali 17. stoletja, ali pa jih je prerisal v štajerski deželni hiši v Gradcu, ki je bila že za Bartscha poslikana z grbi štajerskih deželanov,⁸⁶ a ta ni vseh objavil v svoji grbovni knjigi.

Koroški grbi

V predzadnjem delu grbovne knjige je na listih 228 do 259 naslikanih 187 grbov koroških plemiških rodbin, ni pa cerkvenih in mestnih grbov. Tudi tu grbi niso razvrščeni po abecednem ali kakršnem koli drugem smiselnem pravilu. V naslovu na listu 228 ni zapisano odkod naj bi bili grbi preslikani. Mnoge rodbine imajo poleg imena zapisano tudi rodbinsko posest oziroma grad, na primer "Hagen zu Hagenegg", "Senus von Freidenberg" ali "Welzer von Eberstein."

Tudi na Koroškem so dosegli v 16. stoletju deželni stanovi vrh svoje moči, ki se je kazala na zunaj tudi v zgraditvi deželne hiše v Celovcu. V veliki dvorani so bile verjetno že ob zasedanjih v letih 1592 in 1593 stene poslikane z grbovnimi slikarijami. Megiser poroča, da so bili naslikani grbi deželnih glavarjev, deželnih upraviteljev in vicedomov,⁸⁷ po pritožbi samostana v Millstattu po letu 1615 pa tudi grbi škofov in prelatov in zelo verjetno tudi že svetnih deželnih stanov.⁸⁸

Grbom v veliki in mali dvorani ustrezata grbovni knjigi A in B v Koroškem deželnem arhivu v Celovcu, ki ju je po naročilu deželnih stanov v letih 1742-1748 naslikal Josef Ferdinand Fromiller. Toda že 1591 so koroški stanovi mislili na vpeljavo stanovske matrike z imeni in grbi vseh članov. To je potem v letih 1621-1626 izdelal stanovski tajnik Franz Gschwind. Mnogi grbi ustrezajo grbovni knjigi C v omenjenem arhivu,⁸⁹ iz katerega je koroške grbe zelo verjetno črpal tudi Valvasor. Drugi vir, iz katerega je mogel Valvasor zajemati gradivo, pa je bilo delo H. Megiserja oziroma Mihaela Gottharda Christalnicka *Annales Carinthiae*, tiskano v Leipzigu 1612. V tem delu je že med tekstom objavljenih ok. 30 lesorezov z grbi raznih grofov, samostanov in drugih, od strani 1721 dalje pa so sistematično objavljeni grbi plemiških rodbin na Koroškem, ki so v tistem času že izumrle, od strani 1742 dalje grbi škofij in proštij ter komend, od str. 1748 dalje grbi grofov in gospodov, od str. 1754 pa vitezov. Grbi so sicer popolni tj. ščit s šlemom, ogrinjalom in grbovnim okrasom, toda brez barv, le v črno-beli izdelavi. Barve je Valvasor moral dobiti torej nekje drugje. Mnogi koroški grbi v naši grbovni knjigi po izdelavi močno spominjajo na tiste pri Megiserju, včasih pa imajo spremenjene oziroma zamenjane podobe ali barvna polja. Tako ima pri Megiserju rodbina Linzer v grbu lesen debel tolkač z ročaji za zabijanje pilotov (str. 1738), pri Valvasorju pa se je ta spremenil v cvetlično vazo! Nadrobna primerjava bi odkrila še precej drugih zamenjav podob, grbovni polj ali barv, izpuščenih kron itd.

V oči pade, da od lista 251 do konca na listu 259 grbi v naši grbovni knjigi nimajo več naslikanih poleg ščitov tudi šlemov z ogrinjali in grbovnih okrasov, ampak so grbi le v baročnih kartušah s kronami na vrhu. To bi kazalo, da je za te grbe Valvasor črpal podobe iz neke grbovne knjige, kjer so bili naslikani samo grbi na ščitu in ne kompletni grbi.

Nemški in drugi grbi

Zadnji del naše grbovne knjige od lista 260 do konca na listu 370 polnijo grbi, ki so po veliki večini prevzeti iz takrat največje in najbolj znane grbovne knjige J. Siebmacherja, ki je začela izhajati v tisku že leta 1596 in doživela številne izdaje. Najbolj znana je "New Wapenbuch" iz leta 1605, ki obsega 226 tabel s po 15 grbi na vsakem bakrorezu, predgovor, začetek uvoda v heraldiko kot tudi obsežen

tekst z opisi grbov. Kajti na njih še ni barv, zato dajejo opisi navodila za koloriranje. Tabele vsebujejo grb cesarja, kraljestev, volilnih knezov, vojvodov, knezov, škofij, opatij, grofov in baronov. Od 33. tabele dalje so plemiški grbi objavljeni po deželah: 34-41 Avstrija, 42-44 Tirolska, 45-47 Koroška, 48-49 Štajerska itd., tako da grbov Kranjske sploh ni. Šele v izdaji iz 1609 so barve grbov nakazane z ustreznimi črkami, kar se je obdržalo do zadnje izdaje te grbovne knjige iz 1772. Leta 1653 je tiskar Paul Fürst odkupil od Siebmacherjeve vdove bakrene plošče z grbi in oskrbel v letih 1655-1657 novo izdajo grbovne knjige.⁹⁰ V izdaji iz 1657 so bili - kot sem že spredaj omenil - prvič objavljeni tako imenovani "fantazijski grbi", ki jih je tudi Valvasor prevzel po tej izdaji v svojo grbovno knjigo.

Na 111 listih tega zadnjega dela Valvasorjeve grbovne knjige je naslikano skupno 644 raznih grbov. Od tega je poleg nemškega cesarskega grba še 15 grbov kraljevin, 8 nemških volilnih knezov, 26 vojvodov in knezov, 70 grofov, 60 nadškofij in škofij, 15 opatij ter kar 447 grbov raznih mest Evrope, kar je dejansko 30 % cele grbovne knjige!

Okrog grba nemškega cesarstva na listu 260 so v krogu razvrščeni razni deželni grbi, med njimi tudi Dalmacije (tri levje zlate kronane glave v modrem), Bosne (v zlatu upognjena rdeča desna roka z mečem), Dubrovnika (trije modri poševni trami v zlatu), Kranjske (modri orel v zlatu z rdečo-belo (!) šahovnico čez prsi in s krono na glavi), Štajerske (srebrn panter, obrnjen nazaj (!) v zelenem) in Hrvaške (rdeče-bela/srebrna šahovnica 42 polj). Napisni trakovi nad grbi so ostali nepopisani.

Temu sledi 15 grbov raznih kraljestev, med njimi zopet grb Dalmacije toda tokrat komplet s šlemom, pokrivalom in okrasom, Hrvaške s 56 rdeče-belimi polji, ter "Schlauonien"; zadnji kaže v zlatem polju upognjeno roko v rdečem, držečo meč, toda obrnjeno nazaj, torej ravno v nasprotno smer kot v cesarskem grbu, le da je tokrat komplet. Ta grb ima kot grb Rame, vendar srebrno roko z mečem v rdečem polju, Pavel Ritter-Vitezovic v svoji Stemmographiji iz 1701. Kot Ramo navaja ogrsko Bosno, "Hlivnijo" in Hercegovino, torej področje Bosne.⁹¹ V avstrijski heraldiki srečamo tak grb Bosne že za cesarja Maksimilijana I. leta 1499, v cesarskih pečatih pa od Ferdinanda I. 1530 pa vse do leta 1836. Od leta 1878 je bil oblikovan kot oklepljena rdeča roka s sabljo, molečo iz srebrnega oblaka v zlatem polju, deželne barve pa so bile do 1918 rdeča in zlata.⁹² Med knežjimi grbi na listih 266 do 270 je tudi grb kranjskih knezov Auerspergov (9 polj s knežjim klobukom) in grb knezov Portia, ki pa ima tu pravilno šest lilij v modrem polju.

Med grbi državnih grofov najdemo grbe Windischgretzov (štiri polja s srčnim ščitom), Herbersteinov (šest polj s srčnim ščitom), Lambergov (4 polja s srčnim ščitom) in hrvaških Draškovicov ter Blagajev.

Od grbov nadškofij in škofij v nemški državi naj tu omenim grbe Salzburga (spredaj črn lev v zlatem, zadaj avstrijski srebrn tram v rdečem), od škofij pa Freisinga (kronan zamorec v srebrnem), Brixna (srebrno velikonočno jagnje z zastavo v rdečem), Krke (spredaj črn lev v zlatu, zadaj deljen, zgoraj rdeč, spodaj srebrn), Sekove (blagoslavljaljoča srebrna desnica v rdečem), in Lavanta (v poševno desno deljenem spredaj srebrn tram v rdečem, zadaj črn lev v zlatu). Zanimivo je, da tu ne najdemo grba ljubljanske škofije niti oglejskega patriarhata. Tudi med grbi pokneženih opatij prevladujejo veliki samostani, ki so bili takrat evropsko znani, predvsem seveda s področja nemške države; med njimi ne najdemo niti znanih avstrijskih samostanov, kaj šele tiste iz Štajerske, Kranjske in Koroške - ker pač teh ni v Siebmacherjevi grbovni knjigi.

Med grbi v Valvasorjevi grbovni knjigi pravzaprav odločno prevladujejo mestni grbi in sicer mest iz vse takratne Evrope od Neaplja na jugu mimo posebne skupine nemških državnih mest (listi 315-323) do Königsberga v Prusiji ter zahodnofrancoskih in švicarskih mest. Na listu 303 najdemo celo stari grb "Belgrad"-a, današnjega Beograda, kajti pri novejšem sta pozneje odpadla dva dvojna križa (ker je bilo mesto nekoč "Grški Beli Grad"!) ob straneh, na valove spredaj pa je prišla ladja z belimi jadrji.⁹³ Med zahodnoevropska mesta se na listu 313 vrivata spet grba Ptuja (rdeč križ v srebrnem) in Radgone, ki ima tokrat srebrno kolo v zlatem (!) in ne črno v srebrnem kot na listu 197.

Zadnji list grbovne knjige zaključuje še pet grbov koroških mest: Celovca (napačno srebrn stolp z zmajem, ki stoji na njegovih stopnicah namesto, da bi letel mimo v modrem polju, namesto pravilno v rdečem polju), Gmünda, Pliberka (rjav vzpet bik s krili v rdečem kot simbol evngelista sv. Luka, na katerega god je bil tam znani sejem),⁹⁴ Velikovca, ki ima heraldično nepravilno tri srebrne stolpe v zlatem, ter St. Vida, ki ima v naravnih barvah upodobljenega sv. Vida v kotlu z oljem.

Na tem listu se grbovna knjiga končuje z besedami: "Ende" "Finis coronat opus", ki so bile verjetno mišljene resno, kajti avtorja grbovne knjige sta bila očitno že utrujena, na kar kaže tudi precej malomarna izdelava zadnjih listov oziroma grbov.

III. Viri za grbovno knjigo

Kot pravi Valvasor na naslovnem listu grbovne knjige, je grbe sam osebno zbral ("solches zusammen gebracht") in dal slikati Bartlu Ramschisslu, ki je to opravil na Bogenšperku v letih 1687 in 1688, torej v dveh letih, kar je za grbovno knjigo tega obsega in kakovosti dejansko sorazmerno malo.

Valvasor je za zbiranje grbov verjetno uporabljal posebne skicirke, od katerih pa, žal, nobena ni ohranjena. Grbe je prerinjal oziroma skiciral po zgledu takrat najbolj

znane grbovne knjige J. Siebmacherja, oziroma P. Fürsta iz leta 1657, kjer so bile barve v grbu označene z začetnimi črkami.⁹⁵

V XVI. zveku Valvasorjevgrafične zbirke v Zagrebu z naslovom "Vnderschiedliche Schild vnd Wappen" najdemo Trostove in Greischerjeve risbe grbov, od katerih so v grbovni knjigi le grbi Perizhoffa, P. Ritter-Vitezoviča, dežele Kranjske (v treh variantah), grb Mordaxov, delo P. Ritterja, in seveda dva Valvasorjeva grba.⁹⁶

Za nekatere štajerske grbe pravi Valvasor, da so bili naslikani v Gradcu na deželni hiši in na Kravjeku na steni v dvorani ("zu Graz auf dem landthaus wie auch zu Weinegk an der maur auf dem sall").⁹⁷ Zelo verjetno je precej koroških grbov prerisal v veliki grbovni dvorani deželne hiše v Celovcu.

Lahko si mislimo, da je uporabil razne grbovnice o podelitvah plemstva in grbov in diplome o izboljšavah oziroma povzdigih v višji plemiški stan, ki so jih tudi kranjske plemiške rodbine skrbno hranile in od katerih so mnoge še danes ohranjene v bogati zbirki listin in diplom Arhiva Slovenije.

Pri objavi viteških grbov v Slavi Valvasor poroča, da je njihove grbe zbral po večini iz starih pečatov⁹⁸ ("ihre Wappen, welche ich meisten theils aus den alten sigillen zusammen gebracht").⁹⁹

In res najdemo med temi precej grbov starejših kranjskih viteških rodbin, ki so bili očitno prerisani s srednjeveških pečatov z grbi, o čemer priča recimo sorazmerno enostavna oblika grbovne podobe. Vprašanje je le, kje je Valvasor dobil barve teh grbov, ki jih na voščenihih pečatih seveda ni moč razbrati. Verjetno pa mu je šlo bolj za prvotno vsebino grba oziroma grbovno podobo, barve pa je dodal po barvah teh grbov v njegovem času, v tedaj že iz več grbovnihih polj sestavljenih rodbinskih grbihi. Isto velja za grbe z raznih nagrobnikov po cerkvah, kapelah in pokopališčih.

Eden od glavnih vzrokov za sestavo te grbovne knjige - in zelo verjetno tudi njeno poznejšo objavo v tisku - je bila gotovo resnica, da do Valvasorjeve dobe grbi kranjskega plemstva, duhovščine ter mest in trgov niso bili še nikjer objavljeni. V Siebmacher-Fürstovi grbovni knjigi je še v zadnji izdaji iz leta 1772 naslikanih v 3. delu II. knjige na tabeli 86 samo 12 grbov kranjskih vitezov, v 5. delu III. knjige, na tabeli 63 pa jih je še nekaj dodanih na koncu koroških grbov. Nedvomno je ravno to vplivalo na Valvasorja, da se je odločil sestaviti in nekoč izdati še posebno grbovno knjigo, ki bi dostojno predstavila predvsem kranjske grbe, ki zares v njej zavzemajo kar 44 % vseh grbov.

Pri tem se je vendarle mogel opreti na nekatera starejša rokopisna dela, predvsem seveda J. L. Schönlebna. Kot je znano iz zgodovine nastanka Slave vojvodine Kranjske, je bilo prvotno predvideno, da naj bi Valvasor obdelal geografsko-naravoslovno plat dela, Schönleben pa zgodovinski del¹⁰⁰ in torej tudi grbe. Žal pa je ta že 1681 umrl, ne

Valvasorjeva Grbovna knjiga, list 87

da bi bil svoj del dokončal. Vendar je za njim ostalo mnogo že zbranega gradiva, ki ga je Valvasor s pridom uporabil. Radics omenja tako foliant "Miscellanea" z nad 700 listi, ki vsebuje na 449 listih genealogije vseh kranjskih plemiških rodbin,¹⁰¹ in ki naj bi ga bil Valvasor uporabljal. Ta rokopis pa - sodeč po številu listov oziroma strani - ni identičen s Schönlebovim rokopisom, ki nosi naslov "Appendix ad annales et chronologiam Carnioliae sive genealogica fragmenta familiarum nobilium Carnioliae quae ab antiquo eam incoluerunt et nonnullae iam vel migrarunt in alias provincias vel plane extinctae sunt, aliae vero supersunt. Collecta pottissimum ex manuscriptis schediasmatis, archivii Oberburgensi, Sitticensi, Freydenhallensi, Seytzensi, ciuitatis Labacensis et aliis per diuersos parie communicatis. Anno Christi MDCLXXIV (1674), Aemonae seu Labaci conditae MMDCCCXCVII (2997)." Ta Schönlebov rokopis se je ohranil v Erbergovi biblioteki v Dolu in je danes v zbirki rokopisov Arhiva Slovenije. Hkratni prepis tega dela hrani tudi rokopisni oddelek Avstrijske nacionalne biblioteke na Dunaju.¹⁰² Rokopis ima 834 strani s preprostimi črno-belimi risbami grbov ob 114 genalogijah plemiških rodbin s Kranjskega, pa tudi Štajerskega in Koroškega, ker so pač tudi plemiči iz teh dežel imeli posest na Kranjskem in narobe. Temu

rokopisu v Arhivu Slovenije je priložen tudi tiskani letak, s katerim je Schönleben prosil Kranjce za pošiljanje listin s pečati in rokopisov, ki bi jih lahko uporabil za svoje delo na zgodovini Kranjske. Rokopis zaključujejo sezname kranjskih deželnih glavarjev z letnicami, vse do leta 1673 in glavarjev Štajerske od 1280 dalje. Razen tega še kronološko serijo kranjskih deželnih upraviteljev od 1300 do 1667 ter kranjskih vicedomov od 1255 do 1667; naknadno sta bila vpisana še vicedoma iz 1678 in 1680. Te sezname je malodane dobesedno prevzel tudi Valvasor v Slavi, kjer pravi, da je ta imena našel v rokopisih ("in den Manuscrip-ten angetroffen").¹⁰³

Schönleben je pri sestavi Appendix oziroma Genealogije uporabljal takrat standardna zgodovinsko-heraldično-genealoška dela kot Wolfganga Lazius-a, *De gentium aliquot migrationibus, sedibus fixis, reliquiis, linguarum-que initiis et immutatibus dialectis libri XII*, (Francofurti 1600), v katerem imajo glavno besedo genealogije. Poleg tega je uporabljal "Bucceleni"-ja, to je delo: Gabriel Bucelin, *Germania topo-chrono-stemma-tographica sacra et profana*, 4 zvezki 1655-1678. Med citiranimi viri najdemo tudi Henniga *Theatrum genealogicum*, (Magdeburg 1598), neki rokopis ljubljanskega škofa Otona Bucheima in druge, ki jih omenja ob posameznih genealogijah.

Valvasor našteva med uporabljanimi "Scribenten" v prvi knjigi Slave tudi dela Schönlebna, Laziusa, Henniga ter neki rokopis, imenovan "Das alte Turnierbuch",¹⁰⁴ ki je verjetno vseboval tudi grbe.¹⁰⁴

Pomemben vir za Valvasorjevo knjigo grbov je bila najstarejša avstrijska tiskana grbovna knjiga graškega lesorezca (xylograph) in tiskarja Zaharija Bartscha "Wap- pen Buch Darinnen aller Geistlichen Prelaten, Herren vnd Landleut, auch der Stett des löblichen Fürstent- humbs Steyer Wappen vnd Insignia mit ihren farben nach ordnung wie die im Landthaus zu Gratz angemahlt zu finden. Gedruckt zu Grätz durch Zachariam Bartsch Formschneider" iz leta 1567. V Valvasorjevi knjigi grbov je ta knjiga preslikana v istem vrstnem redu od lista 172 z grbom nadvojvode Karla Avstrijskega do lista 199, torej na 27 listih z vsemi 161 grbi, kot jih je v celoti vsebovala Bartscheva grbovna knjiga. Tudi Bartsch ni objavil samo štajerskih grbov, ampak tudi nekatere iz Koroške, Kranjske, Dolnje Avstrije in celo Tirolske, pa ne le grbe stanov, temveč tudi nestanovskih rodbin.¹⁰⁵ Posamezni grbi so bili pobarvani s šablonami. Valvasor ali slikar Ramsc- hissl sta večkrat spremenila barve v grbih: grb sekovske škofije ima pri Bartschu roko v rdečem polju, v naši grbovni knjigi pa v modrem (list 175); pri Bartschu je zlat orel na klopi v črnem polju v grbu Auerspergov popravljen pravilno v črnega orla v zlatem polju. Grb rodbine Kainach na listu 178 je v naši grbovni knjigi ostal iz nerazumljivih vzrokov brez podpisa. Ponev za cvrtje krofov v grbu Holnekerjev je v grbu na listu 180 nadomeš- čena - ali napačno razumljena - s štirilistno cvetlico! V

grbu mesta Maribora je golob kot sv. Duh (simbol Janeza Krstnika, farnega patrona) upodobljen v vzletu in ne kot na mestnih pečatih v strmem spustu (list 197). Zlasti številno je tudi drugačno branje imen: Bartsch-Mairhofen, Valvasor-Malrhoffen, ali Herberstorf-Herbergstorff, Galler-Galler, Trapp-Tropp, Mindorf-Mündorff, Schrampf-Schrumpff, Mürzer-Merzer, Gleispacher-Zwischacher!, Rattenperger-Rottenperger, Thumbperger-Trumpperger, Globizer-Glowizer, Aygl-Aygt, Hohenwartter-Hachenwar- ter, Jahn-Iöhm.

Manj dokazljiva je uporaba dela Megiser-Christalnig, *Annales Carinthiae* iz 1612 za koroške grbe. V tem delu najdemo nekaj grbov objavljenih že med tekstom kot ilustracije dogodkov, od strani 1721 pa je objavljen "Verzeichnüß der Grafen, Herrn vnd vom Adel, so vor Zeiten in Land zu Khärndten gewohnt, hernach aber theils gar abkommen, theils ihre Güter anderswohin gewendet vnd anjetzo nicht mehr darinnen seind", torej podobno kot je tudi v Valvasorjevi grbovni knjigi na listih 89, 94, 101, 118, 135, 139, 143 in 155, ko našteva nekdanje, izumrle, odseljene in sedanje plemiške rod- bine na Kranjskem. Tudi pri primerjavi med grbi v Megi- serju in v Valvasorjevi grbovni knjigi se pokažajo razlike

Valvasorjeva Grbovna knjiga, list 111

v likih, obrnjenih poljih, grbovni okrasih in drugih podrobnostih. Tako se v grbu Gradnekerjev pri obeh razlikujeta oblika in drža kose. Pri barvah pa je primerjava nemogoča, kajti Megiser objavlja grbe le v črno-beli tehniki in brez oznak za barve. Od strani 1742 dalje ima Megiser grbe škofij in prelatov na Koroškem, od strani 1748 grbe grofov in baronov. Tem sledijo od strani 1754 grbi plemiških rodbin viteškega stanu, urejeni po abecedni, ki zavzemajo večji del do konca knjige.¹⁰⁶

Poleg tega koroškega dela je Valvasor morda poznal in uporabil tudi tako imenovano Grbovno knjigo C Koroškega deželnega arhiva, ki ima v sestavi tudi 122 plemiških grbov kot ostanek od deželnega tajnika F. Gschwinda okoli 1624 ustvarjene koroške "Landtafel".¹⁰⁷

Za zadnji del grbovne knjige od lista 260 do lista 370, ki obsega kar 30 % vseh objavljenih grbov v tem delu, pa je Valvasorju oziroma Ramschisslu zagotovo rabila takrat najbolj znana grbovna knjiga v Evropi, namreč tista Johanna Siebmacherja (+ 1611) risarja in bakrorezca iz Nürnberga. Ta je že leta 1596 izdal na 19 tabelah prvi "Wappenbüchlein", leta 1605 pa prvič še danes znani "New Wapenbuch". kjer je na 226 tablah s po 15 grbi objavil ok. 3400 raznih grbov. Ti so razvrščeni po stanovski lestvici: cesar, kraljestva, volilni knezi, vojvode, knezi, škofije, opatije, grofi, baroni in na koncu vitezi oz. plemiči. Na tablah 34-41 so bili grbi iz Avstrije, 42-44 Tirolske, 45-47 Koroške, 48-49 Štajerske, iz Kranjske pa jih sploh ni bilo ali pa so bili le nekateri priključeni Koroški ali Štajerski, kar je - kot sem že omenil - napotilo Valvasorja k pripravi naše grbovne knjige. Valvasor je seveda prevzel tudi isti vrstni red, razen da je grofe postavil pred cerkvene institucije. Leta 1609 je Siebmacher izdal 2. zvezek s 164 tablam, barve grbov pa so bile prvič nakazane z začetnimi črkami.

Po Siebmacherjevi smrti leta 1611 je vdova izdala 1612 in 1630 še dve novi izdaji. Leta 1653 je bakrene plošče z grbi odkupil tiskar in založnik Paul Fürst, ki je v letih 1655-1657 natisnil novo izdajo, pomnoženo s tretjim in četrtim zvezkom. V izdaji iz 1657 so bili prvič objavljeni tudi tako imenovani "fantazijski" grbi, od grba "prvega sveta" do grbov sv. Treh kraljev, ki jih je prevzel tudi Valvasor v svojo grbovno knjigo, kar je očitno dokaz, da je poznal Siebmacher-Fürstovo grbovno knjigo iz 1655-1657. Leta 1655 je prejela celo cesarski zaščitni privilegij. Pozneje so Fürstov zet, hčerka in sin oskrbeli še nove izdaje. Leta 1772 je novi lastnik založbe Niklas Raspe izdal zadnjo popolno izdajo šestih Siebmacherjevih delov grbovne knjige, ki je imela sedaj tudi v naslovu zopet njegovo ime in se od tedaj tudi tako navaja, tudi ko je med 1753 in 1806 izšlo še 12 zvezkov dopolnil; danes - po novih izdajah v 19. stoletju - obsega ta grbovna knjiga okoli 19.000 grbov.¹⁰⁸

IV. Heraldični pomen grbovne knjige

Valvasorjeva knjiga grbov je nedvomno izredno dragocen vir za zgodovino heraldike na Slovenskem. Kot smo videli iz pregleda vsebine, zajema poleg grbov iz Kranjske tudi številne grbe iz Štajerske in Koroške, torej treh dežel, v katerih so takrat živeli Slovenci. Edina dežela, ki v grbovni knjigi ni izrecno zastopana, je goriško - primorski del Slovenije, čeprav je mnogo plemiških grbov s tega področja objavljenih med kranjskimi.

Nadaljnja velika vrednost tega dela je v tem, da nam daje najstarejše podatke o barvah mnogih grbov, predvsem seveda mestnih in trških, o katerih ob ohranjenih krajevnih pečatih sicer nimamo zgodovinske dokumentacije ali pa je ta silno redka. V mnogih pogledih je torej Valvasorjeva knjiga grbov primarni heraldični vir.

Tudi v umetnostno-zgodovinskem pogledu so grbi slikani s precejšnjo mero znanja, tako na primer lepi slikli glav v grbih rodbin Purgstall (na listih 49 in 99) ali Praunsperger (list 80).

Vsekakor je to delo najboljše heraldični zbornik za slovenske dežele, ki je bil doslej izdelan.

Za srednjeveško heraldiko prinaša grbovna knjiga sicer sorazmerno malo gradiva, v glavnem tistega, ki ga je Valvasor posnel po srednjeveških pečatih, kot tudi sam poročal.

Kar zadeva strogo heraldične plati grbovne knjige, je treba seveda razumeti, da je delo nastalo v drugi polovici 17. stoletja, ko so bili grbi le še v okras in ko trdnih heraldičnih pravil srednjega veka niso več tako zelo natančno upoštevali. To velja tako za pravilnost grbovni podob, kot tudi za skladnost barv, na primer, da lahko pride barva samo na metal, oziroma metal na barvo. Slikar je sorazmerno slabo obvladal slikanje raznih živali, ali pa mu ni bila vedno znana karakteristična oblika ali označevanje posameznih vrst. Tako se na primer v heraldiki pes razlikuje od volka po tem, da ima prvi vedno ovratnico (pogosto celo izrazito poudarjeno!), volk pa je brez nje. Slikarju včasih tudi ni bil znan pomen kakšne grbovne podobe. Tako je, na primer, zabijač za pilote v grbu rodbine Lintzer zamenjal z vazo za cvetlice. Oblačila oseb v grbih je slikal po modi svojega časa tj. druge polovice 17. stoletja in ne tako, kot je bilo v grbovni knjigah 16. stoletja ali na srednjeveških pečatih. Včasih je bila na delu tudi navadna malomarnost, tako na primer, ko v grbu grofov Celjskih naslika eno zvezdo kot peterokrako, drugi dve pa šesterokraki (list 40). Vrsto napak zasledimo tudi pri preslikavanju Bartscheve štajerske grbovne knjige iz 1567, predvsem pri zamenjavi grbovni polj in barv, delno tudi v drugačnem oblikovanju grbovni podob ali opuščanju dela grbovni okrasov. Šele nadrobne heraldične študije pa bi pokazale, koliko se grbi v tej grbovni knjigi razlikujejo od grbov pri Megiserju in v Siebmacherjevi grbovni knjigi.

V. Porabnost Valvasorjeve grbovne knjige

Knjigo grbov je Valvasor predvsem delno porabil v svojem velikem delu *Slava vojvodine Kranjske iz 1689* in sicer v IX. knjigi tretjega zvezka, kjer je na 37 bakrorezih upodobil 602 grba, dejansko pa jih je 613, seveda le v črno-beli tehniki, torej brez barv kot bistvenih delov grbov. Verjetno je zaradi nameravane izdaje svoje *Knjige grbov* mislil, da bodo barvni grbi - oziroma njihovi barvni opisi - dostopni pač tam. V *Slavi* je najprej na strani 69 IX. knjige objavljenih 35 grbov kranjskih deželni glavarjev, na strani 73 15 grbov deželni upravnikov, na straneh 77-78 36 grbov deželni upraviteljev, na strani 83 32 grbov deželni vicedomov, na straneh 91-92 68 grbov deželni odbornikov, na strani 101 16 grbov škofij, redov, tujih vladarjev in knezov na Kranjskem, na straneh 104-105 53 grofovskih grbov, na strani 108 41 grbov kranjskih baronov, na straneh 111-114 86 viteških grbov, na strani 115 31 grbov kranjskih viteških rodbin, ki živijo v tujih deželah, na straneh 117-118 58 grbov viteških rodbin, ki so še na Kranjskem in na straneh 119-120 65 grbov raznih še živečih, izumrlih ali odseljenih plemiških rodbin. Grbe v *Slavi* zaključuje 25 grbov mest in 31 grbov trgov na Kranjskem in v Istri ter 21 grbov članov nemškega viteškega reda v Ljubljani. Ločeno od teh je v XI. knjigi pri obravnavi mesta Ljubljane objavil še 56 grbov ljubljanskih županov. Tako je torej skupno v *Slavi* objavljenih 669 grbov iz Kranjske.

Vprašanje je ali so Valvasorjevo *Knjigo grbov* uporabili kot predlogo, ko so kranjski deželni stanovi sredi 18. stoletja dali poslikati kapelo sv. Jurija na ljubljanskem gradu z grbi kranjskih deželni glavarjev, kajti v tem času je bila *Knjiga grbov* že v Metropolitanski knjižnici v Zagrebu, kamor jo je - verjetno po posredovanju P. Ritterja-Vitezoviča - z drugimi knjigami in rokopisi kupil zagrebški škof Mikulič leta 1690.¹⁰⁹ Bolj verjetno je, da so za grbe v kapeli uporabili grbe v *Slavi*, hkrati z letnicami uradovanja, ki so tam navedene. Na to kažejo vrstni red, letnice ter seveda grbi sami z obliko in opremo. Tako so nekateri še srednjeveški deželni glavarji izpuščeni, pri drugih pa so spremenjeni grbovni liki ali barve. Mnoge napake so zakrivile tudi restavracije teh grbov v letih 1747 in 1915 pa tudi tista v zadnjih letih, ki je bila opravljena brez heraldičnih strokovnjakov.

Valvasorjevo *Knjigo grbov* je poznal in uporabil Josip Gruden, pisec *Zgodovine slovenskega naroda*, ki jo je v letih 1912-1916 izdajala Mohorjeva družba. V njej je objavil grbe ljubljanskih škofov Lamberga, Rauberja, Kacijanarja, Tekstorja, Radliča, Seebacha in Glušiča ter ljubljanske, pičenjske, krške, chiemseejske, sekovske, lavantinske, briksenške in freisinške škofije.¹¹⁰

V večjem obsegu je *Knjigo grbov* uporabil Emilij Laszowski, ravnatelj Kraljevskega državnega arhiva v Zagrebu, ki je 1932 za podjetje Kava Hag d.d. iz

Zagreba izdal album *Grbovi Jugoslavije*, v katerega so se lepile nalepke z upodobljenimi grbi, priložene zavitkom omenjene kave. Med rokopisnimi viri namreč omenja tudi delo: "Valvasor, Opus insigniorum 1688", torej z napačnim naslovom in letnico. V tekstih opisov je ta rokopis krajsan kot VOI, objavil pa je predvsem krajevne, torej mestne in trške grbe. Le na začetku je od slovenskih deželni grbov objavil grbe Koroške, Istre, Kranjske in Štajerske. Od slovenskih krajevnih grbov citira Valvasorjevo delo pri opisu grbov: Slovenske Bistrice (ki jo ima napačno za Bohinjsko Bistrico) in kjer napačno citira VOI, namesto Bartscha; Cerknice, Črnomlja, Kamnika, Kočevja, Kostanjevice, Kostela, Kranja, Krškega, Ljubljane, Loža, Maribora (napačno, da iz VOI, dejansko iz Bartscha), Metlike, Mokronoga, Novega mesta, Podbrežja, Ptuja, Slovenske Bistrice (tokrat ima tri stolpe v pravilnem rdečem!), Stične, Svibnja, Škofje Loke, Tržiča, Turjaka, Vač, Vinice, Višnje Gore, Vrhnike in Žužemberka.¹¹¹

"Ker večkrat kak plemenitnik ali kako mesto poprašuje po svojem grbu". je uredništvo *Izvestij Muzejskega društva za Kranjsko* naprosilo J. Barleta, ki je služboval v Zagrebu, da je iz Valvasorjeve *Knjige grbov* prepisal poleg celega naslova dela tudi cel register z listov 371-388.¹¹² Indeks vsebuje 1484 različnih rodbin, od katerih pa so mnoge omenjene na več listih (Auersperg 13x, Lamberg 11x, Egk 10x, Thurn 10x, Cobentzl 8x etc.). Pri številkah listov so le štiri napake, več pa jih je pri pisanju imen.

P. Radics je leta 1910 izdal veliko monografijo o Valvasorju, v kateri omenja tudi *Knjigo grbov*, za katero pravi, da je "Ein heraldisches Werk von bedeutendem künstlerischen Werte und zugleich von vorzüglich lokalhistorischem Interesse für Krain." Omenja, da šteje foliant 388 listov z 2033 grbovnimi štiti, register pa ima kar 18 listov, ki ga je objavil Barle, katerega tudi citira. Glede vsebine pa navaja, da je dovršen del grbov takih kranjskih plemiških rodbin, kot so tudi v tretjem zvezku Valvasorjeve *Slave* v IX. knjigi.¹¹³

Podatek o številu listov in številu grbov je povzel tudi F. Stele v svoji razpravi o Valvasorjevem krogu. Omenja namreč grbovno knjigo kot vezan zbornik, ki ima 388 listov, na katerih je s krijočimi barvami naslikanih 2033 grbov. Čeprav je iz naslova razvidno, da je slikarju izvršil slikar Bartl Ramschissl, pa Stele sodi, da je tudi pri tem delu Valvasor najaktivneje sodeloval. Podaja tudi celoten naslov (napaka: Regnum, namesto Regum) in omenja objavo seznama grbov po Barletu. Na kraju dodaja, da je ta zbirka važna kot gradivo v zvezi z zbirko kranjskih grbov v *Slavi* v IX. knjigi in pomožno zbirko grbov v XVI. zvezku Valvasorjeve grafične zbirke V Zagrebu.¹¹⁴

Valvasorjeva Grbovna knjiga, list 143

Uporabljane kratice:

- AS - Arhiv Republike Slovenije v Ljubljani
 Radics, Valvasor - P. v. Radics, Johann Weikhard Freiherr von Valvasor, Laibach 1910
 Reisp, Valvasor - Branko Reisp, Janez Vajkard Valvasor, Ljubljana, 1983
 VOI - J. W. Valvasor - B. Ramschissl, Opus insignium armorumque...
 Valvasor, Ehre - J. W. Valvasor, Die Ehre des Herzogthums Krain, I. -IV., 1689.

Index

- A**
 Aach 297. Ackerer 221. Adam 4. Adl 217. Adlspurg 22. Agram 15. Ahlen 322. v. Aich 118. Aichach 307. v. Aichelburg 143. v. Aichhold 258. v. Aichlburg 250. Aigl. 216. Ainkhürn 47, 63, 118. Aisfeld 341. Aldenburg 327. Aldendorf 331. Alexander 5. v. Allappy 89. Allendorf 343, 345. v. Altenburg 50, 89. v. Altenhaus 184. Altenstaig 369. v. Althan 276. Altorff 355. Amberg 326. Amtman 229. Amiens 315. Ammon 223. Ancona 309. Andernach 309, 330. Andriani 139.

- Anhalt 269. Antignana 17. Antorf 330. Apfoltzer 63, 105. Appenzell 335. Archer 118. Arconat 206. Arnburg 270. v. Artenhoffen 212. Artus 6. Aschafenburg 350. v. Aschau 249, 254. Aschinger 207. v. Aspach 50. v. Athimis 57, 94, 251. Auer 28. Augspurg 285, 297. Aurach 360. Auracher 226. v. Auersperg 10, 22, 37, 40, 47, 50, 57, 63, 88, 94, 95, 176, 266. v. Axt. 201. v. Aychelburg 234. Aygt 194.

B

- Baas 35. Backnang 362. Baden 269, 334. Balingen 362. Balthasar 7. Bamberg 285, 323. Barbo 47, 50, 63, 95. Barby 273. Barech 64, 118. Basel 286, 334. v. Baseyo 236. Baumkircher 119. Bayrn 265. Beer 212, 224. Beihlstein 365. Belgrad 303. Benaglia 143. Benfelt 339. Berdarini 155. Bertin 350. Bern 298. Bernardini 75. Berschez 17. Besickheim 369. Biben 17, 87. Biberach 319. Bidecapp 347. Biel 335. Bietickhaim 365. Bisantz 284. Bischoff 204. Bischofflackh 17. Bischofheim 350. v. Blagey 47, 51, 57, 64, 95, 279. Blawbeurn 364. Böblingen 363. Boglion 22. Böheim 210, 262, 264. Bologna 304. Bonhomo 48, 57, 64, 139. Borcken 348. v. Bornstein 219. Bosio 75, 155. Botzen 338. Bottwar 365. Brackenheim 360. Brandenburg 265, 288. Braubach 349. Braunec 306. Braunschweig 310. v. Bremsfeld 155. Bremen 284, 310, 324. Brenner 70, 105. Bresslaw 335. Brigita 7. Brixen 87, 289. Brügg 268. Brugg 312. Brussel 312. Bryg 337. Bucelleni 64, 95. v. Buheim 14. Buchom 320. Buckhel 248. Budacki 167. v. Bueheim 282. v. Buechenberg 143, 144. Bulgaria 263. v. Büllichgraz 105. Buolach 366. Burggraw 51. Burgkhausn 353. Burglengenfelt 354. Burkhart 155. v. Buseth 144. Butzbach 342. Buzella 167. Byrckel 240.

C

- Caluucci 213. Calw 361. Camerich 312. v. Cappel 58. Capua 305. Caraduci 106. Carl 172. Carminelli 75, 156. Carolus 6. Casimirus 167. Caspar 7. Cassel 340. Cassinet 217. v. Castlwarth 119. Castua 18. v. Cauriani 279. Chamin 292. Chammerich 284. Chiemsee 291. Chrisanitsch 139. Christalnig 252. Chur 286, 335. Churlandt 269. v. Cilly 40, 89, 90, 198. Circkniz 22. Ciriani 75. Clagenfurt 370. Cleue 268. v. Clys 119. Chrön 13, 64, 76, 144. Cobentzl 28, 41, 48, 58, 64, 95, 96. Cobelenz 309. Coburgk 328. v. Colalto 275. v. Collonitsch 274. Coln 264, 283, 300. Colmar 296. Constat 361. a Conti 281. Copeniager 156. de Coppinis 144. Corditsch 156. Coruey 294. Coschau 303. Constantz 286, 333. Crabath 144. Crain 8, 173. Crainburg 18. Crembs 299. Creutzling 295. Creuzer 139. Croatien 262. Cronach 357. v. Cronegk 242. Culmbach 339. Cumberg 156. Curtoni 76.

D

- Daller 207. Dalmatien 262. Dannesa 156. Dantzig 338. Darmstat 340. David 4. v. Deitenhouen 252. Deleo 106. Deller 222. Delsimonouitsch 167. Dennemarck 261. Despota 86. v. Diefenbach 241. v. Dienersperg 144. Dienstman 168. Dietfurt 335. v. Dietrichstain 101, 176, 252, 266. Dilanz 156. Dilfingen 352. Dillingen 309. Dinzl 145. Oolhopp 249. Dolnitscher 76. 157. Donnersperg 214. Dom 65, 76. v. Dornberg 51, 101. Domeck 312. Domhan 366. v. Dornspurg 219. Dornstät 362. Dortmund 331. Drachsler 213. Dragouanitsch 157. Dräxler 189. Dresden 327. Drykhopff 190. Düncklspül 320. Dürcheim 321. Düring 250. Dürnberger 225. v. der Dür 58, 119. v. Dürnholz 41.

E

- Ebingen 364. Eder 218, 219, 84. v. Edling 51, 65, 106. Edlinger 225. Egartner 203. v. Egck 10, 28, 37, 48, 51, 58, 65, 107, 201, 246. Eger 298. v. Eggenberg 10, 37, 41, 88, 192, 266. Egger 205. Ehingen 302. v. Ehrenfels 58. Einpacher 224. Eisengrien 205. Elbingen 359. Elenbogen 358. Elsbeta 7. Engelandt 261. v. Engelshaus 107. Entztaller 135. Eppich 76. Epstein 345. v. Erberg 145. Erdfurth 327. Erdeodi 90. Erffurt 299, 311. Erlang 356. v. Ernew 246. Eschwege 342. Eslingen 317. Esterasi 277. Ettligen 359. v. Eybesswaldt 182. v. Eychelberg 246. Eymerberg 214. Eysin 319. Eystat 286, 324.

F

Fabianitsch 65, 145. Fach 348. Falbenhaupt 190. Falmbhaupt 212. Färber 186, 214. Faschang 208. Feichtinger 76. Feilner 241. v. Feistriz 119, 199, 249. Felsberg 344. Fernberger 37. Feulner 235. Feürer 250. v. Feürsparg 235. v. Feüstriz 230. de Fin 117. Finck 221. v. Flächenfeld 145. v. Flädnicz 184. v. Flednickh 119. Florenz 297, 305. Florianschitsch 157. Forest 157, 227. Forgatsch 277. Forhegger 254. Formentin 28, 65. Franckenaw 347. Franckenberg 341. Frankenburg 343. Frankenhausen 358. Franckfort 351. Franckreich 261. v. Frangepan 38, 41, 90. Frankuitsch 77. Frankfurt 296. Freidenthal 70. Freisingen 351. v. Freyberg 243. Freyburg 302. Freyenthurn 23. v. Freysing 87, 289, 314. Fridberg 307, 352. Fridlberg 316. Frölich 207. Frömmüller 233. Frueperger 157. Fryburg 332, 334. Fugger 273. Führer 228. Fulda 294, 349. Füller 230. Fürnpfeil 157. Fürstenberg 272. Fürstenfeld 175, 197.

G

Gabelkhofer 214. Gablhoffer 219. Gaislmgen 359. v. Gaisrukh 184. v. Gaisrugg 255. Galilei 140. Gall 38, 52, 66, 107, 191, 256. Gallen 294, s. Gallen 335. v. Gallenberg 29, 42, 48, 51, 65, 96. v. Gallenfels 145. Galler 181, 250. Galliniana 18. Gambs 193. Gandin 145. Ganser 146. v. Gaphouen 253. Gartner 77. Gartser 240. Garttach 366. Garzaroli 158. Gasser 240. Gebeneltzger 205. Gebhardt 77. Gelhausen 323. v. Gendorff 235. Genff 331. Gent 313. v. Gera 187, 351. Gerhab 194. Gennig 77. Gidinelli 77. Giengen 318. Giengenbach 319. Giessen 348. de Giorgio 168. Gladich 158. Glaris 334. Glainzer 180. Glogaw 337. Glowizer 52. 135, 193. v. Gloyach 182. Gluschitsch 13. Gmunden 300. Gmündt 370. Goar 347. v. Goianzell 158. Goldschan 223. v. Goldstain 29. v. Gonzaga 270. Göppingen 363. v. Görttschach 120. Görttschacher 244. v. Görtz 42, 90. Göss 176. Goslar 311, 322. Gotscheer 158. Gottfrid 6. Gotting 333. Gottlieb 168. Gottschee 18. v. Gotz 282. v. Graben 120. Grabner 234. v. Gradeneck 180. Gradenecker 101. v. Grades 52. Gradscheidt 216. Graffenberger 146. v. Graffhayden 158. Graissbach 308. Grashwein 182. Graz 197. Grebenstin 347. Grebintschitsch 135. Grefenberg 356. Gretzingen 368. v. Greysneck 202. Grienbeck 213. Grimbschitz 52, 146. v. Griming 231, 250. Groswein 120. v. Grotta 255. Grunberg 348. v. Grundlern 158. Grundner 247. Grüningen 361. Gschwind 230. Gudensperg 345. v. Guetenstain 120. Guglingen 363. Gundelfing 354. Güntzburg 306. Guraltitsch 135. Gurck 291. Gurckfeld 18. v. Gurckh 42. Gurckher 121. Gussitsch 66, 146. v. Guttenstein 52.

H

Häberler 222. Habspach 45. v. Hachenwarth, Hochenwarth 10, 42, 52, 66, 147, 148, 195. Hagen 230. Hagenaw 321. Hahndl 200. Haidenheim 308. Haidt 202. Haimburg 313. Haiterbach 368. v. Häkhlein 121. s. Haimeran 295. Halberstat 287, 327. Hall 317, 328. v. Hallegg 215. Haller 66, 107, 256. Hamburg 310. Hamerl 231. Handl 66. Handl 29. Hännschen 209. Hanouer 311. Harberg 199. Hardeck 272. v. Harrach 274. Harrer 121, 211. Hasfurt 358. Hasiber 147. Hasslinger 238. Hauckh 207. Hauelburg 288. Hauer 206. v. Haunsparg 58, 136. Hauser 203, 232. Hausner 224. Haydenheim 361. Haydnbucher 245. v. Haynburg 90. v. Hebenstreit 231. Hector 5. Heidelberg 329. Heidenfelt 351. Heidenreich 241. Heilbron 317. Heimbsen 367. Heimer 188. Heimershausen 344. Helena 7. v. Helfenberg 184. s. Hemma 85. Hemmaw 354. v. Herberstorff 181. v. Herberstein 14, 38, 66, 102, 256, 276. Herbersteiner 176. Heritsch 190. Hermansdorf 214. Herremberg 361. Herrenthal 333. Herschfelt 294. v. Hertenberg 29, 121. Hertenfesler 59, 136. Hertzencrafft 187, 218. Hertzogaurach 358. Herspruck 356. Hessen 270. Hester 5. Hewbach 367. Heydeck 355. Heydelberg 265. v. Heynburg 42. Heyss 230. Hildesheim 286, 332. Hiller 159. Hilpoldstein 355. Hildebrand 240. v. Himmelberg 253. Himmelberger 217. Hinderholzer 248. Hingerle 159. Hirschfelt 343. Hispania 261. v. Hitzing 147. Höchststat 354. Höchststett 307. Hochstetter 77. Höffer 59, 121. v. Höffern 159. Hoffman 159, 178,

222. Hohenembs 272. Hohenlohe 271. v. Hohenzollern 266, 271. Hollenburger 187. v. Holneck 180. Holstein 269. Holtzapffl 34, 194, 241, 282. Holtzel 29. Holtzer 211. Hölzl 212. Homburg 340, 342. Hornberg 366. Huebman 78. v. Hümmelberg 202. Hundt 121, 188. Hungern 86, 262.

I

v. Iabornic 231. Iachlinger 255. Iael 5. Iager 211. Iankouitsch 67, 108. v. Iaurburg 108. Iawer 336. Idungspeug 184. Iehna 329. Iesuite 85. Immenhausen 346. Ingelnheim 331. Ingelstat 307, 325. Inspruck 307, 324. Iöbstl 196. Iöchlinger 224. Iochner 232. s. Iohannis 23. Iöhm 196. Iörger 274, 276. v. Iormansdorff 236. Iöstl 202. Iosua 4. v. Isenhausen 148. v. Isolan 277. Iudas 4. Iudenburg 174, 198, 314. Iudith 5. Iulich 268. Iulius Caesar 5. Iulliani 159. v. Iuritsch 108. Iuritschitz, Iurischitz 42, 102.

K

Kainach 178. Karenten 173. Katschitsch 148. Kaufbeurn 320. Kaysel, Kheysell, 67, 108. Kayser 260. v. Kayserstain 257. Kazainer 11, 12, 43, 53, 67, 96, 254. Keller 36, 250. v. Kellerberg 234. Kemetter 231, 252. Kempten 294, 318. Kerschan 23. Kerschanner 122. Kheuenhüller 102, 251, 273. v. Keütschach 245. Keyzersberg 319. Keyzerswörd 300. Khaltenhausen 217. Khenntz 210. Khern 159. v. Khienburg 53, 190, 242. Khiening 241. Khisel 11, 38, 48, 53, 67, 78, 102. Khistal 206. Khitzbühl 301. Khlaindienst 195. v. Khnüllenberg 59, 136. Khochler 228. Khocker 219. Khokhrer 122. Kholhammer 219. v. Kholleilsch 29, 281. Khörbler 195. Khorp 35. Khosiakh 71, v. Khreyg 43, 53, 59, 102. v. Khuendorff 185. v. Khuenperg 136. v. Khumberg 67. Khünigfelder 192. Khunius 68. Khunstl 78, 160. Khuschlan 148. v. Kielmanseckh 278. Kindtperger 203. Kintzingen 351. Kircheim 346. Kirchen 361, 369. v. Kirchperg 148. Kirttorf 347. Kitzing 339. Kniffiz 160. Knitlingen 369. Knuttenfeld 198. Kofler 213. Kögl 205. v. Kollniz 183. v. Kolowrat, Kolobrat 140, 279, 280. König 34, 149. Königsberg 345. v. Königseckh 276. Korneuburg 312. v. Kornpeckh 192. Kostell 23. Kouatschitsch 149. Kraft 201. v. Krannegg 254. v. Krazenbach 160. Kreilsheim 339. Krems 312. v. Kressberg 248. Kreüzer 186. v. Kriechbaum 206, 220. Kring 23. Kronest 210. Kuchelkhorn 35. Küllmer 243. Künigsparg 338. Künspergk 338. Kunst 160. Kupfstein 301. Kurtz 280. Kurtzlow 238.

L

Laa 297. Laas 18, 122. Labassar 160. v. Lachenhaimb 149. v. Lackh 59, 122. Ladner 78. v. Ladron 251. v. der Laitter 122. v. Lamberg 11, 12, 33, 43, 48, 53, 59, 68, 97, 183, 252, 276. Lämbl 212. Lämpel 216. v. Lampfrizham 108, 109. s. Lamprecht 174. Landaw 317. Landsberg 314. Landshut 326. Landstrass 19, 68. v. Lang 218. Langemantl 109. v. Langenberg 216. Langres 303. Lantheri 78, 98. Lasarini 149. Lauant 291. Lauff 355. Lauffen 365. Laugingen 308. Lauriga 203. Lauterbach 223. Lautem 329. Lawingen 353. Laybach 15, 19, 87. Lebus 292. Lehner 224. Leininger 247. v. Lembsitz 215. v. Lempach 196. v. Lenghaimb 185. Lenkouitsch 38, 43, 103. Leoben 198. v. Leobnegg 235. Leonberg 363. Leonstein 299. Leprechtinger 206. v. Leslie 282. Leuanus 60. Leüchtenberg 270. Leysser 136, 187. v. Lewenberg 68, 109. v. Lewenstain 30, 32, 68. Leyptzig 329. Liberius 168. Libman 248. Lichtenaw 332, 346. Liebenaw 346. v. Liebenberg 122. v. Liechtenberg 109, 110. v. Liechtenegg 123. Liechtenfels 357. v. Liechtenstain 34, 43, 177, 267, 273. v. Liechtenthurn 110. Liechtstock 203. Lignitz 268, 337. v. Lilienberg 123. Lindar 23. Lindauer 78. Lindaw 319. v. Lindeckh 137, 178. v. Lindt 244. Lintzer 231. Liscutin 168. v. Lobcowitz 267. Löben 330. v. Lobming 215. Lobning 218. Locateli 160. Lodron 273. v. Lör 123. v. Losch 34. Lothringen 268. Lourana 19. Lübeck 289, 310. Luca 298. Lucern 333. Lucretia 6. Lueg 51. Lueger 123. Lukantschitsch 149. v. Lünd 255. Lüneburg 310. Lustaller 79, 168. Luttich 287, 315. Lutz 208. Lützelburg 327. Lyst 208.

M

Magdeburg 283, 310. Mager 246. Magert 233, 251. Maintz 264, 283, 297. Meisrembl 169. Maiuricius 30. v. Malenthain 243. Malteser Ritter 85. Mandl 169. v. Mandorff 237. v. Mangespurg 123. v. Mansdorff 208. Mansfeldt 271. Marburg 197. Marcouitsch 161. Marenzi 110. Märkl 237. Marpach 360. Marpurch 161. Marpurg 340. Maskhon, Moschkon 69, 110. Mastrich 330. Mauritsch 123, 124. Maylersdorffer 245. Meckhelburg 268, 290. Mecheln 330. Meckmül 362. Meditsch 79. Meichsen 289. Meislisch 233. Meisungen 342. Melchior 7. Melling 175. v. Melz 53. Memmigen 321. Mergetheim 331. Meringen 302. Merseritsch 124. Merspurg 333. Merzer 189. v. Methnitz 234. Metz 291, 304. Michotschautsch 161. Mikhez 16. Miltenberg 349. Minsingen 368. v. Mitnacht 217. Mitterburg 19. de Moncada 282. Monheim 354. Monsteregg 337. Montbrigant 293. v. Montecuccoli 277. v. Montfort 176. Mordax 68, 110, 244. Mörsenburg 288. Moscheniza 24. Moser 140, 230. v. Moshaim 110, 185, 258. Mösmar 222. Mospacher 161. Möthniz 191. Möttling 19. Muerer 193. Mugerle 161. Mükhez 69. Mülhausen 296, 311, 318. München 325. Mündelseim 369. Munden 287. Munderkingen 302. v. Mündorff 49, 54, 124, 183. Münster 287, 323. Murbach 294. Muretitsch 161. Murhart 367. Mushliz 137.

N

Nägerschich 229. Näglitsch 124. Nagoll 364. Närringer 185. Nassenfues 24. v. Neühaus 30, 69, 103, 180, 246. Naumburg 288, 350. Naumon 137. Neapels 306. Neapolis 263. Neindlinger 210. Neltl 169. Nepelsberg 259. Neüburg 308, 314. Neuenmarck 356. Neuenstat 290, 352, 356. Neüffen 368. Neükirchen 343. Neümarcktl 24. Neuperg 174. Neüss 298. Neustadt 299, 306, 307. Newburg 326. Newenburg 332, 364. Newenstat 362. v. Neydek 44, 125. Neys 337. Nicolitsch 125. Nidda 347. Nidenstein 349. Noha 4. Nordlingen 318. Northausen 311. v. Nostitz 280. Nougodt 218. Nürnberg 297. Nurlingen 360.

O

v. Oberburg 111. v. Oberdach 237. Oberlaybach 24. Oberleutter 225. Obritschon 125. Ochsenfurt 338. Ochsenhausen 295. Odenburg 309. Ofen 303. Offenburg 319. Olmitz 291. Olse 337. Onoltzbach 326. Opeln 336. Oppenheim 330. Ortel 236. v. Ortenburg 44, 90, 91, 257. Osnabruck 287, 324. v. Osterislandt 267. Österreich 173. Osterwiz 45, 129. Ötingen 272. Ötting 352. Otto 79, 149.

P

Padelborn 287. Padua 304. Paffe 229. v. Pailikh 125. v. Pain 243. v. Palemburg 150. v. Palindin 247. Pambstel 211. v. Panheimb 247. Panizoll 11, 60, 103. Papler 162. Paradeiser 49, 54, 60, 69, 98, 111, 245. v. Parr 38, 200, 281. Pasch 79. Pasperg 24. Passaw 289, 324. Patriarch 85. Paul 229, 234. Payrdorffer 233. Payreüt 326. Pechin 36. Pelügel 236. Pelzhouer 150. Pensold 204. Peprechtlinger 206. Pereimbt 350. v. Perizhoff 162. Pernauer 226. v. Pernburg 150. v. Pernekh 137. v. Pemstain 126. v. Petaz 98. v. St. Peter 54, 91. Petershausen 295. Pethsacher 125. Petschacher 125, 126. v. Petschautsch 103. v. Pettau 44, 126, 313. Petterman 162. Petthau 199. Peuchel 221. de Peuerelis 254. Peuerell 205. Peürll 186. Pfaffenhofen 353. v. Pfailberg 126. Pfefferl 201. Pflügel 225. Pfortzheim 359. Pfullendorf 322. Pfanner 79. v. Pibriach 237. Piccolomini 267, 278, 281. v. Pierbaum 44. Piers 126. Pipan 162. Piperno 305. Pircker 209, 236. Pisa 305. Piskhon 79. Plangell 239. v. Plaz 254. Pleschautitz 126. Pleyburg 370. Plosman 163. v. Podwein 127. Pögl 177. Pölla 175. v. Pollheimb 177, 274, 275, 278. Poln 262. Pölten 306, 314. Pommern 269. Popfingen 322. v. Portia 54, 60, 69, 88, 270. Portner 150. Portugal 263. Posarell 69, 150. Posch 206. Pottendorffer 193. v. Potteneckh 163. Prag 284, 325. Pramer 191. v. Pranchk 30, 32, 80, 140, 181. Prandner 188. Praunbarth 60. Praunfalck 192. v. Praunsperg 60, 137. Praunsperger 70, 80. Praysser 127. Pregel 80, 151. Preinberger 232. Preiner 181. Preisach 329. Preiss 80. Prekherfeld 151. v. Presingen 127. Presslaw 290. Preussen 269. Prug 198. Prumb

295. Pruner 193. Puchler 221. Puckel 234. Puechler 127. v. Pugg 248. v. Purgstall 49, 70, 99. Puttrer 190. Putzen 244.

R

v. Raab 151. v. Rabatta 14, 61. v. Rabenstein 44. Rabler 211. Rackerspurg 197. v. Räckniz 181. Raczenburg 290. Radenberg 301. Radlitzius 13. v. Radziull 267. v. Raikhniz 103. v. Rain 61, 70, 151. Rakelsburg 313. Rampel 111. Raner 218. Ranfft 220. Rapicius 163. Rasen 80. Rasp 54, 70, 152. Ratibar 336. v. Ratmansdorff 20, 54, 140, 179, 201, 278. Ratt 127. v. Rättenfeldt 111. Ratschach 25. Rauber 12, 44, 49, 61, 71, 112, 177, 246. Rauchenberger 208. v. Rauchenberg 222. 232. Rauenspurg 318. v. Rauhberg 215. Raumbsschüssel 71, 112, 113, 202, 253. v. Raunach 55, 71, 113, 245. v. Raysing 113. 226. Rebek 169. v. Rechperg 185. Reffenger 151. Regall 194. Regenspurg 289, 315. v. Reichenburg 128. Reiffnizer 127. Reimagen 309. Rein 174. Reinheim 346. Reinprecht 253. Reinstein 273. Reinwoldi 232. Reisach 216. v. Reispurg 238. v. Reittenau 252. Reittlinger 71. v. Reningen 213. Rens 349. Repacher 229. v. Rerenberg 151. Reringer 80. Resch 182. v. Retzenhaimb 163. Reueln 293. Reüffniz 25. v. Reütenberg 55, 128. Reütlingen 321. v. Reyhenburg 179. Rezer 189. Rhein 308. v. Riedlingen 302. Riexingen 367. Rigoni 163. Rilckh 239. Rindtscheidt 183. Rindtsmauel 188. Ritler 169. Rockenburg 295. Rohatscher 223. Romrad 344. v. Rorbach 216. Roschen 239. Roseckher 229. v. Rosenberg 187, 256, 270, 279. Rosenfelt 364. Rosenhart 128. Rosenheimer 232. Rosenhein 320. Rospach 346. Rosetti 114. Rosslock 350. Rotenberg 340. Rotenburg 316, 327. Rottenman 175, 198. Roth 295. Rothhuet 242. Rottenperger 191. Rotunderlunburg 369. Rotweil 322. Rüeden 187. Ruep 194. Rudolffi 152. Rudolphswerth 15, 20. v. Ruesenstain 114. v. Ruessdorff 253. Ryga 284. Ryssel 313.

Valvasorjeva Grbovna knjiga, list 157

S

Sachsen 265. Sagan 338. v. Saleburg 280. Sall 259. Sallitinger 81. Salmansweyer 295. v. Salmb 267. Salzburg 284, 324. v. Salza 32. v. Samburg 128. Samerl 81. v. Samitz 228. Saphoya 268. v. Sara 128. Sarburgk 331. Sardaw 352. Sargar 164. Sargel 241. Sartori 217. Sauer 39, 71, 141. v. Saurau 30, 71, 99, 178. Saurer 11, 233. Scharff 128, 129. v. Schärffenberg 25, 91, 178. v. Scharffeneckh 129. Schafhausen 334. Schaffman 204. v. Schallenburg 30. v. Schauenberg 45. v. Schauenburg 45. Schaüer 221. v. Schaumburg 91. Schek 249. v. Scheidt 243. Schenck 45. 129. Scherding 352. Scherlichius 13. v. Schernburg 152. Schesslitz 357. v. Scheyer 72, 141, 226. Schick 249. Schifflinger 164. Schiltach 367. Schinderl 220. Schlaunien 263. Schlenn 205. Schleswig 292. Schletstat 317. Schlierer 223. Schmeltzer 239. Schmoll 212. Schmalkaldn 340. v. Schmuzenhaus 152. v. Schneeperg 129. Schnewis 242. v. Schnitzenbaum 55, 61, 72, 130. v. Schonberg 130. Schongau 353. Schonleben 81. Schorndorf 360. Schotten 263. Schraiber 164. Schranckhler 170. Schrobenhausen 351. Schrott 180. v. Schrottenpach 31, 92, 193. Schrottensteiner 31. Schrupff 188. v. Schurian 258. Schwab 152. Schwabach 339. Schwandorf 354. Schwarzenberg 272, 280. Schwartzburg 271. v. Schwarzenhorn 278. Schwebischgmündt 322. Schweibschwörth 320. Schweden 262. Schweidnitz 336. Schweiger 152. Schweinfort 316. Schweinpekh 197. Schwerin 292. Sebel 130. v. Sebrach 45, 130. Seccau 174, 175. Seckaw 291. v. Seenuss 256. Seepacher 13. v. Seerhal 153. Seisenberg 25. Selenitsch 164. Semenitsch 153. Senosetsch 25. Senus 242. v. Serin 92. v. Seunegkh 45, 92. Seydel 247. Seyfridt 204. v. Sibeneckh 164. v. Sibenegg 130. Siber 203. Sibenbürger 245. v. Siberau 153. v. Sichlen 258. Siena 305. v. Sigersdorff 72, 141, 256. v. Silberberg 236. Silly 164. Sindelfingen 367. v. Sinzendorff 275. Sittich 72. v. Sizenhaimb 170. v. Slauata 279. Söll 209. Solochum 300, 301. Sontra 349. Sonze 81, 153. v. Souches 275. v. Spangstein 182, 248. Speyr 285, 299. Speidl 223. Spizig 165. Spiznas 33. v. Sprintzenstein 277. v. Stadegkh 46, 170. Stadell 39. Staden 209. Stadler 179, 233. Staeger 249. v. Stain 20, 61, 131, 312. Staindorffer 131. Stainer 131. v. Stainnach 182. Standinath 81. Standler 165. Stanz 175. v. Staudach 31, 33, 235, 253. Staudacher 196. Staufenburg 344. Stayger 195. Steckendorff 353. Staeger 249. Steinach 357. Steinpeis 184. v. Stemberg 153. Sterlegg 204, 214. Stem 81. v. Sternberg 92. Stemsee 131. v. Stettenberg 131. Stettenfelder 82. Stettner 82. Steyr 173, 325. Stichen 258. Strasburg 285, 315. Strasfelder 200. v. Strasoldo 61, 99. Strasser 142, 255. Straubing 325. Streicher 225. Strobelberger 210. v. Stroblhoff 72, 114, 115. Stropel 82. v. Stubenberg 46, 142, 177. Stübich 189. Stürkh 195. Stuttgart 359. Suarda 62. Sulgen 302. Sultzbach 326. v. Sumeregg 213. Summerekher 165. Sonntag 174. Suppanttschisch 153. Sweitz 300. Swing 25.

T

v. Talhamb 251. Talientschger 229. Taller 132. v. Tanhausen 93, 178. Taracina 305. v. Tättenpach 279. Tättenpeck 188. Tauffrer 115. Tautscher 13. Theer 220. Tempelherrn 85. Teruis 301, 304. Teruiso 26. Terzel 82. Teschen 336. v. Teuberg 237. v. Teuffenbach 179, 180. Tetitscher Ordens Ritter 85. Textor 12. Thrauison 82. Thull 292. v. Thun 280. v. Thurn 11, 31, 39, 46, 49, 55, 72, 99, 100, 257. Thurner 132. Tiffner 82. v. Tilli 277. Tolinger 220. Toperzer 154. Tosch 165. v. Traskowitz 278. Trauppiz 185. v. Trautmansdorff 39, 179, 274, 311. Treffurt 342. Treiss 341. Trendelburg 344. v. Treuen 93. v. Tribenegk 132, 186, 202. Trienstl 224. Trient 290. Trier 264, 283, 323. Triest 20, 301. v. Trilleghk 100. Tropp 183. Troppaw 336. Troyer 165. Truber 16. Trumpperger 192. Tschaulle 83. Tschernahora 132. Tschernembl 20, 31, 33, 46, 55, 62, 132. Tübingen 359. Tull 304. Tulmättscher 240. Tunckel 194. Tunkelsteiner 170. Türk 86, 239. Tullingen 362. Tyroll 173. Tybain 21, 46, 93.

V

Vaccani 73. Uaihingen 360. Ualckenmarkht 370. Ualuasor 3, 73, 115, 226. Uarau 175. Überlingen 320. Ueihel 208. s. Ueith 21, 26, 370. Uelburg 355. Uellden 356. Uenediger 86, 204. Uerbez 83. Uerden 288. Uerdun 304. Uepriniz 26. Uermo 26. Uerthun 292. Uetter 281. Ueturia 6. Ufenheim 339. Uiditsch 83. Uillach 325. Uillanders 73, 132. Uillingen 303, 315. Uillinger 35. Uilseck 357. Uirginia 6. Uischer 201, 239. Uischi 196. Uisconte-cis-laghi 281. Uitnich 165. Uizdamb 258. Ulm 315. Ulrichstein 344. Umbstat 342. Underwalden 333. Underwaldt 335. Ungnad 39, 176. v. Uöckh 62. Uodapiuiz 83. Uogetl 35. Uolkh 83. Uolouska 26. Uorheim 357. Uoytsperg 197. Uri 300. Ursenbeckh 186, 257, 282. Utricht 288.

W

Wabegkh 73. v. Wachenheimb 35. Wagen 73, 115, 186. v. Wagensperg 104. v. Waidmanstorff 257. Weinsperg 365. Waissenfels 26. Waldcappel 345. Waldeck 272. Waldman 209. Waldner 225, 259. Walis 286. v. Wallenstein 276. Walmer 221. v. Walis. se 93. Walther 238. Waltenbuch 368. Waltreich 166. Wangen 321. Wangler 251. Wantzl 200. Warfrid 345. Watsch 27. Wayblingen 363. v. Wazenbog 100. Weber 207. v. Weichselberg 62, 133, 21. Weiden 353. Weilheim 368. Weilhamer 83. v. Weineckh 133. Weingarten 295. Weinitz 27. Weinmar 328. Weis 247. Weisenburg 316, 317. Weiss 84. v. Weissenegkh 133, 181. Weitmosser 237. v. Weixelberg 73, 133. v. Welsperg 257. Welt 4. Welzer 46, 142, 179, 243. Wemdingen 308. v. Wendt 33. Wenger 211. Werder 74, 133. v. Wernegkh 74, 115, 116, 220. Wertasch 84. Wertheim 358. v. Westren 32. Wetter 341. Wetzlar 298. Wexler 192. v. Weydegh 244. Weyand 238. Weylinger 195. Weys 209. Widerbal 166. Widerguet 240. Widerhalt 170. v. Widerkern 154. Wien 290, 299. Wiener 74. Wihitsch 21. Wildbad 365. Wildenecker 133. Wildenstainer 190. Wildperg 364. Willomiz 34. Wimpfen 318. Winckler 183, 210. v. Windischgrätz 199, 255, 274. Windischmarch 9. Windlingen 366. Winenden 363. Winsheim 316. v. Wippach 27, 93. Wirtenberg 268. Wisiakh 166. Witouiz 104. Wittenberg 328. Witzenhausen 341. Wiviz 171. Wiz 84. v. Wizenstain 116. v. Wolfenreut 215. Wolfhagen 348. Wolfsberg 358. Wörd 306. Wormbs 285, 316. Wucherer 235. Wuckauiz 134. v. Wüldries 55. Würtzburg 285, 298, 323.

Y

Ydria 27. Ypern 313. Yps 314.

Z

Zach 222. Züchen 191. Zäkl 177. Zannetti 166. Zauelstein 366. v. Zebingen 189, 215. v. Zeckern 56. Zell 321. Zellenberger 56, 134. v. Zenegg 228. Zeng 21. Zengel 207. Zenger 134. v. Zergollern 166. Zeschlin 242. Zetscheker 116, 226, 238. v. Zierham 117. Zigenhan 341. Ziglfest 154. Zirenberg 348. v. Zoblsparg 134. Zolium 303. Zollner 196. Zuckmantel 244. Zuetkouiz 138. Zug 334. Zuikhel 142. Zürich 296. Zweybrück 329. Zwickaw 332. Zwickel 191. Zwingenberg 343. Zwischacher 189. Zwol 332.

Opombe

¹ Reisp, Valvasor, str. 268.

² J. Barle, Valvazorjeva knjiga grbov, Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko 8, 1898, str. 47-60

³ Radics, Valvasor, str. 98.

⁴ Reisp, Valvasor, str. 104

⁵ ravno tam, str. 232

⁶ ravno tam, str. 165, 179-180, 185-186

⁷ ravno tam, str. 170. Za grb prim. list 116

⁸ Gert Oswald, Lexikon der Heraldik, 1984, str. 126

⁹ ravno tam, str. 364

¹⁰ Narodna in univerzitetna knjižnica sign. 223 I D b.

¹¹ Listina 1463, januar 12. Dunajsko Novo mesto v AS

- ¹⁷ Josip Mal, Grb in barve dežele Kranjske, Čas 7, 1913, str. 419-431.
- ¹⁸ F. Schumi, Das Wappen der Windischen Mark, Archiv für Heimatkunde I, 1882/3, str. 86-89, slika v prilogi.
- ¹⁹ Karl v. Sava, Die Siegel der österreichischen Regenten, Wien 1869, str. 114-118.
- ²⁰ Franz Gall, Österreichische Wappenkunde, Wien-Köln 1977, str. 144.
- ²¹ Erich Kittel, Siegel. Braunschweig 1970, str. 286, slika 188c; risba: Gustav A. Seyler, Geschichte der Heraldik, Nürnberg, 1890, str. 147.
- ²² Ivo Benac, Grbovi, biljezi identiteta, Zagreb 1991, str. 60, 104.
- ²³ Otto Titan von Hefner, Der Adel des Herzogtums Krain und der Grafschaften Gorz und Gradiška, Nürnberg 1859, str. Ib.
- ²⁴ Cerkev na Slovenskem, Ljubljana 1971, str. 50
- ²⁵ Listina 1461, december 6. Gradec, objava: Zgodovinski zbornik 1, 1888, kolona 17-26, posebno kolona 21.
- ²⁶ Božo Otorepec, Hrenova grbovna plošča v Kozarjah, Kronika 25, 1977, str. 19-21.
- ²⁷ VOI, list 16
- ²⁸ Božo Otorepec, Srednjeveški pečati in grbi mest in trgov na Slovenskem. Ljubljana, 1988, str. 103-104.
- ²⁹ Emilij Laszowski, Grbovi Jugoslavije, (1932), št. 40, 104
- ³⁰ Listina 1492, december 12. Linz., objava: F. Zwitter, Starejša kranjska mesta in meščanstvo, Ljubljana 1929, str. 72-73
- ³¹ Valvasor, Ehre XII, 51 -59
- ³² Schonleben, Appendix, str. 829-831
- ³³ Valvasor, Ehre IX, 69
- ³⁴ Hefner, n.n.m., str. 4-5.
- ³⁵ F. Tancik, Grbi v kapeli sv. Jurija na ljubljanskem gradu, Kronika 18., 1970, str. 161.
- ³⁶ Valvasor, Ehre IX, 70-72
- ³⁷ Listina 1458 VIII. 28 v AS in 1459 X. 22. Ljubljana v Arhivu Nemškega viteškega reda na Dunaju
- ³⁸ Josef Krassler, Steirischer Wappenschlüssel, Graz 1968, str. 194.
- ³⁹ Listina 1306V 19. v AS
- ⁴⁰ Listina 1474 IX. 27 v AS
- ⁴¹ Krassler n.n.m., str. 47, 236
- ⁴² Valvasor, Ehre, IX, 79
- ⁴³ Josip Žontar, Kranjski deželni vicedom, SAZU, Razprave V. 1966 (Hauptmannov zbornik), str. 283-4
- ⁴⁴ Listina 1299 I. 30. v Koroškem deželnem arhivu v Celovcu
- ⁴⁵ Valvasor, Ehre, IX, 79
- ⁴⁶ Listina 1301 VIII. 20. v AS
- ⁴⁷ Valvasor, Ehre, IX, 79
- ⁴⁸ Žontar n.n.m., str. 282
- ⁴⁹ Kot opomba 18, str. 4
- ⁵⁰ Krassler n.n.m., str. 210
- ⁵¹ Milko Kos, Srednjeveška Ljubljana, Ljubljana 1955, slika 8
- ⁵² Emilijan Cevc, Kiparstvo na Slovenskem med gotiko in barokom, Ljubljana, 1981, str. 41
- ⁵³ Benac n.n.m., str. 31, 88
- ⁵⁴ Kot opomba 20
- ⁵⁵ Kot opomba 18, str. 4-5
- ⁵⁶ A. M. Hildebrandt, Der kärntner Adel, Nürnberg 1879, str. 15
- ⁵⁷ A. Weiss, Kärntens Adel bis zum Jahre 1300, Wien 1869, str. 147-8
- ⁵⁸ Listina 1460, III. 31 v AS
- ⁵⁹ VOI, list 109; Krassler n.n.m., str. 90
- ⁶⁰ B. Otorepec, Bogenšperk, Valvasorjev Bogenšperk, Ljubljana 1990, str. 19, slika 19
- ⁶¹ F. Stele, Valvasorjev krog in njegovo grafično delo. Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo 9, 1928/B, str.29
- ⁶² Krassler n.n.m., str. 128
- ⁶³ Oswald n.n.m., str. 353-4
- ⁶⁴ Listini 1406 XII. 15 in IX. 24. v AS
- ⁶⁵ Listina 1398 IX. 15 v AS
- ⁶⁶ Listina 1448 IX. 20 v AS
- ⁶⁷ Krassler n.n.m., str. 264
- ⁶⁸ Kamillo Trotter, Die Burggrafen von Lienz und zum Lueg. Innsbruck 1954, str. 103
- ⁶⁹ Listina 1330 XII. 2 v AS
- ⁷⁰ Listina 1377 II. 25 v AS
- ⁷¹ B. Otorepec, Grad Snežnik in Snežniški v srednjem veku. Notranjski listi III. 1986, str. 28-40
- ⁷² Isto, str. 39 (foto), listina 1346 II. 31 v AS, Bistra
- ⁷³ Krassler, n.n.m., str. 124
- ⁷⁴ Listina 1438 XIII. 1 v AS
- ⁷⁵ Krassler, n.n.m., str. 188
- ⁷⁶ prav tam, str. 236
- ⁷⁷ Listina 1394 IV. 24 v AS
- ⁷⁸ J. Zahn, Ortsnamenbuch der Steiermark in Mittelalter, Wien 1893, str. 375
- ⁷⁹ Žontar, Vicedom, str. 297
- ⁸⁰ Listina 1465 III. 5 v AS
- ⁸¹ Plemiška diploma iz leta 1688 v Mestnem arhivu ljubljanskem.
- ⁸² VOI, list 172
- ⁸³ Krassler n.n.m., str. 22
- ⁸⁴ ravno tam, str. 162
- ⁸⁵ ravno tam, str. 130
- ⁸⁶ Listina 1469 I. 17 v AS
- ⁸⁷ Otorepec, Pečati in grbi, str. 151-157
- ⁸⁸ ravno tam, str. 185
- ⁸⁹ J. Krassler, Steirischer Wappenschlüssel, Graz 1968
- ⁹⁰ J. Krasler, Fünf steirische Wappenweke im Steiermärkischen Landesarchiv. Mitteilungen des steiermärkischen Landesarchiv 5, 1955, str. 72-85
- ⁹¹ Bartsch, str. 11: »die insignia vnd Wappen... im Landthausz gemahlt sien«
- ⁹² Megiser-Christalnick, II., str. 1707
- ⁹³ M. Wutte, Die wappen in den Wappensälen des Landhauses zu Klagenfurt und in den Wappenbüchern des Kärntner Landesarchives, Carinthia I 127, 1937, str. 109-146
- ⁹⁴ Das Wappenbuch C des Kärntnerarchivs. Herausgegeben von Wilhelm Neumann, Klagenfurt 1980
- ⁹⁵ Oswald n.n.m., str. 364-366
- ⁹⁶ Benac n.n.m., str. 72
- ⁹⁷ Gall n.n.m., 182-183
- ⁹⁸ Laszowski n.n.m., str. 20-21
- ⁹⁹ Otorepec, Pečati in grbi, str. 205-206
- ¹⁰⁰ Kot opomba 90
- ¹⁰¹ Stele, Valvasorjev krog, str. 26-27
- ¹⁰² VOI, list 172
- ¹⁰³ Reisp, n.n.m., str. 236
- ¹⁰⁴ Valvasor, Ehre IX. 110
- ¹⁰⁵ Reisp n.n.m., str. 143, 156
- ¹⁰⁶ Radics, Valvasor, str. 98
- ¹⁰⁷ Arhiv Republike Slovenije, Ms. I/42 r; prepis v Avstrijski nacionalni biblioteki na Dunaju, signatura Ms. 15. 300
- ¹⁰⁸ Valvasor, Ehre IX, str. 73
- ¹⁰⁹ ravno tam I. str. XLII-LII
- ¹¹⁰ J. Zahn v uvodu k izdaji iz leta 1880, str. 4
- ¹¹¹ V izvodu Megiserjeve knjige na Zgodovinskem inštitutu Milka Kosa pri ZRC SAZU zadnje strani žal manjkajo
- ¹¹² Kot opomba 89, str. IX-X
- ¹¹³ Oswald n.n.m., str. 364-366
- ¹¹⁴ Reisp, Valvasor, str. 268
- ¹¹⁵ J. Gruden, Zgodovina slovenskega naroda, str. 450, 466, 471, 485, 493, 600, 639
- ¹¹⁶ Kot opomba 24
- ¹¹⁷ Kot opomba 2
- ¹¹⁸ Kot opomba 3
- ¹¹⁹ Stele, Valvasorjev krog, str. 50

Geneza grba družine Auersperg

Miha Preinfalk

Grb je (bil) kot eden najpomembnejših plemiških atributov podvržen strogim heraldičnim zakonitostim. Vendar to ne pomeni, da ostaja nespremenjen od svojega nastanka dalje. Nasprotno, grb je lahko zelo dinamična in izpovedna podoba neke plemiške rodbine, ki odseva njeno moč, družbeni položaj in nenazadnje tudi genealoška razmerja in povezave. Do spremembe grba – praviloma do njegove izboljšave – je ponavadi prihajalo ob povzdigih neke rodbine na višjo stopnjo znotraj plemiške hierarhije. Zelo pogosto pa se je grb neke rodbine izboljšal z elementi grba neke druge, izumrle rodbine, ki je bila s prvo tako ali drugače sorodstveno povezana (dedovanje). Praksa pri izboljšavi grba je pogosto združila oba momenta, ki sta narekovala tovrsten heraldičen postopek – ob povzdigu neke rodbine so njen grb izboljšali z elementi druge, sorodne in hkrati izumrle rodbine. Vse te elemente lahko opazimo tudi pri spremembah oz. izboljšavah grba družine Auersperg. Omenjeni grb tako predstavlja skoraj šolski primer za raziskovanje heraldičnih zakonitosti.

Grb družine Auersperg je t. i. govoreči grb – njegova vsebina je v tesni povezavi z imenom rodbine. V osnovnem turjaškem grbu je bil upodobljen iz hriba rastoči tur bodisi z rinko v nosu ali brez nje. Takšno podobo nam prikazuje tudi najstarejši ohranjeni pečat Engelberta Turjaškega iz leta 1220. (slika 1) Do sredine 15. stoletja je turjaški grb ostal bolj ali manj nespremenjen. Variacije so se kazale le v tem, da je bil tur upodobljen bodisi polovično (rastoč iz hriba) bodisi v celoti. Prve vidnejše izboljšave je bil deležen po letu 1443, torej po prevzemu dediščine po izumrlih sorodnikih s Šumberka. Takrat se je ščit razdelil na štiri polja (kvadriran grb) – v 1. in 4. polju je bil upodobljen tur, v 2. in 3. polju pa šumberška lesena klada oz. koza (*Schrage*). (slika 2) Glavna veja s Turjaka je takšen grb uporabljala nadaljnjih sto petdeset let, medtem ko se je grb turjaške veje s Šumberka in Žužemberka (ki se je od glavne turjaške veje odcepila sredi 15. stoletja) večkrat spreminjal. Prvič že leta 1497, ko je bil Janez Turjaško-Šumberški (zaradi udeležbe v minulih ogrskih in italijanskih vojnah) s svojimi potomci povzdignjen med praporščake Svetega rimskega cesarstva (*Reichspanierherren- und frauen*).¹ Takrat je kralj Maksimilijan njegovi družini izboljšal grb na ta način, da je na šumberško klado v 2. in 3. polju postavil zlatega orla z razprostrtimi krili in tudi barva v okrasju nad ščitom se je iz bele (srebrne) spremenila v rumeno (zlato). Uporaba takšnega grba pa v naslednjih desetletjih ni bila dosledna, saj orel na kladi ni bil vedno upodobljen v 2. in 3. polju, temveč večkrat v 1. in 4. polju. Sredi 16. stoletja je grb šumberške veje Auerspergov doživel še

eno spremembo – v 3. polju se je namesto na kladi stoječega orla začel pojavljati v desno (oz. tudi v levo) obrnjen lev. Kdaj in zakaj je do omenjene spremembe oz. izboljšave prišlo, iz ohranjenih dokumentov ni razvidno. Volf Engelbert s Šumberka in Žužemberka je leta 1549 še pečatil s »starim« pečatom, v katerem je v 1. in 4. polju upodobljen orel na kladi.² Štiri leta kasneje (1553) pa je dal nad vhod v žužemberški grad vzidati kamnito grbovno ploščo, na kateri je že upodobljen novi oz. izboljšani grb – v desno obrnjen lev v 3. polju. (slika 3) Morda bi lahko omenjeno izboljšavo povezali z lastništvom Žužemberka. Žužemberk je bil namreč kot deželnoknežja posest od sredine 15. stoletja v najemu Auerspergov, leta 1538 pa je kralj Ferdinand gospostvo in grad Turjaškim prodal. Morda je s tem dejanjem povezana tudi izboljšava turjaško-šumberškega grba, saj je imel trg Žužemberk v svojem grbu tudi divjo mačko (Valvasor sicer upodablja panterja, danes pa je v žužemberškem grbu ris).

Kot se zdi, je z izumrtjem šumberške veje konec 16. stoletja in prehodom njene dediščine na glavno turjaško vejo povezana tudi izboljšava glavnega turjaškega grba. Do sedaj je veljalo, da se je grb turjaške veje izboljšal šele leta 1630 s povzdigom kranjskih Auerspergov v grofovski stan. Takrat naj bi grb dobil srčni ščit z levom, obrnjenim v desno (grofovski grb). Toda takšen grb lahko zasledimo na pečatih posameznih članov glavne turjaške veje že pred letom 1630: npr. pečat Kristine Sidonije baronice Auersperg iz leta 1621³ ali pa pečat Ditriha barona Auersperga iz leta 1629.⁴ Iz povedanega sledi, da je leta 1630 cesar Ferdinand II. v grofovski diplomi le potrdil izboljšavo turjaškega grofenskega grba, do dejanske izboljšave pa je bilo prišlo že nekaj desetletij pred tem, najverjetneje ob formalnem prevzemu šumberške dediščine s strani glavne turjaške veje. Grofovski grb kranjskih Auerspergov je nato ostal nespremenjen do danes. (slika 4)

Knežja linija Auerspergov, ki se je od kranjske linije odcepila sredi 17. stoletja (leta 1653 je bil grof Janez Vajkard povzdignjen med kneze Svetega rimskega cesarstva), se je od ostalih (grofovskih) linij ločila tudi v heraldičnem pogledu. Sprva se je knežji grb spremenil le malenkostno – v osnovi je ostal grofovski grb, ki pa je v okrasju že imel knežjo krono in knežji plašč. Večjih sprememb je bil knežji grb deležen po letu 1663. Tega leta

¹ Haus- Hof- und Staatsarchiv (HHStA), *Fürstlich Auersperg'sches Archiv (FAA)*, Urkundenreihe (UR), 1497 V 12, Füssen. S tem dejanjem je kralj Janezovo (šumberško) vejo dejansko povzdignil iz vitezov v gospode. Njihov novi grb je v drugem in tretjem polju dobil na kladi oz. klopi (*Schrage*) stoječega rumenega (zlatega) orla z razprostrtimi krili in tudi barva v okrasju nad ščitom se je iz bele spremenila v rumeno (zlato).

² Zasebni arhiv, listina 1549 X 16.

³ HHStA, FAA, UR, 1621 XI 27, Ljubljana.

⁴ Arhiv Republike Slovenije, AS 1063, *Zbirka listin*, 1629 VI 29, Ljubljana.

Slika 1

Slika 2

Slika 3

Slika 4

Slika 5

Slika 6

Slika 7

je namreč knez Janez Vajkard od nadvojvode Sigismunda Franca Tirolskega kupil švabsko grofijo Tengen, skupaj s pripadajočo deželno grofijo Nellenburg. Pet mesecev kasneje je cesar Leopold I. Tengen povzdignil v državno neposredno pokneženo grofijo, ki je Janezu Vajkardu tudi formalno prinesla sedež in glas v državnem zboru. Takrat se je tudi knežji grb razširil oz. izboljšal s heraldičnim elementom grofije Tengen. Istočasno sta knežji grb zaznamovali tudi šlezjski kneževini Münsterberg in Frankenstein, ki ju je bil Janezu Vajkardu podaril cesar Ferdinand III. že leta 1654. Nova podoba knežjega grba se je spremenila v tem smislu, da so bila nad prvotnim grofovskim grbom dodana še tri polja, od katerih je v prvem münsterberški orel, v drugem frankensteinski lev in v tretjem grb poknežene grofije Tengen. Kot dodatek je dobil grb še dva latinska izreka, ki sta izražala moto Auerspergov: *Meritis augentur honores* (Z zaslugami rastejo časti) in *Sustine et abstine* (Vzdrži in vzdrži se). (slika 5)

Knežji grb je sprva uporabljal le vsakokratni vladajoči knez, ostali člani njegove družine, ki so obdržali grofovski naziv, pa so uporabljali (stari) grofovski grb. Situacija pa se je spremenila leta 1791, ko je cesar Leopold II. razširil knežji naziv na celotno potomstvo takratnega kneza Karla Jožefa Auersperga. Od takrat dalje so smeli knežji grb uporabljati vsi člani knežje družine in ga uporabljajo še danes.

Nekoliko variacij pa je bil deležen tudi grb t. i. avstrijske linije Auerspergov, ki se je osnovala v Spodnji Avstriji v drugi polovici 15. stoletja. Njeni člani so do leta 1573, ko so bili povzdignjeni v baronski stan, uporabljali osnovni grb s turom (kvadriran; v 1 in 4 tur, v 2 in 3 lesena šumberška klop oz. klada). Natančno sto let kasneje, leta 1673, pa sta brata Karel in Maksimilijan Auersperg z gradu Purgstall s potomci vred iz baronov povzdignjena v grofe s predikatom »visoko- in blagorodni« (*hoch- und wohlgebornen*).⁵ Dotedanjemu turjaškemu grbu, ki je pri avstrijski liniji kot rečeno ostajal nespremenjen od sredine 15. stoletja, so sedaj dodali srčni ščit s šestlistno modro rožo (vrtnico). Ta heraldični element je do tedaj sestavljal grb čeških baronov Sezima pl. Sezimowa Austi, ki pa so sredi 17. stoletja v moški liniji izumrli. Ena zadnjih potomk omenjene družine je bila Ana, mati novopečenih spodnjeavstrijskih grofov Auerspergov, Karla in Maksimilijana. Enaka roža je tudi v okrasju grba – med rogovi nad levim šlemom. Istočasno je bil grb avstrijske linije deležen še ene izboljšave: v 2. in 3. polju se je na kladi pojavil orel,

⁵ Frank, Karl Friedrich von, *Standeserhebungen und Gnadenakte für das Deutsche Reich und die Österreichischen Erblande bis 1806*, I. Band A-E, Schloss Senftenegg 1967, str. 37.

⁶ Ni povsem jasno, zakaj je tudi avstrijska linija v grb dobila orla. Orel v grbu je bil namreč dediščina izumrle šumberške veje Auerspergov, ki so je bili deležni le na Kranjskem živeči Auerspergi v začetku 17. stoletja. Prav tako je vprašljiva uporaba Žužemberka v titulaciji avstrijskih grofov Auerspergov, saj je Žužemberk postal last kranjske linije več desetletij potem, ko se je avstrijska linija formirala kot samostojna enota. Vendar pa je ob tem potrebno poudariti, da so se grofje Auerspergi iz avstrijske linije začeli imenovati po Žužemberku šele ob koncu 19. stoletja (*Freiherr von Schönberg und Seisenberg*), do takrat pa je njihova titulacija dosledno zajemala le Šumberk (*Freiherr von Schönberg*).

tako da se je grb avstrijske grofovske linije praktično izenačil z grbom kranjske grofovske linije.⁶ (slika 6)

Poudariti je potrebno, da sta leta 1673 grofa postala samo brata Karel in Maksimilijan s Purgstalla. Njuna sorodnika z bližnjih gradov Peilenstein in Ernegg, Volf Erenrajh in Franc Jožef (ki sta bila člana samostojne, t. i. peilensteinske veje), sta bila te časti deležna šele dvajset let kasneje (1693). Njun grb se takrat ni izboljšal z modro rožo baronov Sezima (saj peilensteinska veja ni bila v sorodu z njimi), temveč z zlato trirogeljno krono v modrem srčnem ščitu, ki jo nekateri povezujejo s krono iz grba Schärffenbergov oz. Svibenskih. Zakaj se je v grbu peilensteinske veje pojavila zlata krona, zaenkrat ostaja uganka. (slika 7)

Heraldična podoba rodbine Auersperg se je torej skozi stoletja precej spreminjala, čeprav je v osnovi ostala enaka. Tur, po kateri je družina dobila ime, ostaja osrednji lik v vseh variacijah turjaškega grba. Med vsem oblikami oz. podobami grba družine Auersperg sta danes aktualna le še grb kranjske grofovske linije s Turjaka in knežje linije, medtem ko je aktivna uporaba grba avstrijske linije s Purgstalla (z modro rožo v srčnem ščitu) ugasnila leta 1944 s smrtjo grofa Ferdinanda, zadnjega moškega člana omenjene linije.

Grb družine Khisl in njegove izboljšave

Barbara Žabota

Na pojav grbov je vplivala vrsta dejavnikov, med drugim španska rekonkvista, izoblikovanje posebnih viteških ideolov, viteška epika, razcvet univerzalnih krščanskih političnih idej, dvorna kultura in povečanje prebivalstva. Konec 11. stoletja se je v tej mešanici idej pojavila želja po ponovni osvojitvi svete dežele in prav s križarskimi vojnami je povezan nastanek prvih pravih grbov v 30. oziroma 40. letih 12. stoletja, saj so te narekovale potrebo po vidnem označevanju križarskih konjenikov (želeli so izboljšati prepoznavnost v širokih množicah križarskih vojakov: ločiti viteze različnih dežel in hkrati ločiti jih od sovražnikov, skušali so izdvojiti vojake, ki so imeli orožje oziroma ločiti viteze od pešakov), po ekshibicijskem potrjevanju vojaških spretnosti hrabrih posameznikov, po zaščitnem znaku tedanjih samostojnih mest in podobno. Želja po prepoznavnosti pa ni novost, saj so se v vseh civiliziranih obdobjih vojaki želeli ločiti od ostalih ljudi npr. z orožjem ali posebnim okrasjem. Okrašeno orožje so poznali že Grki, Rimljani, Germani, Arabci, Turki ter stare vzhodne civilizacije, kar kaže na to, da je bila prepoznavnost splošen pojav po vsem, do tedaj znanem svetu.

Sčasoma so poslikani ščiti, nosilci grba, postali osebni simboli, zaščitni znaki mest pa simboli mest. Srednjeveški ščit je sicer zelo podoben nekdanjemu poslikanemu antičnemu ščitu, vendar je ta podobnost med njima zgolj slučajna, kajti srednjeveški ščit je zaradi svoje simbolne, enkratne poslikave, ki je predstavljala čast, ugled in identiteto svojega lastnika, postal njegov osebni grb, ki je hkrati omogočal, določal in zagotavljal tudi poseben družbeni status.

V 13. stoletju so bili grbi še vedno povezani predvsem z vojnami in turnirji. Kasneje, v 14. stoletju, ko se uveljavila najemniška vojska, pa se začne iz vojaške opreme odmikati tipični vojaški znak – veliki ščit in zaprti šlem – ki je običajno nosilec grba. Svojo osnovno prepoznavno funkcijo so tako ohranili le na turnirjih, izven njih pa so imeli ideološko vlogo – ločevanje od nižjih slojev in poudarjanje starosti družine. Grb, ki se je začel razvijati v vrstah vojaškega plemstva, se je kasneje razširil še na ostalo vojaštvo, zatem na meščanstvo, v 14. stoletju pa še na vodilno osebje Cerkve. V 15. stoletju so imeli ponekod grbe celo kmetje (npr. v Švici, na zahodnem Tirolskem, v Flandriji).

V zahodni in srednji Evropi so se grbi najprej pojavili na pečatih (že v 1. polovici 12. stoletja), vendar sama podoba še ni predstavljala grba. O grbu lahko govorimo šele, ko je ta upodobljen na ščitu. Najstarejša oblika pečatov so pečati z vitezom, ki ima na svojem ščitu grb. Kasneje postanejo grbi samostojne pečatne podobe. Njihovo starost je izpričevala oblika ščita in umetniška izvedba ter vrsta črk okoli roba. Od 14. stoletja naprej so imeli zraven še del grbovnega okrasja – šlem. Zlasti bogatejše osebe so začele v 14. stoletju uporabljati pečatnike z večjimi grbi svojih gospostev. Ker sta bili njihova vrednost in kvaliteta vedno večji (tudi v umetniškem smislu), značaj tedanje družbene ureditve pa je prispeval k temu, da so plemiški in meščanski grbi postali dedni, je pomen pečatov zato za heraldiko neprecenljiv.

Izbira grba je bila v osnovi svobodna za vse, vendar je bila potrebna avtorizacija neke vladne institucije. Ta pravica je šla v korak s prevzemom pravice podeljevanja grba s strani cesarja oziroma kralja, ki je moral biti suveren vladar. Pravica posedovanja grbov se je od leta 1500 dalje enačila s podeljevanjem plemiškega stanu (vendar so obstajale tudi izjeme, kar bo kasneje lepo vidno na primeru ljubljanskih meščanov). Cesar oziroma deželni knez je izdal grbovno pismo, ki je vsebovalo opis grba in njegovo sliko. Hkrati je takšno pismo povzdignilo posameznika tudi v plemiški stan.¹

Grb družine Khisl ni predstavnik srednjeveških viteških grbov, temveč sodi v kategorijo novoveških grbov hitro rastočega plemstva denarja oziroma obleke. Prvotni grb je bil v 1. polovici 16. stoletja podeljen začetniku družine, ljubljanskemu sodniku in županu Vidu Khislu. S podelitvijo grba pa Vid ni bil povzdignjen v plemiški stan, kar

Slika 1

Slika 2

Slika 3

Slika 4

Slika 5

Slika 1: Prvotni grb družine Khisl (StLA, HS 1674, Felicetti Sammlung, knjiga 1, str. 76).

Slika 2: Pečat Janeza Khisla (PA, listina 1551, september 16.).

Slika 3: Grb Emerencijane Khisl na kamnitem nagrobniku v Laškem.

Slika 4: Izboljšani grb Janeza Khisla (StLA, HS 28, Stadl: Ehrensiegel, knjiga 5, str. 342).

Slika 5: Pečat Marka Stettnerja, očeta Katarine Stettner (PA, listina 1543, maj 10.).

kaže na zgoraj omenjene izjeme, ko posedovanje grba ni bilo nujno povezano s plemiškim nazivom. (slika 1)

Argumenta k tej trditvi sta sledeča: med meščanske pravice je v 16. stoletju (tudi že prej) sodila pravica do pečatenja, kar je pomenilo, da je imel vsak meščan pravico do svojega lastnega pečata (na njem je bila podoba oziroma grb, po katerem so meščana prepoznali),² ki se je

dedoval z očeta na sina, kar je mestni svet ob zapuščinskih ediktih razpravah po umrlem meščanu potrdil tudi v zapuščinski odločbi. Pečatenje je bilo pri določenih aktih meščanov tudi obvezno (vsi meščani v tem času še niso bili pismeni), ker se je s pečatom dalo dokazati pristnost dotičnega pisma, poleg tega pa je bila s pečatenim pismom varovana tudi uradna tajnost.³ Kot drugi argument navajam listino iz leta 1551 (izdana je bila 16. septembra), v kateri se omenjajo štirje stanovski poverjeniki (Janez in Jakob Lamberg, Viljem Rasp in Janez Khisl) za Kranjsko.⁴ Glede na to, da so bili praviloma v uradu poverjenikov zastopani vsi stanovi, torej tudi mestna kurija, menim, da je bil prav Janez Khisl (Vidov sin) predstavnik le-te, saj se omenja kot zadnji ter samo z imenom in priimkom (pri ostalih poverjenikih je obvezno naveden tudi predikat). Prav slednje dokazuje, da Vid še ni imel plemiškega naziva, saj bi v nasprotnem primeru tega podedoval tudi sin. (slika 2)

Viri vsekakor govorijo v prid zgornji teoriji. Vseeno pa lahko malce špekuliramo in na podlagi drugih dejstev in takratnih okoliščin »domnevamo«, da je bil Vid Khisl vseeno povzdignjen v plemiški stan, kar bi se lahko zgodilo leta 1543 (štiri leta pred njegovo smrtjo). Konec tega leta je namreč plemstvo dobil Vidov prijatelj in trgovski družabnik Janez Weilhamer. Njuni življenjski poti sta se dobri dve desetletji tesno prepletali in bili na trenutke celo identični. Oba, tako Vid kot Janez, sta bila v petek, 31. januarja 1522 sprejeta med ljubljanske meščane.⁵ Skupaj sta ustanovila trgovsko družbo Khisl-Weilhamer, ki jima je prinesla bogastvo in posledično Janezu tudi plemiški

¹ O heraldiki obstaja cela vrsta del. Navedla bom le nekaj bistvenih: Otfried Neubecker, *Wappenkunde*. München 2002; Gert Oswald, *Lexikon der Heraldik*. Mannheim-Wien-Zürich 1985; Otfried Neubecker, *Heraldik – Wappen – ihr Ursprung, Sinn und Wert*. Frankfurt 1977; Walter Leonhard, *Das große Buch der Wappenkunst – Entwicklung, Elemente, Bildmotive, Gestaltung*. München 1976; Gustav A. Seyler, *Geschichte der Heraldik (Wappenwesen, Wappenkunst, Wappenwissenschaft)*. Neustadt an der Aisch 1970; Otfried Neubecker, W. Reutzmann, *Wappen Bilder Lexikon*. München 1974; Franz Gall, *Österreichische Wappenkunde, Handbuch der Wappenwissenschaft*. Wien-Köln 1977; Miloš Čirić, *Heraldika, 1. del – Grb: ilustrovani osnovni pojmi*. Beograd 1988; Bartol Zmajčič, *Heraldika – sfragistika – genealogija*. Zagreb 1971; Peter Frank-Döfering, *Adelslexikon des österreichischen Kaisertums 1804–1918*. Wien 1989; F. Warnecke, *Heraldisches Handbuch für Freunde der Wappenkunst*. Görlitz 1880. Pomagamo pa si lahko tudi s spletnimi stranmi na internetu: www.heraldik-wappen.de ali www.heraldik-heraldry.org.

² Najstarejši poznani meščanski grbi izvirajo iz 13. stoletja.

³ Anton Svetina, *Pogoji za sprejem v meščanstvo in pravni položaj ljubljanskih meščanov od 16. do 18. stoletja*. Iz starejše gospodarske in družbene zgodovine Ljubljane, Publikacije Mestnega arhiva ljubljanskega, Razprave – zvezek 2, Ljubljana 1971, str. 155–208.

⁴ PA, listina 1551, september 16, s. 1.

⁵ ZAL, LJU 488, Cod. I, knjiga 1, 1522, fol. 37', kjer je zapisano: Am freytag den letsten tag January 1522 – Neue Burger: Matheus Rosenawers, Mathia Cristoff, Hanns Weilhamer, Veit Kysl, Heinrich Krafner.

naziv. Ta čast ga je doletela konec leta 1543, ko je svojemu priimku smel pritakniti tudi plemiški naziv *von Weilheim*.⁶ Skupaj sta se očitno tudi lotila gradnje fužinskega gradu, kar je razvidno iz napisa na grbovni plošči, ki je bila nad portalom gradu izklesana ob zaključnih delih leta 1557: *Dis gepei angefangen war / als man zalt MDXXVIII iar / durch Veit Kisl mit gutm rat / und Hans Weilhaimers hilf und that /...* Iz vsega povedanega je razvidno, da sta bila Vid Khisl in Janez Weilhamer praktično nerazdružljiva. Zaradi vsega naštetega bi tako lahko upravičeno pričakovali, da sta bila tudi poplemenitena istočasno. Vendar pa, kot že rečeno, imata zgornja argumenta svojo težo. Neposrednega dokaza o Vidovem povzdigu v plemiški stan ni. Poleg tega se s plemiškim predikatom *von Kaltenbrunn* dokazano prvi ponaša šele Vidov sin Janez (ohranila se je namreč plemiška diploma (12. december 1561, Praga) iz dvorne pisarne o Janezovem povzdigu v plemiški stan).⁷

V Valvasorjevih delih *Die Ehre deß Herzogthums Crain* in *Opus insignium armorumque* zasledimo po dva primera Khislovega prvotnega grba, ki se nekoliko razlikujeta med seboj.⁸

Prvi primer grba (Valvasor, *Die Ehre*, IX, str. 92): deljen ščit, znotraj pokončna, v desno obrnjena kača s krono na glavi. Barve ščita ne moremo določiti, ker je tisk črno-bel, grb pa ni šrafiran.

V drugem primeru (Valvasor, *Die Ehre*, XI, str. 700) nam še enkrat predstavi grb, ki je sicer nekoliko drugačen, vendar v osnovi enak: deljen kartušast ščit, znotraj pokončna, v desno obrnjena kača brez krone. Grb je tokrat šrafiran, zato lahko na podlagi tega določimo, da je ščit srebrno-rdeč, kača pa neznane barve.

Navadno se je družinski grb prenesel na potomce, zato lahko sklepamo, da je imelo tudi vseh šest Vidovih otrok (Katarina, Barbara, Emerencijana, Erazem, Janez in Ana) takšen grb. Da trditev drži, lahko dokažemo le v dveh primerih – pri hčerki Emerencijani in že omenjenem sinu Janezu. (slika 3)

Emerencijanin grb najdemo na njenem kamnitem nagrobniku, ki je danes vzdian v zunanjo steno župnišča cerkve sv. Martina v Laškem. Njen grb delno odstopa od očetovega: ščit ni deljen (bolje rečeno, ni videti deljen, ker bodisi nikoli ni bil deljen oziroma je zob časa poskrbel za to, da se delitve ne vidi več), znotraj pokončna, v levo obrnjena kača; v spodnjem delu ščita trije kamni (2:1).⁹ Na vrhu ščita je v desno obrnjen šlem s perjanico, v kateri je enaka kača kot v ščitu. Zanimivo pa je, da je na Emerencijaninem portretu (sodil je v galerijo portretov družine Valvasor), ki ga danes hrani Narodna galerija v Ljubljani, upodobljen kasnejši družinski grb Khislov (kvadriran in z dvema bikoma), ki ga bom podrobneje opisala spodaj.

Prvotno je imel poenostavljen grb s kačo tudi Emerencijanin brat Janez. Podoba takšnega grba je vtisnjena v pečat na že omenjeni listini iz leta 1551. Na pečatu iz zelenega voska je dobro vidna kača s tremi kamni. Po robu

pečata tečejo črke *HANNIS KISELL 1551*.¹⁰ Že šest let kasneje (1557) je njegov grb močno izboljššan (viden je na heraldični plošči nad portalom gradu Fužine), čeprav vemo, da takrat še ni imel plemiškega naziva. Njegov izredno hiter vzpon se je začel leta 1547, ko je skupaj z mamo Katarino Stettner prevzel posle pokojnega očeta. Nato je bil v petek, 27. februarja 1551, sprejet med ljubljanske meščane.¹¹ Pred tem se je istega leta (ženitno pismo nosi datum 18. januar 1551) poročil s plemkinjo Ano Lichtenberg, sestro Erazma Lichtenberga. Med 25. julijem 1551 in 25. julijem 1552 je deloval v mestnem svetu kot zunanji svetnik in davkar za okraj »trg«. V tem času je bil tudi predstavnik mestne kurije v uradu stanovskih poverjenikov. Nato pa se je posvetil višjim službam (med letoma 1551–1569 je bil proviantni in plačilni mojster Vojne krajine, 1566–1567 predsednik deželnega sodišča na Kranjskem, kasneje predsednik dvorne komore).¹² Dne 12. decembra 1561 je bila v Pragi izdana plemiška diploma, s katero mu je cesar Ferdinand I. izboljšal grb ter podelil plemiški naziv in pravico pečatenja z rdečim voskom (*Adelige Wappenbesserung mit rot Wachsfreiheit*).¹³ (slika 4)

Ščit Janezovega novega grba je kvadriran. Prvo polje: deljeno srebrno-rdeče, znotraj črna pokončna kača v levo; rep kače sega v spodnjo polovico, kjer so trije srebrni kamni (2:1). Četrto polje je zrcalna slika prvega. Drugo polje: v desno obrnjen ležeč črn bik v zlatem. Tretje polje je zrcalna slika drugega.¹⁴

Tako izboljššan Khislov grb najdemo v Zbirki grbov Arhiva Republike Slovenije,¹⁵ upodobljen pa je tudi na

⁶ Sergij Vilfan, Božo Otorepec, Vlado Valenčič, Meščanski kapitali od zgodnjega kapitalizma do fiziokratizma na osrednjem Slovenskem. Popisi premoženj ljubljanskih meščanov iz 16. in 17. stoletja. Ljubljana 1973, str. 69. Glej tudi: Sergij Vilfan Božo Otorepec, Vlado Valenčič, Ljubljanski trgovski knjigi iz prve polovice 16. stoletja. Viri za zgodovino Slovencev, zvezek 8. Ljubljana 1986, str. 39.

⁷ Karl Friedrich von Frank, *Standeserhebungen und Gnadenakte für das Deutsche Reich und die Österreichischen Erblande bis 1806 sowie kaiserlich österreichische bis 1823 mit einigen Nachträgen zum »Alt-Österreichischen Adels-Lexikon« 1823–1918*, 3. Band (K-N). Schloss Senftenegg 1972, str. 25.

⁸ Johann Weichard Valvasor, *Die Ehre deß Herzogthums Crain*. Laybach-Nürnberg 1689, Johann Weichard Valvasor, *Opus insignium armorumque*. Ljubljana 1993 (faksimile).

⁹ Po nekaterih teorijah naj bi obstajala povezava med temi kamni in samim priimkom Khisl. Kamni naj bi bili prodniki (nem. Kiesel) oziroma kremen (nem. Kiesel). Glej: Doris Debenjak, Veliki nemško-slovenski slovar. Ljubljana 1993, str. 588; Avguštin Stegenšek, Konjiška dekanija. Maribor 1909, str. 67; France Tomšič, Nemško-slovenski slovar. Ljubljana 1964 in 1989, str. 404.

¹⁰ PA, listina 1551, september 16, s. 1.

¹¹ ZAL, LJU 488, Cod. I, knjiga 8, 1551, fol. 36.

¹² Barbara Žabota, Družina Khisl v zgodnjem novem veku. Ljubljana 2001, str. 70–71, 76–77.

¹³ Frank 1972 (kot op. 7), str. 25.

¹⁴ Žabota 2001 (kot op. 12), str. 39.

¹⁵ AS 1071, Zbirka grbov, šk. 2, št. 268 – grb Janeza Kysla (1566).

Slika 6a in 6b: Grba Janezovih žena – Ane Lichtenberg in Marije Paradeiser (heraldična plošča nad portalom gradu Fužine).

Slika 7: Grb Jurija Khisla z elementi grba družine Kollniz (StLA, HS 28, Stadl: Ehrenspiegel, knjiga 5, str. 343).

Slika 8: Grb Jurijeve žene Katarine Kollniz (StLA, HS 28, Stadl: Ehrenspiegel, knjiga 3, str. 238).

Slika 9: Grb karlovškega generala Vida Khisla (Brajković 1995 (kot op. 23), str. 84).

Slika 10: Pečat Jurija Jerneja Zwickl-Khisla (AS 730, Graščinski arhiv Dol, šk. 69, Familiaria, listina 1652, november 29.).

že prej omenjeni heraldični plošči iz leta 1557, ki je vzdana nad portalom v gradu Fužine. Ob tem se nam zastavljata dve vprašanji. Zakaj vsebuje heraldična plošča iz leta 1557 že izboljšan grb? Možna odgovora sta dva. Lahko je bil Khislov grb že prej deležen izboljšave in je plemiška diploma iz leta 1561 to izboljšavo samo še potrdila. Bolj verjetna pa je razlaga, da je bila heraldična plošča vzdana kasneje, ko so imeli Khisli že plemiški naziv in izboljšan grb. Letnica 1557 nas tako le opozarja na leto zaključka gradnje fužinskega gradu. Odkod črni bik v Janezovem grbu? Na to vprašanje zaenkrat še ne poznamo odgovora. Po heraldičnih pravilih se grb pogosto izboljšuje z dedovanjem po izumrlih sorodnikih (npr. z elementi materinega ali še pogosteje ženinega družinskega grba), s pridobivanjem nazivov (opravljanjem častnih služb) ali kupovanjem gospostev.¹⁶ V Janezovem primeru prva možnost ne pride v poštev, kajti njegova mati je bila Katarina Stettner, grb te družine pa ne vsebuje lika bika, temveč medvedjo šapo. Prav tako k izboljšavi Khislovega grba nista mogli prispevati Janezovi ženi, Ana Lichtenberg in Marija Paradeiser, ki se omenjata na heraldični plošči, saj v družinskem grbu obeh najdemo motiv ptiča. (slika 5, slika 6a in b)

Izboljšavo po Lichtenbergih bi lahko upravičeno pričakovali, saj je bil Anin brat Erazem zadnji moški predstavnik družine Lichtenberg (njegov sin Volbenk Teodor je umrl še kot otrok). Vseeno pa Ana Khislom ni prinesla grbovne izboljšave, ker je umrla pred letom 1557. Njen brat Erazem je umrl devet let kasneje (4. marca 1566), ko

¹⁶ Kot primer takšne izboljšave grba navajam plemiško družino Auersperg. V prvotnem turjaškem grbu je bil upodobljen iz hriba rastoč tur bodisi z rinko v nosu ali brez nje (prikazuje ga najstarejši ohranjeni pečat Engelberta Turjaškega iz leta 1220), ki se do sredine 15. stoletja ni spreminjal. Po letu 1443, ko so prevzeli šumberško dediščino po svojih izumrlih sorodnikih vitezi Šumberških (Margareta Auersperg je bila poročena z Janezom Šumberškim, s katerim sta imela sina Janeza, ki pa je leta 1443 umrl brez potomcev), je bil grb deležen prve vidnejše izboljšave. Takrat se je ščit razdelil na štiri polja. V novem kvadriranem grbu je v 1. in 4. polju upodobljen tur, v 2. in 3. polju pa šumberška lesena klada oziroma koza. Glavna veja Auerspergov s Turjaka je takšen grb uporabljala naslednjih 150 let; veja, ki se je leta 1467 odcepila od glavne turjaške in se poimenovala po Šumberku (šumberška veja), pa si je nov kvadriran grb izboljšala že leta 1497, ko je bil Janez Turjaško-Šumberški povzdignjen med zastavnike Svetega rimskega cesarstva. Kralj Maksimilijan je Janezovi družini izboljšal grb tako, da je na šumberško klado v 2. in 3. polju postavil zlatega orla. Sredi 16. stoletja je bil ta grb deležen še ene spremembe: v 3. polju se je namesto na kladi stoječega orla začel pojavljati v desno (včasih tudi v levo) obrnjeni lev. Omenjeno izboljšavo bi lahko povežali z lastništvom Žužemberka (Auerspergi so ga imeli sprva v najemu, leta 1538 pa so gospodstvo in grad kupili od kralja Ferdinanda), saj je imel omenjeni trg v svojem grbu divjo mačko (Valvasor jo upodablja kot panterja, danes pa je v žužemberškem grbu ris). Ko je konec 16. stoletja izumrla šumberška veja Auerspergov, je njena dediščina prešla na glavno turjaško vejo. Zdi se, da je s tem povezana tudi izboljšava glavnega turjaškega grba. Glej: Miha Preinfalk, Genealoška in socialna podoba rodbine Auersperg v srednjem in novem veku. Ljubljana 2003 (doktorska disertacija), str. 82, op. 194.

je bil Janez Khisl že kar nekaj časa poročen z Marijo Paradeiser. Ani in Janezu se je v kratkem zakonu rodil le sin, ki je kmalu po rojstvu umrl (1552). Khisli tako niso bili upravičeni do dediščine po Lichtenbergih. Preko Margarete Lichtenberg (Erazmova teta, poročena z Janezom Schwabom) je dediščina prešla na družino Schwab (potem Schwab-Lichtenberg).¹⁷

Janez Khisl si je izboljšavo grba in plemiški naziv najverjetneje prislužil s svojim službovanjem kot proviantni in plačilni mojster Vojne krajine pa tudi s premišljenim posojanjem denarja cesarju. Njegov začetni hitri vzpon je bil najprej leta 1561 kronan s plemiškim nazivom, nato s povzdigom med viteze (15. maj 1569, Dunaj) in kasneje barone (13. januar 1590, Praga).¹⁸

Izboljšan grb naj bi uporabljali tudi vsi Janezovi otroci (Jurij, Ana Marija, Vid, Janez Jakob, Marija Kristina, Karel in Ludvik), čeprav tudi tokrat nimamo neposrednih dokazov za to. Pač pa je z viri dokazljivo, da je bil grb Janezovega sina Jurija deležen izboljšave po ženini strani. (slika 7)

Jurij Khisl je bil poročen s Katarino Kollniz, katere brat Leonhard je bil zadnji moški potomec svoje družine in je umrl brez otrok 23. septembra 1587. Z njegovo smrtjo so elementi Kollnizovega grba (srčni ščit in perjanica) prešli v Khislov grb.¹⁹ Ta je tako postal na pogled še imenitnejši: ščit je zdaj kvadriran z razcepljenim srčnim ščitom. V desnem polju srčnega ščita je srebrna konica v črnem, v levem pa je srebrn, v desno vzpenjajoči se lev v rdečem. Prvo polje: razcepljeno, deljeno; desno poševna srebrna perjanica s tremi lističi v rdečem; levo enaka kača kot v prvotnem grbu. Četrto polje je identično prvemu (ni zrcalna slika). Drugo in tretje polje sta ostali nespremenjeni.²⁰

Zgoraj opisani grb najdemo na nagrobni sliki Jurijeve družine v cerkvi sv. Elizabete v Podrebri pri Polhovem Gradcu. Glede na to, da obstaja več različnih upodobitev Jurijevega grba, menim, da je podoba zgoraj opisanega najverodostojnejša. Iz napisa na samem spomeniku je razvidno, da je nastal leta 1598, torej sedem let pred Jurijevo smrtjo. Naročnik spomenika je bil najverjetneje Jurij sam (za svoja umrla sinova), zato smemo upravičeno pričakovati, da je upodobitev njegovega grba pravilna. Ostale upodobitve Jurijevega grba, na katere sem naletele ob pregledovanju literature, nekoliko odstopajo od tiste na spomeniku v Podrebri. Največje odstopanje zasledimo pri grbu iz *Zbirke grbov*, kjer sta prvo in četrto polje zrcalni sliki in hkrati srebrno-rdeči namesto zlatoredeči.²¹ (slika 8)

Jurij je imel tri otroke: dva sinova (Janeza Kristofa in Kristofa Viljema) ter hčerko (Ano Marijo). Celotna družina je upodobljena na že omenjeni nagrobni sliki v cerkvi sv. Elizabete v Podrebri. Sinova sta umrla še zelo mlada leta 1593, hčerka Ana Marija pa se je kasneje poročila v družino Moscon.²²

Kako se je dedoval po Kollnizih izboljšan grb? Ker po Jurijevi smrti (1605) grba nista mogla dedovati njegova sinova, se je ta prenesel na Jurijeve direktne sorodnike (njegove še živeče brate Vida, Janeza Jakoba, Karla in Ludvika). Z viri lahko dokažemo, da sta »Khisl-Kollnizov« grb uporabljala Jurijev brat Vid, karlovški general,²³ in posinovljenec Janeza Jakoba I., Jurij Jernej Zwickl (torej ga je moral uporabljati tudi Janez Jakob I.).²⁴ Za Karla in Ludvika pa žal ni oprijemljivih dokazov. (slika 8 in 10)

Kranjska veja Khislov je formalno izumrla leta 1605, ko je umrl Jurij, oziroma 1609, ko je umrl njegov brat Vid. Štajerska veja Khislov (preostali trije bratje) pa je še nekaj desetletij delovala v okolici Maribora oziroma Gradca. Kot zadnja predstavnica te veje je z viri dokazljiva vnukinja Jurija Jerneja, Marija Eleonora, ki se je leta 1692 poročila z Leopoldom Jožefom grofom Ursini-Rosenbergom.

V literaturi zasledimo še Ludvikovega vnuka Simona, ki naj bi od sredine 17. stoletja posedoval Seidl-Hof (gospostvo Falkenstein) v Zgornji Avstriji. Njegovi potomci so imeli to gospostvo v lasti vsaj do leta 1811, ko je umrl Matija II. Khisl (rojen 1722). Ta veja Khislov se je po omenjenem gospostvu imenovala »*Khisl am Seyrl-Gut*« in ne več »*Khisl von Kaltenbrunn*«. ²⁵ Njeno usodo bo najverjetneje razkrilo raziskovanje v zgornjeavstrijskem deželnem arhivu v Linzu.

Uporabljene kratice:

AS	Arhiv Republike Slovenije
PA	Zasebni arhiv grofov Auerspergov, loco secreto
StLA	Steiermärkisches Landesarchiv Graz
ZAL	Zgodovinski arhiv Ljubljana

¹⁷ Žabota 2001 (kot op. 12), priloga 6: rodovnik družine Lichtenberg.

¹⁸ Fränk 1972 (kot op. 7), 25, 35.

¹⁹ Karlmann Tangl, Die Herren, später Freiherrn von Kollnitz. Carinthia, 39, 1833, str. 159–161; Gustav Adolf von Metnitz, Kärntner Burgenkunde, Ergebniss und Hinweise in Übersicht (zweiter Teil). Aus Forschung und Kunst, Bd. 17, Klagenfurt 1973, str. 82–84.

²⁰ Žabota 2001 (kot op. 12), str. 40.

²¹ AS 1071, Zbirka grbov, šk. 2, št. 267 – grb Jurija Kysla (1566).

²² Hubert Kiesl, Der Raubmord an Johann Christoph Freiherr von Tattenbach im Schloss Freizell an der Donau im Jahre 1659. Adler, Zeitschrift für Genealogie und Heraldik, Band 6 (1962–1964), str. 237.

²³ Vlasta Brajković, Grbovi, grbovnice, rodoslovlja. Katalog zbirke grbova, grbovnica i rodoslovlja. Zagreb 1995, str. 84.

²⁴ AS 730, Graščinski arhiv DoI, šk. 69, Familiaria, listina 1652, november 29.

²⁵ Kiesl 1962–1964 (kot op. 22), str. 243–244.

Povzetek

Rodbina Khisl je bila v prvi polovici 16. stoletja še meščansko-trgovskega značaja, nato pa se je začel hiter in izreden vzpon te kranjsko-štajerske rodbine. Njihov dvig je bil posledica miselnosti tistega časa, ki je posameznikom z nižjih družbenih slojev omogočila, da so s podjetnostjo in pametnimi poslovnimi potezami prišli ne le do bogastva, ugleda in moči, temveč tudi do plemiškega naziva (Khisli postanejo leta 1590 baroni, 1623 grofje), kar je pomenilo preskok v višji družbeni razred.

Eden vidnejših predstavnikov rodbine je bil Janez Khisl, katerega delovanje je bilo v veliki meri usmerjeno v opravljanje višjih služb in podporo reformacijskega gibanja. Njegovi otroci so sprva delili očetovo privrženost do protestantizma, z nastopom cesarja Ferdinanda II. pa so se tako kot številni drugi plemiči vrnili v naročje katoliške cerkve. Nekaj let kasneje jih je usoda z matične Kranjske razselila po avstrijskih dednih deželah, kjer jim je zaradi pomanjkanja virov težko slediti.

Napredovanje na hierarhični lestvici plemstva je običajno prineslo tudi spremembe v plemiških atributih, kot so predikati, nazivi ... Zlasti rodbinski grb je bil ob takšnih priložnostih deležen sprememb oziroma izboljšav. Izboljšave grba so sicer povezane tudi z drugimi prelomnimi dogodki znotraj neke rodbine, npr. z nakupi posesti, dedovanjem, izumrtjem ene izmed rodbinskih vej ... Na omenjeno teoretično podlago je avtorica skušala postaviti konkreten primer rodbine Khisl kot tipične predstavnice hitro napredujoče meščansko-plemiške rodbine zgodnjega novega veka. Njen prvotno enostaven meščanski grb (v desno obrnjena kača s krono in tremi kamni (2:1)) je bil leta 1561, s podelitvijo plemiškega naziva Janezu Khislu, deležen prve izboljšave. Ščit novega grba je odslej kvadriran z v desno obrnjenim ležečim črnim bikom v drugem in tretjem polju. Drugo izboljšavo grba je leta 1587 prineslo izumrtje Khislom sorodne rodbine Kollniz, po kateri so Khisli podedovali heraldične elemente (srčni ščit in perjanico). Grb so po izumrtju kranjske veje Khislov v začetku 17. stoletja podedovale vse ostale tedaj še živeče veje rodbine Khisl.

Kaj mi govori papežev grb

Peter Hawlina

Grafične upodobitve grba sedanjega papeža Jozefa Ratzingerja - Benedikta XVI. povzemam po objavah na spletu. Na spletu najdemo tudi opis ali blazon grba in razlago. Grafične upodobitve se med seboj skoraj ne razlikujejo. Uradna verzija je objavljena na spletni strani <http://www.pontiff265.com/id36.htm>

Opažamo pa precejšnje razlike pri opisu in razlagi. Posebej se omenja opustitev tiare oz. nadomeščanje z mitro ter dodani palij.

Eden od poskusov blazona v slovenskem jeziku bi lahko bil: Na rdečem zlata školjka, na zlatem ogrinjalu desno glava zamorca v naravni barvi z rdečo krono in ovratnikom, levo otovorjeni medved v naravni barvi. Ta blazon je narejen po približnem prevodu iz nemškega: »rot, golden ummantelt, mit einer Muschel in denselben Farben; das rechte Feld: mit einem Mohrenkopf in natürlicher Farbe, rot gekrönt und mit rotem Kragen; das linke Feld: mit einem Bären in natürlicher Farbe, beladen mit einem roten Pack-sattel und schwarz gegürtet«.

Že pri tej kratki razlagi lahko pričakujemo različne interpretacije. Še veliko več jih bo izzvala vsaka razširjena razlaga.

Delitev ščita v tri polja nima enotnega izrazoslovja. V zgornjem blazonu je uporabljen pojem ogrinjala. Bolj uveljavljena heraldična delitev bi bila *per pall inverted*. Poskus slovenskega prevoda bi lahko bil *obrnjena ojnica*.

Pri tem bi lahko poudarili, da ne gre za premočrtno delitev, temveč za delitev v loku, ki zares bolj kot ojnico oponaša zastor ali ogrinjalo (plašč).

V heraldiki je **školjka** kot generični simbol poznana, manj bi lahko to trdili za zamorca s krono in še manj za otovorjenega medveda. Školjka na splošno predstavlja preprosto popolnost, v posebnem pomenu tudi prisposodbo device Marije. Kot Jakobova školjka je simbol romanja – to je iskanja poti do življenjskega cilja. Isti simbol predstavlja tudi nedoumljivost božjega stvarstva. Neposredno se povezuje z legendo o svetem Avguštinu, ki naj bi na morski obali naletel na otroka, ki je s školjko prelival morje v jamico (prej bo on pretil morje kot bo človek doumel skrivnost Svete Trojice).

Lik **zamorca** navadno simbolizira moč. Za isti namen se najraje uporablja lev. Simbolični (fizični) moči dodaja krona suverenost.

Tudi **medved** je pogosto uporabljen heraldični simbol, ki predvsem predstavlja moč. S tovorom na hrbtu postane simbol ukročene moči.

Barve, delitev, simbole lahko vsakdo bere po svoji lastni heraldični pismenosti. Verjetno bomo soglašali, da grb vsebuje dovolj elementov, ki zbuja radovednost in zastavljajo vprašanja.

Uradni odgovori na ta vprašanja pojasnjujejo motive in razloge za umeščanje teh simbolov v aktualni papežev grb. Omenjenim generičnim razlagam heraldičnih simbolov dodajajo še konkretne.

Školjka je tudi simbol apostola Jakoba, ki je zavetnik cerkve in samostana v Regensburgu, kjer je Josef Ratzinger nekaj let predaval na univerzi.

Še bolj neposredno konkretno povezavo sporočata zamorc in medved.

Zamorc je že skoraj 700 let simbol freisinške škofije. Na vprašanje od kod in zakaj zamorc v grbu škofije so poskušali podati odgovor številni razlagalci. Nabralo se je kakih dvajset razlag, nobena od njih nima dovolj prepričljivih dokazov in zato tudi nobena od njih ni obveljala. Dejstvo je, da je zamorc od leta 1316 prisoten v grbu škofije, vseh škofov in v grbih večine krajev, ki so bili posest freisinške škofije. Po združitvi freisinške in münchenske škofije je zamorc ostal tudi simbol združene škofije in je še vedno prisoten tudi v grbih škofov te škofije, kar je bil tudi Josef Ratzinger, preden je postal kardinal in zdaj papež. Simbole iz svojega škofovskega grba je prenesel v kardinalskega in končno v papeškega.

Otvorjeni medved je simbolično posnet po legendi o Svetem Korbinijanu, ustanovitelju freisinške škofije. Po tej legendi naj bi okrog leta 700 potoval v Rim, kamor naj bi mu prtljago nosil medved, ki je pred tem pobil njegovega osla. Otvorjeni medved je v 15. stoletju postal simbol v grbu mesta Freising.

Vsi trije simboli torej niso samo splošno heraldični, so tudi konkretno povezani z nosilcem.

Slika 1: Grb kardinala Ratzingerja

Slika 2: Inačica grba s tiaro

Slika 3: Detajl iz prapora papeževe garde

Slika 4: Prapor papeževe garde

Grbovni simboli svetega očeta pa s svojega vzvišenega mesta ožarčijo iste simbole v drugih grbih. Med temi je tudi grb slovenskega mesta – Škofje Loke.

Današnji grb občine Škofja Loka je ostalina grba Loškega gospostva, ozemlja, ki je bilo dobrih 800 let posest freisinške škofije. Ob loškem grbu se postavlja isto vprašanje kot ob grbu freisinške škofije – od kod in zakaj zamorc?

V Škofji Loki na to vprašanje odgovarjajo enako kot v Freisingu in drugih krajih, v katerih grbih je isti simbol in kot dandanes odgovarjajo na Svetem sedežu. Zamorc simbolizira moč in suverenost.

Vendar ima Škofja Loka še dodatno razlago. Ta je sicer dokaj preprosta in vsaj na prvi pogled nič kaj prepričljiva: enega od freisinških škofov naj bi ob srečanju z medvedom rešil njegov črni služabnik.

Kar preveč preprosto. Morda. Prav s papeževim grbom pa se zgodba o srečanju škofa Abrahama z medvedom sooči z dvema drugima: z medvedom svetega Korbinijana in s školjko svetega Avguštinu. Če je Abrahamovo srečanje z medvedom neprepričljivo, zakaj bi bilo bolj prepričljivo Korbinijanovo? Ali Avguštinova prisposoda s prelivanjem morja?

Za Abrahamovo srečanje z medvedom nimamo nobene dokaza. Imamo kak dokaz za drugi dve legendi? Nobene! Abrahamova bajka je v tem pogledu vsaj enakovredna Korbinijanovi in Avguštini. Celo več. Nekateri namreč ne oporekajo možnemu Abrahamovemu incidentu z medvedom, vendar opominjajo, da v desetem stoletju grbi še niso bili v rabi. Torej Abraham ni mogel z grbom nagraditi zamorca. Kdor ugovarja s tem argumentom, bo moral pojasniti, kako potem dopušča možnost, da se je v kasnejšem grbu pojavil motiv iz kakih 300 let starejše legende.

Abrahamova bajka v primerjavi z Korbinijanovo in Avguštino samo pridobi! Ali drugače – kdor ugovarja Abrahamovi, ugovarja tudi obema drugima.

Abrahamova pa govori še o nečem: škof Abraham naj bi se v času svojega bivanja na Loškem naučil tudi jezika domačinov.

Tako pravi bajka. Povsem mogoče je, da je v celoti izmišljena.

Dosedanje razpredanje s heraldičnimi simboli in bajkami ter legendami nas napelje k temu, da si priključimo v spomin nekaj tistega, kar ni več bajka. So zgodovinsko nesporna dejstva.

Škof Abraham (956-994) je zgodovinsko dokumentiran. Izhajal naj bi iz goriške palatinske družine. Leta 973 mu cesar Otto II. podeli Loško gospostvo. Podelilna listina je ohranjena v izvorniku. V njej najdemo tudi najstarejši ohranjeni zapis Kranjske. Škof Abraham je leta 974 zaradi zarote v izgnanstvu do cesarjeve smrti leta 983. Šele takrat se sme spet vrniti v Freising. Tam živi še približno deset let. Čez dobrih 800 let je treba freisinški arhiv prenesti v München. Med arhivskim gradivom je bilo tedaj treba preseliti tudi osebno zapuščino škofa Abrahama. V tem arhivskem fondu strokovnjaki postanejo pozorni na zbirko v knjigo vezanih rokopisov. Med njimi so za Slovence posebej pomembna tri besedila, ki so danes znana kot **Brižinski spomeniki**.

Do sem me pripelje razmišljanje in sklepanje, ki ga s svojimi legendami izzivajo trije simboli s papeškega grba. V papeževem grbu vidim dokaz, da so Brižinski spomeniki nastali na Loškem!

Viri in literatura: Do pisanja tega prispevka me je privedlo moje občasno ljubiteljsko zanimanje za loški grb, grbe freisinške škofije in njenih posesti, Brižinske spomenike, prvo omembo Kranjske, sorodstveno povezanost protagonistov in podobne med seboj povezane teme. Pri tem sem nesistematično uporabljal različne vire in literaturo, zato spiska ne morem narediti. Če bi kdo od bralcev želel razširjeno razlago, bo več kot dovolj našel na spletu. Iskalni pojmi so lahko besede papež, grb, škof in podobne v različnih jezikih in/ali imena Benedikt, Abraham, Korbinian, Otto itd. Če pa bi kdo želel poseči po klasičnih virih, mu za izhodišče priporočam Loške razglede in spisek literature, ki jo bo našel ob tam objavljenih prispevkih.

Stari in novi grbi

Peter Hawlina

Razstavo Grbi se vračajo je pripravilo Slovensko rodoslovno društvo v sodelovanju z Slovensko izseljensko matico in Svetovnim slovenskim kongresom z namenom, da se na primerjavi starih in novih grbov razširi zanimanje zanje, njihovo prepoznavanje in presojanje.

Razstava je bila odprta 22. aprila in je bila v avli Slovenske izseljenske matice na ogled še do jeseni.

Skoraj vse od 192 današnjih občin so si omislile grb. Samo ugibamo lahko, zakaj. Saj nikjer ne piše, da ga je treba imeti. Preden so se občine leta 1994 razdelile, jih je bilo komaj dobrih šestdeset in vse med njimi grba niso imele.

Zdaj jih imajo in očitno brez grba obstoj občine ni več mogoč.

Grbi so zadnjih nekaj deset let veljali za preživelo ostalino zaostalih časov in niso imeli kake posebne veljave niti tam, kjer so bili sicer prisotni že stoletja.

Edini konkretni vzrok za njihovo ponovno pojavljanje se je pojavil po osamosvojitvi, ko smo začeli uporabljati nove avtomobilske registrske tablice. Temu zgledu so več ali manj samodejno sledile še novoustanovljene občine.

Ponovno zanimanje za grbe se je torej pojavilo v času, ko grboslovna veda, pravila, priporočila, zakonitosti, umetnost... niso bile splošno poznani pojmi. V takih okoliščinah so ponekod nastali rezultati grbovnih prizadevanj kot plod samovoljnih zamisli, brez upoštevanja omenjenih zakonitosti.

Grboslovje pa se ni zmenilo za prezirljiv odnos dobe. Ostalo je tako kot je bilo. Bo kdo ugovarjal, da se vse na svetu spreminja, torej se spreminja tudi grboslovje. Morda se spreminja, vendar mi niso znana neka nova pravila, ki bi jih objavila ugledna in upoštevanja vredna ustanova ali posameznik. Nasprotno, kadarkoli kje kdo govori ali piše o grboslovju, dosledno ponavlja nekaj temeljnih pravil. To počno tudi tisti, ki tega v lastni praksi ne upoštevajo.

Tule bom ponovil samo dve temeljni pravili:

- Grb je definiran z opisom. Opisu se v heraldičnem jeziku reče blazon. Brez blazona ni grba. Za primer dajem opis ameriškega grba.

- V grbu se uporabljajo štiri barve: rdeča, črna, zelena in modra ter dve kovini: zlato in srebro, ki sta predstavljeni z rumeno in belo barvo. Barva ne gre na barvo in kovina ne na kovino, kar pomeni, da mora biti med dvema barvama kovina.

Pravil je še več. Temeljnih pravil ni mogoče prezreti. Odveč pa je tudi predpisovati barvne odtenke, saj jih grboslovje ne pozna. Tudi oblika ščita se ne predpisuje. Toliko bolj je odveč navedba v nekaterih občinskih odlokih, da ima grb obliko ščita.

Slika 1: Najstarejša ohranjena barvna upodobitev lika zamorca, upodobljena v iniciali urbarja freisinškega škofa Konrada iz leta 1316

Slika 2: Pečat iz 14. stoletja

Slika 3: Upodobitev predpisana z odlokom o grbu in zastavi iz leta 1962

Slika 4: Grb na registrskih tablicah

Če bi se pri izdelavi novih grbov držali samo teh osnovnih pravil, ne bi prišlo do tolikih neustreznih rešitev in pot do spodobnega grba ne bi bila tako ovinkasta ter polna nepotrebnih stranpoti, kot je bila v večini primerov.

Povedano lahko prikažem na dveh primerih.

Stari grb. Škofja Loka je imela kot mesto morda enega prvih grbov na področju današnje Slovenije. Dobila ga je kot posest freisinške škofije in se je zato v njem znašel lik freisinškega zamorca s krono. (Slika 1,2) Ta grb je ostal v veljavi še tudi po tem, ko je pred dobrimi dvesto leti prenehal posestni odnos in Škofja Loka ni bila več ena od posesti freisinške škofije.

Grb se je uporabljal za različne uradne in neuradne namene. Odlok o prvem grbu, pečatu in zastavi (najbrž) ni ohranjen. Prvi znani odlok o grbu in zastavi je nastal leta 1962. (Slika 3) Tudi takrat očitno niso pripravi sodelovali posamezniki ali skupine z ustreznim strokovnim znanjem, saj se je za grb uporabil kar pečat, ki je za povrh dobil še spremenjen napis. Namesto originalnega SIGILLUM CIVITATIS LOK se je pojavil napis SIGILUM CIVITAS ŠKOFJA LOKA.

Pečat in grb sta lahko podobna, ne pa tudi nujno enaka. Pečati so navadno okrogli, grbi so v ščitu; v pečatu so

napisi običajni, v grb ne sodijo. V konkretnem primeru pa je šlo še za druge napake: spremenjeni napis je imel dve slovnični in eno smiselno napako. Tega sicer celih štirideset let ni nihče opazil, ali pa na napako ni opozoril. Šele v zgodnjih devetdesetih letih je takratni predsednik Slovenske akademije znanosti in umetnosti na 'napakice' opozoril takratnega župana (mene). Odloka ni bilo mogoče spremeniti čez noč in takratnemu županu je potekel mandat še preden je bil oblikovan predlog sprememb. Še pred spremembo odloka pa je bilo potrebno oddati podoba grba za nove registrske tablice. (Slika 4) Ker novega grba še ni bilo, je šel v izdelavo predlog podobe pečata v ščitu brez napisa. Župan (ta sem bil jaz) in njegovi sodelavci se takrat še niso zavedali vseh razlik med pečatom in grbom, oz. niso dovolj dobro poznali zahteve pri oblikovanju grba. Zato tudi delno prirejena, po pečatu posneta podoba, ni ustrezala grbovnim zakonitostim. To je postalo očitno kako leto kasneje, ko smo grbe na registrskih tablicah že imeli.

V priprave novega odloka se je vključilo Muzejsko društvo, operativne posle pa sem prevzel sam. Predlog grba in zastave sem dal v presojo vsem znanim poznavalcem stroke, predvsem pa takrat splošno priznani avtoriteti – prof. dr. Božu Otorepcu. Opis grba (blazon) in zastave je občinski svet sprejel brez pripomb. Gre verjetno za edini primer v Sloveniji, da je v občinskem odloku samo opis grba, ne tudi njegova podoba, in toliko manj oblika ščita in definicije barv.

Med možnimi upodobitvami je bilo posredovanih vsaj pol ducata predlogov (Slika 5), mišljeno pa je bilo, da bo občina podobo za aktualno rabo (po blazonu) naročila pri nekem priznanem oblikovalcu. Tega ni naredila. Od šestih vzorčnih osnutkov je dva nagradila, enega pa začela uporabljati.

Če že pri sprejemanju odloka o grbu in zastavi (Slika 6) ni bilo večjih pomislekov, pa so se ti pojavili, ko so se na vidnih mestih pojavile nove zastave. Nova zastava večini ni bila všeč. Ob tem se je očitno pokazala moč navade in nepripravljenost na spremembe, čeprav na boljše in tokrat brez napak.

Novi grb. Drug primer je grb občine Žiri. Žiri grba niso imele in si ga je bilo treba izmisliti. Občina je razpisala natečaj. Prispelo je kakih trideset do štirideset predlogov. Razstavili so jih in v ožji izbor so se uvrstili trije. Prišlo pa je do nekakšnega pravnega zapleta in vse skupaj se je za nekaj časa odložilo. Jaz pri razpisu nisem sodeloval, sem pa že pred tem v sklopu nekega drugega projekta naredil študijski predlog grbov in zastav treh novonastalih občin Loškega gospostva: Gorenje vasi-Poljane, Železnikov in Žirov. (Slika 7) V znak pripadnosti skupni zgodovini in siceršnji vsestranski povezanosti z Loškim gospostvom, je bil v teh predlogih poleg lokalnega simbola tudi znani freisinški zamorc s krono. Na soroden način so bile

Slika 5: Nekaj predlogov za loški občinski grb
Slika 6: Zastava Škofje Loke

Slika 7: Študijski predlog grbov in zastav treh novonastalih občin Loškega gospostva: Gorenje vasi-Poljane, Železnikov in Žirov.

Slika 8: Sedanji uradni grbi novonastalih občin Gorenja vas-Poljane, Železniki in Žiri.

Slika 9: Paleways of thirteen pieces Argent and Gules: a Chief, Azure. The Escutcheon on the breast of the American bald Eagle displayed, proper, holding in his dexter talon an Olive branch, and in his sinister a bundle of thirteen arrows, all proper, & in his beak a scroll, inscribed with this Motto. "E pluribus unum".

Firence

Piza

Pariz

predlagane tudi zastave, ki so bile brez vse tako pogosto uporabljane navlake.

Nobena od treh občin se ni zmenila za predlog. Menda je zamorc preveč spominjal na podrejenost Freisingu in posredno tudi Loki. Ni se jim zdelo vredno izkoristiti simbolne povezave z ducati krajev v prostoru Alpe-Jadran, ki kot nekdanje freisinške posesti še vedno nosijo zamorca v grbu kot svoj ponos, ne kot sramoto. Ne sramuje se ga niti papež Benedikt XVI.

Ko so v Žireh obudili napore za pridobitev grba, so me povabili, da jim ponovno predstavim svoj predlog. Videti je že bilo, da je predlog sprejemljiv, dokler ni bil uslišan glas tistih, ki so menili, da namesto zamorca njihov ponos veliko bolj predstavlja žir. (Slika 8) In pri tem je ostalo. Ta grb si lasti Valt Jurečič, kot si lasti okrog šestdeset drugih grbov slovenskih občin, tudi tistih, ki so jih že imele.

Verjetno vsi poznamo ameriški grb (Slika 9) in zastavo. Vemo v koliko različnih uradnih in neuradnih izvedbah smo ga že videli. Pojavlja se na različnih izdelkih, na pljuvalniku ga sicer še nisem videl, sem ga pa na pepelniku. Pozoren bralec bo opazil, da je jezik blazona kombinacija angleških besed z besedami, ki so poznane samo grboslovcem. Zato je toliko bolj nesmiselno v lokalnih grbih uporabljati sestavine, ki jih ni mogoče blazonirati. Poleg tega se celo mesta, ki se ponašajo s svetovno znanimi posebnostmi, izogibajo umeščanju lokalnih simbolov. Firence v grb niso postavile Danteja, Leonarda, Michelangela in kaj vem katerega bolj ali manj znanega meščana, Piza nima poševnega stolpa in Pariz nima Eifflovega....

Kleevški grb

Peter Hawlina

Zamorc v grbu freisinške škofije in škofov in posledično v njihovih številnih posestih že dolgo vzbuja radovednost opazovalcev. Z razlago izvora tega simbola v grbu so se spoprijemali znans-tveniki in ljubitelji. Dokončne razlage, ki bi bila podprta z dokazi, še ni.

Za namene razstave Zamorc s krono, ki sem jo za Škofjo Loka pripravil leta 1997 in se je kasneje v Sloveniji, Avstriji in Nemčiji ponovila še dvanajstkrat, sem si za freisinško dolensko gospostvo, katere središče je predstavljal Kleevž, zamislil grb, ki ga zgodovina ne pozna.

Na razstavi so namreč primerjalno predstavljeni kraji, ki so določen čas tvorili posest freisinške škofije. Večina teh krajev je še dvesto let po tem, ko je posestni odnos prenehal, ohranila lik zamorca v svojem grbu. Podoben pojav prepoznamo v levih sv. Marka, ki ga je Beneška republika vstavljala v zunanje oznake nekdanje svoje posesti in jo še danes opažamo v pročeljih mestnih vrat in drugih ostalinah v krajih, ki so bili nekoč beneški.

Za freisinško dolensko gospostvo sem si torej za potrebe simbolne poenotenosti z drugimi kraji zamislil grbovno podobo, ki tudi vsebuje lik zamorca s krono.

Izbira motiva se mi je ponudila s podobo, ki je ohranjena na novcu, ki so ga kovali v kovnici na Otoku pri

Dobravi. Tam so namreč v času, ko je ta pripadala freisinški škofiji, kovali srebrn novčič, rekli so mu pfenig. Kovali naj bi ga od leta 1203 do 1204.

Na prednji strani novca je upodobljen križ (po drugem mnenju črka T). Gornji krak križa prekriva podoba moškega v profilu. Sam se nagibam h križu, saj je križ uporabljen že na najstarejšem freisinškem novcu iz leta 990.

Za to podobo moškega se je med ljubitelji in delno tudi med strokovnjaki uveljavila domneva, da naj bi lik moškega v profilu predstavljal zamorca.

Te domneve ni sicer še nihče prepričljivo dokazal. Za znanstveno rabo je pač treba podati dokaze, teh pa v tej zvezi še ni bilo.

Pogled na lik moškega na tem novcu prepuščam opazovalcu. Nekatero elemente v obraznih potezah bi lahko pripisali zamorcu – s tem naj bi bil mišljen predstavnik črne rase. (Trije novci so zaradi večje preglednosti predstavljeni tudi v negativu.)

Kateri elementi so značilni za črnce? Predvsem barva kože. Ta na novcu ni razvidna. Upodobitve na kipih in reliefih (kot je tudi kovanec) ne govorijo o barvi. Za stereotipno predstavo o zamorcu služijo še druge fizionomske značilnosti. Te so največkrat obrazne poteze, ki se najpogosteje odražajo z upodobitvijo debelejših ustnic in skodrane kratke frizure. Oblika nosu, ličnic in brade je za temnopolte že manj značilna. Predstavniki različnih strok bi v tej zvezi lahko povedali še marsikaj.

Za namen pričujočega razmišljanja bi želel bralca opozoriti na nekaj zanimivih dejstev.

Najstarejša ohranjena upodobitev lika neke osebe v profilu s krono na glavi, je tista, ki jo najdemo v pečatu freisinškega škofa Emiha iz leta 1286. Ta ni barvna. Podoba sama tudi ne izkazuje očitne podobnosti s potezami, ki smo jih vajeni v upodobitvah temnopolte rase. Vseeno strokovnjaki verjamejo, da je prav ta že tudi prva upodobitev kasnejšega freisinškega zamorca.

Prva ohranjena barvna upodobitev lika zamorca je tista, ki je upodobljena v iniciali urbarja freisinškega škofa Konrada iz leta 1316. Ohranjena je v barvni izvedbi in nedvomno predstavlja lik zamorca. Ne le po barvi, temveč tudi po ostalih značilnostih. (Slika 1 na strani 36)

Toliko za zelo kratek uvod.

Srebrni freisinški novc (zgoraj so predstavljeni trije vzorci), ki so ga kovali na Otoku, kaže moško podobo v profilu. Ta ima in nima poteze, ki smo jih vajeni v prikazih zamorcev. Prepuščeni smo lastni presoji in nagnjenju. Če bi se nam že usta zdela zamorska, bomo pri ostalih potezah nekoliko manj prepričani, da v liku prepoznamo zamorca. Še najmanj pa je zamorska frizura. Tu gre nedvomno za razmeroma dolge, gladko nazaj počesane lase, ki so spodaj spodvihani. Lasje in frizura za naše ustaljene predstave o zamorcih ni prav nič zamorska.

Presojo o tem, ali gre pri omenjenem novcu za lik zamorca, prepuščam morebitnim kasnejšim raziskavam.

Lik na novcu tudi nima na glavi krone, kot jo ima dosledno lik zamorca v freisinškem grbu. Sam zato še dodatno dvomim, da ima upodobitev na novcu neposredno zvezo s kasnejšimi upodobitvami zamorca. Za primerjavo bi si lahko ogledali podobne upodobitve na drugih novcih iz tistega časa. Za primer vzemimo enega od številnih na novcu upodobljenih vladarjev in enega od številnih škofov. Pri prvem zlahka prepoznamo krono in pri drugem mitro. O rasi in barvi kože pa tudi pri teh dveh primerih nismo nič na boljšem kot pri našem domnevnem zamorcu.

Vseeno naj ne bo odveč, da ponovim nekaj dejstev: pfenig je bil kovan leta 1204, lik v grbu škofa Emiha je iz leta 1286 in najstarejši 'pravi' zamorc v barvi je iz leta 1316.

Toliko za kratko razlago, kako in zakaj se je lik zamorca znašel v namišljenem grbu freisinške dolenske posesti.

Ta izmišljeni grb že nekaj let predstavlja nekatere dolenske občine na razstavi, ki je bila do sedaj že nekajkrat predstavljena v Sloveniji, Avstriji in Nemčiji in bo v prihodnosti zagotovo še večkrat. Morda bo ob tem prišlo še do novih ugotovitev pri iskanju odgovora na vprašanje: Od kod lik zamorca v grbu freisinške škofije.

Plečnikov osnutek grba za Ljudsko Republiko Slovenijo

dr. Domen Kušar

Letos bo minilo 60 let od načrta grba Slovenije, ki ga je 24.12.1946 napravil arhitekt Jože Plečnik.

Arhitekt Jože Plečnik, po duši umetnik, se je ob svojem delu odzival na najrazličnejše umetniške izzive takratnega burnega življenja. Iz njegovih objavljenih pisem je razvidno, kako široko je bil razgledan. Ni sicer znano, da bi se poglobljajal v heraldiko, a ko se je po drugi svetovni vojni oblikovala nova država, v katero je bilo vključeno tudi slovensko ozemlje kot Ljudska republika Slovenija, se je poigral z zamisljivo o grbu novoustanovljene republike s simboliko, ki je iz omenjenega osnutka in poznavanja njegove življenjske usmerjenosti ni težko razbrati.

Iz obširne spominske literature, posebno tiste, ki je izšla po osamosvojitvi Slovenije, smo izvedeli marsikaj o življenju in mišljenju arhitekta Jožeta Plečnika. Vsi poudarjajo njegovo načelnost, narodni ponos, slovensko zavednost ter njegov visoko strokovni lahko rečemo kar znanstveni pristop k razrešitvi vsake naloge, ki se jo je lotil. Upravičeno smemo domnevati, da se je Plečnik lotil oblikovanja slovenskega grba dobro leto po končani vojni z vsem srcem, znanjem in njemu lastno sposobnostjo oblikovanja v prispodobah.

Risbo grba je mojster Plečnik verjetno narisal predvsem zase, kot študijo ali pa kot del neke svoje vizije in bi ga kasneje morda tudi objavil, vendar do tega ni prišlo. Original je Plečnikov nečak kaplan Matkovič poklonil arhitektu Jožetu Kušarju, ki ga hrani. Osnutek grba je narejen na paus papirju s črnim tušem in pobarvan z akvarelnimi barvami, plastika pa je delno (s črtami) osenčena.

Grb predstavlja zanimivo kompozicijo različnih simbolov, povezanih s pokrajinskimi značilnostmi, gospodarstvom, kulturo, zgodovino in politiko Slovenije. Grb obkrožata dve veji, verjetno stiliziranih lovorjevih zelenih listov z vmesnimi šipkovimi plodovi. Vrh zaključuje prapor z napisom: »resnica zmaguje« in rdeča peterokraka zvezda. Zvezda ob enem stoji na vrhu kapitela stebra, ki deli grb na dva dela. Na levi strani je na črni podlagi ščit s staroslovenskim bogom Troglavom, ki ima en pogled usmerjen v levo, drugega naprej in tretjega v desno oziroma po starem verovanju, da gleda v preteklost, sedanost in prihodnost. Spodnji del ščita zapolnjujejo vodoravne črte, ki simbolizirajo morje ter reke, jezera in potoke. Desni del grba ima za podlago rdečo barvo. Na njem so simboli: obrti (tesarska sekira - plenkača), industrije (zobato kolo) in kmetijstva (govedo), torej simboli osnovnih dejavnosti, ki omogočajo preživljanje prebivalcev. V zobato kolo je verjetno vkomponiral tudi simbol Keltskega križa, kot

spomin na irske misijonarje, ki so začeli pokristjanjevati naše prednike. Ob vznožju stebra raste oljčna vejica kot simbol miroljubne narave države. Na vrhu stebra ovija trta z grozdom, ki dokazuje vinorodno deželo in življenjsko radost in vitalnost slovenskega naroda.

Plečnik je grb datiral s 24.12.1946, to je, na sam sveti večer, praznik Kristusovega rojstva. Najbrž je hotel pomensko povezati rojstvo nove slovenske države z rojstvom božjega sina. Pri tej domnevi moramo upoštevati, da leta 1946 nova oblast sploh ni bila dogmatično komunistična, v šolah se je še poučeval verouk, Božič je bil dela prost dan, ni bilo še izvedene nacionalizacije malih trgovcev in obrtnikov in ni bilo še prisilnega vstopa kmetov v zadruga, skratka verjelo in zaupalo se je novi oblasti, da so k prizadevanjem za obnovo domovine in izgradnjo novega pravičnega družbenega reda poklicani vsi Slovenci.

Plečnika je bolela usodna ideološka razklanost slovenskega naroda. Na njemu lasten način je želel v grbu vsaj v barvah »premešati« politično simboliko »črnih klerikalcev« in »rdečih komunistov«. Tako je levo stran grba, ki običajno pripada politični »levici«, postavil na črno barvno podlago in desno stran, ki pripada politični »desnici«, na rdečo podlago. Simbolno lahko razumemo, da so bili na obeh straneh v glavnem pošteno, domoljubni Slovenci, ki so se le zaradi koristoljubnih in oblasti željnih političnih vodij ali njihovih intrig znašli na dveh nasprotnih bratormornih straneh. Torej v grbu na simbolni ravni udejanjena narodna sprava!

Bogata simbolika Plečnikovega grba odraža duh in razmere tistega časa in bi tedaj omogočala vsakomur, da bi prepoznal svoj simbol in se poistovetil vsaj z delom grba, kar je pri našem današnjem državnem grbu težje in veliko bolj skromno.

Kranjski deželni glavarji in njihovi grbi

Andrej Ambrož

Podedoval sem knjigo, za katero poznavalci menijo, da je verjetno prvo tovrstno delo na Slovenskem, ki se je pojavilo po Valvasorjevi, leta 1993 izdani Veliki grbovni knjigi (Das grosse Wappenbuch).

Avtor dela je Kazimir Dušan Petrič. Bil je glasbenik, vsestranski umetnik in poznavalec različnih strok, tudi takih, ki so zanimive za rodoslovce, npr. družinska debla in grbi. Živel in delal je v Ljubljani, kjer je pred nekaj leti tudi umrl. To izjemno delo sestavljajo tri vezane knjige, vsaka ima po 220 strani in je napisana v nemškem in slovenskem jeziku.

Svoje delo je naslovil *Landeshauptleute im Herzogtum Krain* (Deželni glavarji Kranjske). Pisal je v letih od 1966 do 1982. Vsebuje tipkopolis, rokopis in ročno naslikane grbe. Zvezano je v format 29.5 cm x 23.5 cm, s trdimi platnicami in usnjenim hrbtom, kjer je zlato izpisan naslov. Vsebina pa je podrobna predstavitev Kranjskih deželnih glavarjev od leta 1245 pa do leta 1918.

Deželni glavarji Kranjske so imeli sedež na Ljubljanskem gradu, vsaj od 15. stoletja dalje, ko so vso državno upravo, vključno z deželnim glavarjem, premestili v utrjeno grajsko poslopje na ljubljanskem griču. Zaradi turških vpadov (od 1415 dalje) so grad prvič utrdili in obzidali z grajskim obzidjem leta 1416. Nato pa še 1448 ter znova v letih 1463 in 1478. Kasneje so grad ali pa boljše, staro spanheimsko utrdbo, skoraj podrli in na novo pozidali. Ne glede na to pa so deželni glavarji ves čas uradovali z ljubljanskega griča. Eden najstarejših še ohranjenih delov stare trdnjave je kapela iz 15. stoletja, v kateri je naslikanih 60 grbov kranjskih deželnih glavarjev.

V vseh treh knjigah jih je predstavljeno 113 z izjemo štirih, in sicer od 16. novembra 1809 do 25. avgusta 1813. Ti so namreč pripadali francoski ureditvi, ki je v času francoske okupacije vladala kranjskemu ozemlju.

V uvodnem delu avtor govori o deželah, ki so obkrožale Kranjsko, in o njihovih grbih. Predstavi celotno habsburško monarhijo od Karla Velikega dalje in opiše grb. Podrobno predstavi tudi grbe Istre, Kranjske in Slovenske marke.

Predstavitev vsakega izmed 113 glavarjev pa zavzema različno količino gradiva, glede na posameznika in rodbino, iz katere izhaja, ter njegovo službovanje. Vsakemu glavarju sta namenjeni vsaj dve strani, katerim doda ročno naslikan in obarvan njegov grb v formatu A4 in z izbranimi, natančno določenimi barvami. Tehnika risanja grbov je tempera z različnimi konturnimi sredstvi v zlato, srebrni in rdeči barvi. Podatki, ki so zanimivi za rodoslovce, sicer niso opisani pri vsakem glavarju, verjetno so le pri tistih, za katere je avtor uspel dobiti rodovna debla. Tako so

01.

02.

03.

04.

05.

06.

07.

08.

09.

10.

11.

12.

13.

14.

15.

16.

17.

18.

19.

20.

predstavljena družinska debela nekaterih kranjskih plemiških rodbin: Devinski grofje, Rauberji, Thurni, Gallenbergi in Osterbergi, grofje Celjski ...

Nisem strokovnjak za taka dela, želim pa, da bi to delo zagledalo luč sveta v tiskani obliki in bi tako bilo dostopno vsem. Prepričan sem, da bi podatki lahko dopolnili marsikatero družinsko deblo pa tudi zgodovinsko in družinsko kroniko. Iz priloženih pisem in dopisov se jasno vidi, da so nekateri podatki prvič predstavljeni in zbrani v tako obsežni obliki. To delo je zares bogata zapuščina nekoga, ki se je z vso natančnostjo ukvarjal z delom, ki ga je zares veselilo. Spominja me na nas, rodoslovce, saj tudi mi opravljamo ljubiteljsko raziskovalno delo, ki rojeva sadove.

Za vse tiste, ki bi jih zanimal ogled knjige, ali pa bi radi poiskali morebitne podatke, da bi lahko dopolnili kakšno družinsko deblo, sem povzel in oštevilčil vse deželne glavarje ter čas njihovega službovanja.

Landeshauptleute im herzogtum Krain Deželni glavarji dežele Kranjske

1. knjiga

1. Alexsander II. Von Grimschitz	1245 - 1261
2. Rudelinus von Birnbaum	1261 - 1270
3. Ulrich von Towers	1270 - 1271
4. Ulrich von Durrenholz	1271 - 1273
5. Ulrich Schenk von Habsbach	1273 - 1277
6. Mainhard IV. Graf von Gorz und Tirol	1277 - 1278
7. Ulrich graf von Hainburg	1278 - 1300
8. Graf von Ortenburg	1300 - 1309
9. Stefan von Mudrusch	1309 - 1331
10. Graf Mainhard von Ortenburg	1331 - 1335
11. Friedrich Freiherr von Seuneg	1335 - 1350
12. Hardeg von Pettau	1350 - 1351
13. Von Gurk	1351 - 1353
14. Hartneid von Wiesseneck	1353 - 1355
15. Rudolf von Liechenstein	1355 - 1358
16. Otto graf von Ortenburg	1358 - 1360
17. Leuthold von Stadegk	1360 - 1365
18. Konrad von Auffenstein	1362
19. Ulrich graf von Cilly	1362 - 1367
20. Conrad von Kreigh	1367 - 1385
21. Hugo von Tybein	1385 - 1389
22. Wilhelm graf von Cilly	1389 - 1390
23. Herman graf von Cilly	1390 - 1400
24. Hans Neudecker	1400 - 1405
25. Seifried von Gallenberg	1405 - 1407
26. Jacob von Subenberg	1407 - 1412

2. knjiga

27. Wilhelm von Rabenstein	1412 - 1414
28. Ulrich Schenk von Osterwitz	1414 - 1422
29. Heinrich IV. Graf von Gorz	1422 - 1425
30. Georg von Auersperg	1425 - 1428
31. Ulrich Schenk von Osterwitz	1428 - 1429
32. Jobst Schenk von Osterwitz	1429 - 1437
33. Stephan graf von Frangepan	1437 - 1443
34. Ulrich von Schaumburg	1443 - 1444

53

54

55

56

57

58

59

60

61

62

63

64

65

66

67

68

69

70

71

72

73

74

75

76

77

78

79

80

81

82

83

84

35. Troianus graf von Frangepan	1444 - 1451
36. Ulrich graf von Schaumburg	1451 - 1463
37. Sigmund von Sebriach	1463 - 1467
38. Andreas von Hohenwart	1467 - 1470
39. Sigmund von Sebriach	1470 - 1482
40. Wilhelm von Auersperg	1482 - 1503
41. Johannes von Auersperg	1503 - 1527
42. Veit von Thurn	1527 - 1529
43. Christph Freiherr von Rauber, Bischof zu Laibach	1529 - 1530
44. Hans Katzianer	1530 - 1538
45. Nicolaus Jurischitch	1538 - 1544
46. Joseph von Lamberg Freiherr von Ornek und Ottenstein	1544 - 1554
47. Johannes Welzer von Spiegelberg	1554 - 1557
48. Jacob von Lamberg	1558 - 1566
49. Heribert freiherr von Auersperg	1566 - 1575
50. Weichard freiherr von Auersperg	1576 - 1584
51. Johann Ambros graf von Thurn	1585 - 1592
52. Johannes Cobenzl von Prossek	1592 - 1593
53. Georg Freiherr von Lenkowitsch	1593 - 1602
54. Johann Udalrich Furst zu Eggenberg	1602 - 1634
55. Johann Anton Furst zu Eggenberg	1635 - 1649
56. Wolfgang Engelbrecht graf von Auersperg	1649 - 1673
57. Johann Seifried zu Eggenberg	1673 - 1692
58. Johann Anton Joseph furst von Eggenberg	1692 - 1715
59. Johann Caspar graf von Kobenzl	1715 - 1722
60. Wolf Weikharg Gallenberg	1723 - 1734
61. Corbinian graf von Saurau	1734 - 1742

3. knjiga

62. Anton Joseph graf von Auersperg	1743 - 1759
63. Heinrich graf von Auersperg	1760 - 1773
64. Vinzenz graf Orsini von Rosenberg	1773 - 1774
65. Joseph Maria graf von Auersperg	1775 - 1780
66. Franz Adam von Lamberg	13. 12. 1780 - 18. 03. 1782
67. Pompeus graf von Brigido	18. 03. 1782 - 04. 10. 1782
68. Hans Franz Xaver graf von Khevenhuller	22. 01. 1783 - 30. 10. 1791
69. Johann Jacob graf von Gaisruck	30. 12. 1791 - 19. 09. 1795
70. Joseph Freiherr von der Mark	19. 09. 1795 - 01. 10. 1796
71. Georg Jacob graf von Hohenwart	01. 10. 1796 - 06. 03. 1799
72. Franz Joseph graf von Wurmbrand - Stuppach	06. 03. 1799 - 01. 07. 1801
73. Johann Bapt. Graf von Brandis	05. 09. 1801 - 01. 10. 1802
74. Georg Jacob graf von Hohenwart	01. 10. 1802 - 14. 11. 1803
75. Johann Nep. graf von Trautmannsdorf	07. 07. 1803 - 28. 03. 1808
76. Bernhard Freiherr von Rosetti	18. 07. 1808 - 06. 01. 1809
77. Johann Nep. graf von Brandis	06. 01. 1809 - 28. 07. 1809
78. Franz Xaver Freiherr von Lichtenberg - Janeschitz	28. 07. 1809 - 02. 02. 1810
- Zadnji lastnik gradu Tuštanj iz družine Liechtenbergov; glej grad Tuštanj, občina Moravče.

85

86

87

88

89

90

91

92

93

94.

95

96

97

98.

99

100.

101

102

103

104.

105

106.

107

108

109

110

111

112

113.

Dežela Kranjska pod francosko okupacijo

1. Marschall Marmont, duc de Raguse
16. 11. 1809 - 24. 02. 1811
2. Marschall Henri Gratien comte de Bertrand
09. 04. 1811 - 10. 03. 1812
3. Marschall Andoche Junot duc D' Abrantes
10. 03. 1812 - 17. 07. 1813
4. Josephe Fouche duc D' Otranto
17. 07. 1813 - 25. 08. 1813

Avstrijski guvernerji

79. Christof Freiherr von Lattermann
27. 08. 1813 - 18. 03. 1815
80. Franz Xaver Ritter von Fradenegg
15. 03. 1815 - 03. 08. 1816

Kraljevina Ilirija, kranjski guvernerji

81. Julius graf von Strassoldo
01. 09. 1816 - 17. 01. 1818
82. Franz Xaver Ritter von Fradenegg
20. 01. 1818 - 08. 05. 1818
83. Carl Bor. graf von Inzaghi
09. 05. 1818 - 26. 04. 1819
84. Joseph graf von Swerts - Spork
26. 04. 1819 - 27. 07. 1822
85. Joseph Camillo Freiherr von Schmidburg
27. 06. 1822 - 24. 12. 1840
86. Carl graf von Welsperg - Raittenau
24. 12. 1840 - 21. 04. 1841
87. Joseph Freiherr von Weingarten
21. 06. 1841 - 17. 05. 1847
88. Andreas graf von Hohenwart
17. 05. 1847 - 06. 02. 1848
89. Leopold graf von Welserheimb
06. 02. 1848 - 08. 12. 1848
90. Gustav Ignatz graf Chorinsky
08. 12. 1849 - 29. 11. 1860
91. Carl Sigmund Graf von Hohenwarth
1860-1861
92. Dr. Carl Ullepitsch von Krainfels
1861-1862
93. Johann Nep. Freiherr von Schloissnigg
1862-1865
- 94.
95. Sigmund Conrad Freiherr von Eibesfeld
1871-1876
96. Anton Codelli Freiherr von Fahnenfeld
1883-Gestorben
97. Dr. Carl Wvrzbach V. Tannenberg
1871-1872
- 98.
99. Alexander Reichsgraf von Auersperg
1872-1874
100. Lothar Furst Metternich
20. 03. 1874 - 07. 07. 1874
101. Bohuslav Ritter Widmann
07. 07. 1874 - 30. 05. 1877
102. Dr. Anton Ritter Schoppl von Sonnwalden
09. 12. 1877 - 25. 04. 1878
103. Franz Ritter Kalina von Urbanow
02. 03. 1878 - 18. 03. 1880
104. Kaltenegger Friedrich Ritter von Riedhorst
1880 - 1881
105. Gustav graf Thurn
16. 04. 1881 - 23. 07. 1888
106. Dr. Jože Poklukar
25. 07. 1888 - 17. 03. 1891
107. Andreas Freiherr von Winkler
18. 03. 1891 - 07. 10. 1892
108. Viktor Freiherr von Hein
07. 10. 1892 - 07. 07. 1905
109. Otto von Detela
1905 - 1908
110. Theodor Freiherr Schwarz von Karsten
25. 09. 1905 - 18. 04. 1916
111. Franz Šuklje
1909 - 1911
112. Heinrich graf Attems von Heiligenkreuz
18. 04. 1916 - 31. 10. 1918
113. Dr. Ivan Šušteršič
1912 - 1918

Grbi se vračajo

Leta 2005 je Slovensko rodoslovno društvo pripravilo razstavo Grbi se vračajo. Več kot pol leta je bila na ogled v avli Slovenske izseljenske matice na Cankarjevi 1/III v Ljubljani.

V tem sklopu predstavljamo vsebino razstave. Grbi kranjskih deželnih glavarjev so v tej številki objavljeni samostojno, v prispevku Andreja Ambroža. Tudi projekt Zamorc s krono je obravnavan v prejšnjih prispevkih, zato teh dveh tu ne ponavljamo.

Razstavo je tehnično pripravilo podjetje Gapro in večino gradiva objavilo tudi na spletni strani <http://www.gapro.si/rodoslovje>. Ob razstavi je bil natisnjen tudi poster A0 formata z vsemi takrat znanimi grbi slovenskih občin in je priložen tej številki. Poster lahko naročite pri Slovenskem rodoslovnem društvu ali na e-naslov srd@guest.arnes.si

O razstavi

V Slovenskem rodoslovnem društvu se sicer prvenstveno ukvarjamo z rodoslovjem. Ves čas našega delovanja pa smo večjo ali manjšo pozornost posvečali različnim drugim z rodoslovjem povezanim disciplinam. Ena takih je grboslovje ali s tujko heraldika.

Ta razstava je bila pripravljena kot dopolnitev predavanja z naslovom **Osnove grboslovja**. Zdelo se nam je potrebno, da povedano ponazorimo z nekaterimi primeri. Izbrali smo nekaj zgodovinskih in nekaj sodobnejših skupin grbov. Na ogled smo postavili:

- Valvazorjeve grbe slovenskih mest,
- grbe, ki krasijo kapelo Sv. Jurija na Ljubljanskem gradu,
- grbe kranjskih deželnih glavarjev,
- grbe škofov Ljubljanske (nad)škofije,
- grbe posesti Freisinške škofije,
- grbe slovaških mest,
- aktualne grbe slovenskih občin in
- slovenski državni grb.

Pozorni gledalec si bo ob primerjavi predstavljenih grbov ustvaril lastno mnenje in sodbo o njihovi primernosti. Tistim, ki morda ne poznajo pravil, ki so se v stoletjih

uveljavila na tem področju, smo za lažje razumevanje pripravili zares kratko temeljno razlago.

Raba grbov je v drugi polovici dvajsetega stoletja v Sloveniji postala skoraj povsem odvečna. To je zagotovo tudi razlog, da so se z njimi ukvarjali samo redki posamezniki in še ti pretežno samo ljubiteljsko. Zlasti v zadnjih desetih letih smo priča pojavljanju občinskih grbov najprej na avtomobilskih registrskih tablicah, za tem pa tudi kot splošen identifikacijski in istovetnostni simbol.

Dandanes imajo grbe skoraj vse slovenske občine. Zanimanje zanje postopoma narašča. Vse pogostejše so medijske polemike. Oglašajo se posamezniki in skupine, ki skušajo s svojimi pogledi, mnenji, kritikami, predlogi... prepričati odločilne dejavnike in širšo javnost.

Lahko bi pričakovali, da bo že sama prisotnost grbov prispevala k splošnemu in zlasti strokovnemu zorenju in s tem prizadevanju po ustrezni likovni, estetski, umetniški, zlasti pa strokovni ustreznosti.

V Slovenskem rodoslovnem društvu se prvenstveno ukvarjamo z rodovniki, ves čas našega delovanja pa smo se posamično ali organizirano dotikali vseh tistih disciplin, na katere se rodoslovje navezuje. Heraldika, ali po naše grboslovje je bilo in je med temi na prvem mestu.

V mesecu marcu smo na to temo pripravili predavanje, ki smo ga dopolnili s predstavitevjo nekaj serij zgodovinskih in sodobnih grbov. Zbrano gradivo smo pripravili za ogled v obliki preproste razstave.

Z razstavo nimamo namena izražati pohvale ali kritike. Predstavljeno gradivo naj bi imelo zadostno lastno predstavitevno moč. Pohvalo ali kritiko lahko izreče kdorkoli, vendar bo to brez izjeme posamično mnenje, ki ne more imeti večje veljave. Zavedati se moramo, da v Sloveniji nimamo posameznika ali skupine, ki bi si na formalen ali neformalen način pridobila pravico presojanja. Nobenega od novih občinskih grbov ni izdelal priznani grbovni strokovnjak, s tujko mu rečemo herald. Takega v Sloveniji enostavno nimamo in nič ne kaže, da bi ga kaj kmalu lahko imeli, saj bi najprej morali imeti postopek in mehanizme za pridobivanje takega naslova. Kdorkoli se torej danes ukvarja z grbi, je praktik brez licence podoben zdravniku brez diplome. Tudi dvajsetletna izkušnja je lahko samo dokaz, da je nekdo dvajset let delal slabo.

Tudi Slovensko rodoslovno društvo si ne domišlja, da je v tem pogledu kaj več kot druge skupine ali posamezniki. Naše delovanje je ljubiteljsko, vendar se skušamo pri svojem delu zvesto držati temeljnih grbovniških priporočil in pravil, ki so in bodo temeljno razsodilo o primernosti izdelka.

Nekaj priporočil glede oblikovanja grbov in zastav

Peter Hawlina

Grb postane prebivališče duše. (Zato je nalašč poskrbljeno, da ga ne razume kdorkoli.)

Raba grbov se je na široko razmahnila po koncu križarskih vojn. Znani so bili že v antiki, na ščitih so jih uporabljali na Kitajskem in Japonskem, vendar se je zahodna heraldika razmahnila v trinajstem stoletju. Ob

tem so se uveljavila nekatera temeljna pravila. Ta niso bila v vseh časih in kulturah enaka. Ta pravila tudi za nikogar niso obvezna. Tisti, ki jih ne upoštevata, tvega 'samo' to, da ga poznavalci ne bodo upoštevali. Tudi med uveljavljenimi in celo zelo znanimi grbi je mnogo takih, ki ne sledijo osnovnim heraldičnim pravilom. To pa še ne pomeni, da se omenjenih pravil ni treba držati. Če nič drugega, nam ta pravila že sama po sebi zagotavljajo bolj kakovosten izdelek kot bi bil, če pravil ne bi poznali ali upoštevali.

Splošno priporočilo je: **manj je več!** To zelo koristno priporočilo obenem zadošča zahtevi, da mora biti grb od daleč razpoznaven.

Drugo splošno pravilo je, da se grb definira z opisom. V heraldiki, ki ima svojo mednarodno govorico, se grbovemu opisu reče blazon. Za enostaven grb bo zadoščal kratek blazon. Tak je določen z enim samim stavkom, včasih samo z nekaj besedami. Blazon v heraldiki je nekaj podobnega kot recept v kuhinji. Recept za palačinke je eden, jedi se med seboj lahko razlikujejo. V kuhinji je to odvisno od kuharja, v heraldiki od oblikovalca.

Imetnik grba torej ne predpisuje risbe, temveč definicijo.

Ravno tako se ne predpisuje oblike ščita, toliko manj razmerij med višino in širino in vsem podobnim. Ve se, da je grb vedno na ščitu. Ščiti so lahko najrazličnejših oblik. Spet je odvisno od oblikovalca, kakšnega bo izbral.

Predpisane pa so barve. Te so v osnovi samo štiri: črna, rdeča, zelena in modra. Poleg tega nastopata še dve kovini: zlata in srebrna. Ti dve kovini predstavljata rumena in bela barva. Vseh barv je torej šest. O izjemah tu ne bomo govorili.

Naslednje pravilo je, da na kovino ne gre kovina in na barvo ne gre barva. To pomeni, da gre lahko le barva na kovino (in obratno). Drugače povedano: med dvema barvama mora biti kovina.

Ne predpisuje se barvnih odtenkov. Teh enostavno ni! Ni svetlo in temno plave. Ni kobaltne in tirkizne....

Obstojajo tudi pravila o deljenju ščita v (barvne) ploskve. Te so v osnovi pokončno ali navpično enkrat ali večkrat

deljene. S tem nastajajo polja. Vse to obvladuje preprosta grbovna govorica.

V cel ščit ali v posamezna polja se navadno umeščajo različna polnila. To so navado stilizirani liki. Lahko so geometrijski (med te bi morda lahko uvrstili razne križe, zvezde, sonca, (pol)mesece), lahko so vzeti iz živalskega ali rastlinskega sveta, lahko so fantazijski, morajo pa biti heraldično poznani. Tako ni mogoče upodabljati različnih cvetlic. Izbira je omejena. Najbolj znana je heraldična roža in oblikovalec mora vedeti, kako jo je treba narisati. Uporabljajo se mnogi predmeti, kot npr. različno orodje, orožje in drugi predmeti. Spet pa ne katerikoli. V klasični heraldiki so npr. poznane ladje, ni pa poznana podmornica. Oblikovalec je spet tisti, ki ve, kateri nabor polnil lahko uporabi.

Odveč je najbrž omenjati, da je neokusno uporabiti že uporabljen grb. Ravno tako ni dobro, da je grb preveč podoben že obstoječemu. Ponavljanju se bo spet lahko izognil samo dober poznavalec.

Vedeti je treba tudi to, da se heraldična risba razlikuje od drugih slikarskih tehnik. V heraldični risbi prevladuje stroga stilistika in ne verno posnemanje nekega motiva ali celo plastična upodobitev, senčenje, barvno niansiranje. Pravila in priporočila za oblikovanje grbov se razlikujejo od tistih, ki urejajo pečate, embleme, odlikovanja, znake, logotipe in še marsikaj drugega, kar nekateri včasih ponevedoma enačijo.

Izogibati se je treba preveč neposrednim ponavljanjem nekega splošno znanega lokalnega motiva. Grb Pise ne uporablja poševnega stolpa in grb Parme tudi ne parmezana.

To so osnovna pravila. Pravil je še veliko več, vendar že ta zadostujejo.

Zastava je izvedena iz grba

Če zastava ni usklajena z grbom, je očitno, da oblikovalec ni poznal osnovnega pravila o razmerju med grbom in zastavo. To ne pomeni, da se mora grb znajti v zastavi. Res je takih primerov precej, vendar s tem še ni omajana veljavnost priporočila, da naj bo zastava pravokotne oblike, vzdolžno (ali pokončno) deljena v dve ali več prog. Za državno zastavo naj bi bile tri proge, za zastave regij, pokrajin, občin... pa dve.

Glede barv so pravila povsem enaka pravilom v heraldiki.

Ne predpisuje se velikost, razmerje med višino in širino.

Tudi tu velja enako priporočilo kot v heraldiki: manj je več. Na drug način to povejo poznavalci: zastava mora biti tako enostavna, da jo zna narisati otrok, ko jo enkrat vidi.

Različni kroji, deljenja, našitki raznih znakov, črk, števil, emblemov, grbov in kar je še tega, zastavi ne koristijo – škodijo ji.

Utrinki z otvoritve razstave, foto Andrej Gombač

GRBI SLOVENSКИH OBČIN

APRIL 2005 - 193 OBČIN

AJDOVŠČINA

BELTINCI

BENEDIKT

CANKOVA

CELJE

CERKLJE NA
GORENJSKEM

CERKLJA

CERKLJE

CERKLJE NA
KOROŠKEM

ČRENŠOVCI

ČRNA NA
KOROŠKEM

ČRNO MELJ

DESTRNIK

DRAVOGRAD

DUPEK

GORENJA VAS -
POLJANE

GORIŠNICA

GORNJA
RADGONA

GORNJI GRAD

GORNJI
PETROVCI

GRAD

GROSUPLJE

HAJDINA

JESENICE

JEZERSKO

JURŠINCI

KAMNIK

KANAL

KIDRIČEVO

KOBARID

KOBILJE

KOČEVJE

KOMEN

LAŠKO

LENART

LENDAVA

LITUA

LJUBLJANA

LJUBNO
OB SAVINJI

LJUTOMER

LOGATEC

LOŠKA DOLINA

LOŠKI POTOK

MIKLAVŽ NA
DRAV. POLJUMIREN -
KOSTANJEVICA

MIRNA PEČ

MISLINJA

MORAVČE

MORAVSKE
TOPLICE

MOZIRJE

MURSKA
SOBOTA

MUTA

NAKLO

PODČETRTEK

PODLEHNIK

PODVELKA -
RIBNICA

POLZELA

POSTOJNA

PREBOLD

PREDDVOR

PREVALJE

PTUJ

PUČANCI

ROGAŠOVCI

ROGATEC

RUŠE

SELNICA OB
DRAVI

SEMIČ

SEVNICA

SEŽANA

SLOVENJ
GRADECSLOVENSKA
BISTRICASLOVENSKE
KONJICE

ŠENTJERNEJ

ŠENTJUR
PRI CELJU

ŠKOCJAN

ŠKOFJA LOKA

ŠKOFLIČA

ŠMARJE
PRI JELŠAHŠMARTNO
PRI LITUIŠMARTNO
OB PAKI

ŠOŠTANJ

ŠTORE

VELIKA POLANA

VELIKE LAŠČE

VERŽEJ

VIDEM

VIPAVA

VITANJE

VODICE

VOJNIK

VRANSKO

VRHNIKA

GRBI KRANJSKIH MEST IN TRGOV PO VALVAZORJU

KRANJSKA DEŽELA

TINJAN (PRI PAZINU)

BRSEČ (PRI OPATIJI)

PIČAN (PRI PAZINU)

Povzeto po:
Valvazorjeva grbovna knjiga
OPUS INSIGNIUM ARMORUMQUE

ŠKOFJA LOKA

KASTAV (PRI REKI)

KRANJ

GRAČIŠČE (PRI PAZINU)

KOČEVJE

KRŠKO

LOŽ

KOSTANJEVICA

LOVRAN (PRI OPATIJI)

LJUBLJANA

PAZIN

METLIKA

METLIKA

RADOVLJICA

NOVO MESTO

NOVO MESTO

KAMNIK

TRST

ČRNOMELJ

DEVIN (PRI TRSTU)

REKA

VIŠNJA GORA

BIHAČ

SENJ

POSTOJNA

TURJAK

BOLJUN (PRI PAZINU)

CERKNICA

PODBREŽJE (OB KOLPI)

ŠTIVAN (PRI DEVINU)

KRŠAN (PRI PLOČINU)

KOSTEL (OB KOLPI)

KRINJA (PRI TINJANU)

LINDAR (PRI PAZINU)

MOŠĆENICE (PRI OPATIJI)

MOKRONOG

MOKRONOG

TRŽIČ

VRHNIKA

PAZ (PRI PAZINU)

RADEČE

RIBNICA

SVIRNO

ŽUŽEMBERK

SENOŽEČE

ŽMINJ (PRI PAZINU)

TRVIŽ (PRI PAZINU)

ŠEMBID (PODNANOS)

VEPRINAC (PRI OPATIJI)

BERAM (PRI PAZINU)

VOLOSKA (PRI REKI)

BELA

VAČE

VINICA

VIPAVA

IDRIJA

Zamorc s krono

Predstavljeni grbi so krajevni ali občinski simboli. Med temi kraji, ki ležijo ozemeljsko raztreseni po današnji Nemčiji, Avstriji, Italiji in Sloveniji, torej v prostoru, ki je znan pod skupnim imenom Alpe-Jadran, ni kakih tesnejših povezav in ne tvorijo neke organizirane združbe. Vseeno pa imajo nekaj skupnega: v zgodovini so bili daljši ali krajši čas posesti škofije v Freisingu na Bavarskem.

Freisingška škofija je bila simbolno prepoznavna po svojem grbu z likom zamorca s krono. Strokovnjaki in laiki so doslej zaman poskušali dokazati katerokoli od mnogih razlag za umestitev tega simbola v grb. Dejstvo je, da je ta simbol postal sestavni del simbolike mnogih posesti te škofije. Pred dvestotimi leti je bila v dobi sekularizacije cerkvi večina posesti odvzeta. Zavedno ali nezavedno pa se je lik zamorca v simboliki teh posesti obdržal še naprej. Zamorc s krono na simbolni način še dandanes opravlja nevsiljivo, vendar presenetljivo kakovostno vlogo povezovalca med temi kraji. Zbirka grbov naj bi dramila zanimanje za zgodovino in željo po spoznavanju krajev s katerimi nas je v zgodovini vezala skupna usoda.

Ta povezanost se je doslej manifestirala na različne načine. V zadnjih letih pa jo predstavlja primerjalna razstava z naslovom Zamorc s krono. Ta razstava je bila leta 1997 prvič postavljena v Škofji Loki, nato pa še šestkrat v Sloveniji in petkrat v tujini, v nemški izvedbi.

1997 - Škofja Loka, SLO	2000 - Stara Loka, SLO
1998 - Ljubljana, SLO	2001 - Novo mesto, SLO
1999 - Ljubljana, SLO	2001 - Isen, D
1999 - Ankaran, SLO	2003 - Freising, D
1999 - Neuhausen, A	2003 - Škofja Loka, SLO
2000 - Ismaning, D	2005 - Oberwölz, A

Ljubljana, v prostorih Svetovnega slovenskega kongresa, 1999

Foto A. Gombac

Na Ljubljanskem gradu, 1998

Katalog ob razstavi sledi trodelni obliki panojev

Škofja Loka, 1997

Neuhausen, 1999

5

22

3

43

40

59

14

33

34

54

12

57

38

62

37

63

19

27

24

21

15

11

16

46

2

52

60

53

10

30

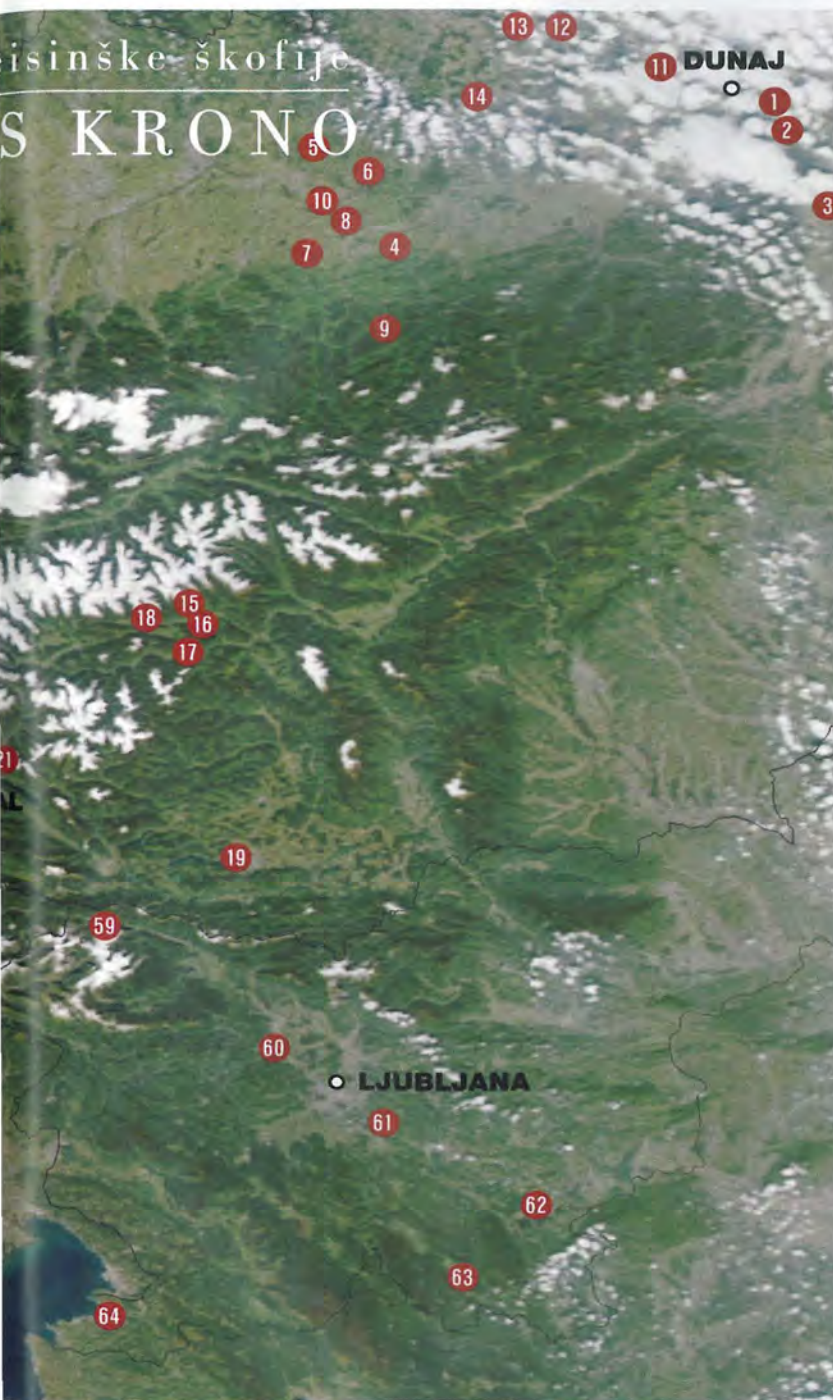

7

51

Kapela sv. Jurija na Ljubljanskem gradu

Kapela je bila skupaj z obrambnim obzidjem in stolpi ena redkih zidanih stavb Ljubljanskega gradu v času lastništva rimsko-nemškega cesarja Friderika III Hapzburškega (1413-1493). S cesarjevo listino je bila leta 1489 posvečena mučenikom Juriju, Pankraciju in kraljici Heleni. Prvotno gotško kapelo so večkrat preurejali. Zadnjo prizidavo je doživela v baročnem stilu.

Leta 1742 je dal deželni glavar grof Korbinijan von Saurau v kapeli naslikati grbe z napisi in letnicami deželnih glavarjev, ki so do takrat gospodovali na Kranjskem. Grbov je bilo šestdeset. Sredi 19. stoletja so na svodu prezbiterija dodali še pet grbov avstrijskih vladarjev, na ladijski obok pa grbe vojvodine Kranjske, gospostva Slovenske marke in mejne grofije Istre. Freske so bile obnovljene leta 1992.

Posamične grbe in celotne sklope kapele sem namensko fotografiral za potrebe razstave *Grbi se vračajo*. Ker se vsebinsko podvajajo z gradivom Kranjski deželni glavarji, avtorja g. Petriča (članek Andreja Ambroža), jih v nadaljevanju podrobneje ne obravnavamo, zato so predstavljeni le kot zgovorna slikovna oprema.

Andrej Gombač

Grbi slovaških mest

Za razliko od Slovenije je Slovaška republika po letu 1990 k tematiki občinskih grbov pristopila strokovno in sistematsko. Ustanovljena je bila posebna državna komisija za nadzor nad delom in sprejemanjem občinskih grbov. Rezultat te tega je heraldično pravilno oblikovano in urejeno grbovje na državnem oz. občinskem nivoju. Pričujoči poster to le potrjuje in nam je lahko za zgled.

SLOVENSKO V SLOVAKIA IN MUNICIPAL SYMBOLS • SLOWAKEI IN DER

Námet: Milan Šámiš • Odborná spolupráca: Jozef Novák • Grafický design: © Signum Ladislav Čiarnik ml., Michal Čiarnik • Tlač: IBI Print • Litografa: NT Print • Vydala Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť pri

SYMBOLIKE MIEST

SYMBOLIK DER STÄDTE • LA SLOVAQUIE DANS SYMBOLIQUE DES VILLES

govenskej v odbornej spolupráci s Heraldickou komisiou Ministerstva vnútra SR • Vydilo s príspevkom Ministerstva kultúry SR a nadácie Prebudená pieseň • © Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť pri Matci slovenskej 1996 (SGHS MS, Novomeského 32, 036 52 Martin, Slovakia)

GRBI ŠKOFOV LJUBLJANSKE (NAD)ŠKOFIJE

ŽIGA LAMBERG
1463-1488

LJUBLJANSKA
NADŠKOFIJA

ALOJZIJ URAN
2004-

KRIŠTOF RAUBAR
1494-1536

FRANC KACIJANAR
1537-1543

URBAN TEXTOR
1543-1558

PETER SEEBACH
1560-1568

KONRAD GLUŠIČ
1571-1578

BALTAZAR RADLIČ
1579

JANEZ TAVČAR
1580-1597

TOMAŽ HREN
1599-1630

RINALDO SCARLICH
1630-1640

OTON FRIDERIK
BUCHHEIM
1641-1664

JOŽEF RABATTA
1664-1683

ŽIGA KRIŠTOF
HERBERSTEIN
1683-1701

FRANC FERDINAND
KUENBURG
1701-1711

FRANC KAREL
KAUNITZ
1711-1717

VILJEM LESLIE
1718-1727

ŽIGA FELIKS
SCHRATTENBACH
1728-1742

ERNEST ANDREJ
ATTEMS
1742-1757

LEOPOLD PETAZZI
1760-1772

KAREL JANEZ
HERBERSTEIN
1772-1787

MIHAEL BRIGIDO
1788-1806

ANTON KAVČIČ
1807-1814

AVGUŠTIN GRUBER
1816-1823

ANTON ALOJZIJ WOLF
1824-1859

JERNEJ VIDMAR
1860-1875

JANEZ ZLATOUST
POGAČAR
1875-1884

JAKOB MISSIA
1884-1898

ANTON BONAVENTURA
Jeglič
1898-1930

GREGORIJ ROŽMAN
1930-1959

ANTON VOVK
1959-1963

JOŽEF POGAČNIK
1964-1980

ALOJZIJ ŠUŠTAR
1980-1997

FRANC RODE
1997-2004

Grbi České Republiky

Češki parlament je leta 1997 sprejel ustavni zakon, po katerem je oblikovanih 14 (vključno z glavnim mestom Prago) samoupravnih teritorialnih enot. Z zakonom so bili določeni tudi kriteriji za grbe oz. znake, kot jim uradno rečejo: znak je četverjen, v prvem polju je zgodovinski znak dežele, kateri pripada večina ozemlja okraja, v drugem znak sedeža okraja, v tretjem znak identitete okraja in v četrtem zgodovinski znak dežele, kateri pripada manjši del ozemlja okraja.

Mali Češki grb

Veliki Češki grb

Šlezija

Moravska

Praga

Středočeský kraj

(Budějovický kraj)
Jihočeský kraj

Plzeňský kraj

Karlovarský kraj

Ústecký kraj

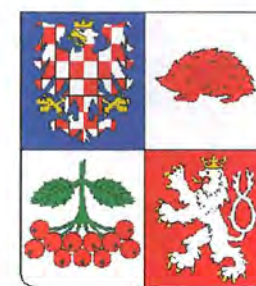
Liberecký kraj

Královéhradecký kraj

Pardubický kraj

(Jihlavský kraj)
Kraj Vysocina(Brněnský kraj)
Jihomoravský kraj

Zlínský kraj

Olomoucký kraj

(Ostravský kraj)
Moravskoslezský kraj

Cehovski znaki

Grbovna simbolika in njej prirejena priporočila se razlikujejo od tistih, ki se uporabljajo pri drugih simbolikah. Naj omenimo samo (zaščitne) znake, logotipe, pečate, hišna znamenja in stanovske znake. Slednje zgovorno prikaže spodnji ponatis.

Gerber

Kürschner

Sattler

Schuhmacher

Handschuhmacher

Knopfmacher

Hautmacher

Weber

Färber / barvar

Schneider

Fischer

Müller

Bäcker

Brauer

Schlächter

Seifensieder

Barbieri

Maler

Buchdrucker

Buchbinder

Maurer

Dachdecker

Schornsteinfeger

Glaser

Töpfer

Zimmerleute

Stellmacher

Böttcher

Tischler / mizar

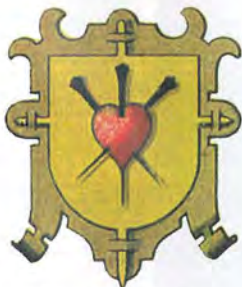
Drechsler / strugar

Grobschmiede

Schlosser

Nagelschmiede

Messerschmiede

Kupferschmiede

Zinggießer

Goldschmiede

Uhrmacher

Schiffer

Bergleute

Slovensko grbovje na spletu

Peter Hawlina

Kar ni bilo objavljeno v časopisu, se ni zgodilo. Nekako tako je nekoč veljalo. Ta paradigma se je danes spremenila v »Kar ni na spletu, ne obstaja«.

Če v to verjamemo in se vprašamo, ali je slovensko grbovje na spletu prisotno, si lahko odgovorimo pritrdilno. Vprašanje pa je, če smo s predstavitvijo zadovoljni. Ne domišljam si, da imam popoln pregled nad spletnimi objavami slovenskega grbovja. Vsakdo lahko sam poskusi na spletu pobrskati za tovrstnimi vsebinami. Če bo za iskalni pojem vnesel grbovje, ne bo našel skoraj nič. Precej več uspeha bo imel s pojmom grboslovje (okrog 230 zadetkov), še več s heraldika (okrog 1700). Za iskalni pojem grb pa nam bo brskalnik www.najdi.si ponudil kar okrog 25.000 zadetkov.

Slovenci smo imeli grbovno spletno stran že leta 1995. Stran <http://genealogy.ijp.si> sicer še vedno obstoja, ni pa več vzdrževana. Avtor, prof. dr. Tomaž Pisanski, jo je nastvil predvsem kot rodoslovno. Že naslov Genealogy and Heraldry in Slovenia pove, da je namenjena angleško govorečim obiskovalcem. V desetih letih je to stran obiskalo prek 200.000 obiskovalcev. Stran sicer ni bila nikoli formalno naslovljena ali podpisana kot stran Slovenskega rodoslovnega društva, bila pa je zastavljena in vsebinsko pokrita z dejavnostmi društva. Podoben status ima osrednja slovenska rodoslovna stran <http://www2.arnes.si/~rzjtopl/rod/rod.htm>, ki jo vzdržuje Janez Toplišek.

Leta 2004 se je na spletu pojavila stran <http://www.heraldika.si/> in je do aprila 2006 imela okrog 18.000 obiskovalcev. Avtor Valt F. Jurečič je tudi direktor podjetja, ki izdeluje vsakovrstno simboliko, zlasti grbe, zastave, znake, logotipe ter celostne podobe. Njegov cilj je, kot sam pravi: *oblikovanje celovite ureditve simbolike na slovenskem, zaradi česar tesno sodelujemo z Lokalno samoupravo (MNZ),*

ter Arhivom republike Slovenije (ARS - Ministrstvo za kulturo), ki pravno pokriva ta področja. To podjetje je v resnici krepko poseglo v slovensko grbovno pokrajino. Podjetje Heraldika d.o.o. je nadaljevanje dejavnosti, ki se je v zgodnjih devetdesetih letih začela kot društvo Slovenski ščit. To se je kmalu preimenovalo v Heraldika Slovenica. Občasno je izdalo svoje glasilo, na spletu pa samostojno ni bilo prisotno. Tudi to društvo je ustanovil in vodil Valt F. Jurečič. Zdajšnje vodstvo zagotavlja, da Valt F. Jurečič ni več član društva. Društvo Heraldika Slovenica je leta 2005 izdalo knjigo *Osnove heraldike in istovetnosti simboli slovenskih občin*. Avtorja sta Rinaldo Stanič in Tadej Jakopič, urednik pa Anton Lečnik.

Slovensko rodoslovno društvo je v začetku leta 2005 prislunilo opozorilom, da se na področju slovenske heraldike dogaja marsikaj neprimerne, celo neuglednega in spornega. Znani so tudi poskusi preureditve državnih simbolov in izid teh naporov. V Slovenskem rodoslovnem društvu se sicer nismo čutili poklicane, da se v to dogajanje

aktivno vključimo kot društvo. Kljub temu pa se je manjše število ljubiteljskih grboslovcev odločilo, da z nekaterimi aktivnostmi poseže tudi na to področje. Poleg predavanja in razstave smo se začeli dogovarjati o ustanavljanju grboslovne sekcije. Podjetje GAprou je vsebino razstave *Grbi se vračajo* predstavilo tudi na spletu http://www.gapro.si/rodoslovje/1_4_0_grbi.htm in s tem dodalo še eno spletno zasnovo slovenske heraldike.

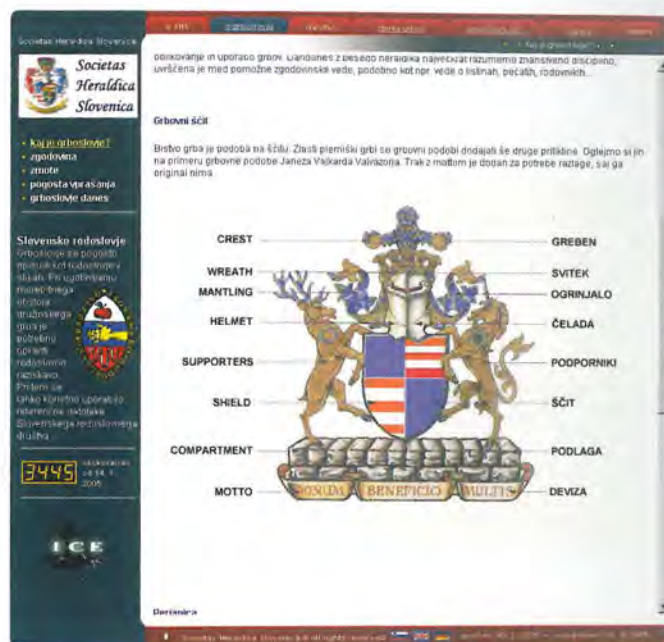
Prav v tem času, spomladi 2005, je David Cvet, Kanadčan slovenskega rodu, odprl spletno stran www.heraldica.si. Stran je bila v enem letu obiskana približno 3.400 krat. Avtor jo je v razmeroma kratkem času v vsebinskem, oblikovnem, funkcionlanem, režijskem, scenarističnem in še kakšnem pogledu razvil toliko, da je več kot pokrila omenjene ambicije Slovenskega rodoslovnega društva. Spet moramo opozoriti, da Slovensko rodoslovno društvo ni formalni partner. Namesto tega je avtorju izdatno pomagalo z nasveti, predvsem pa s prevodom. Na tem področju delo ni končano, kljub temu pa bodo obiskovalci spoznali, da prav ta, v Kanadi zasnovana stran, najbolje zapolnjuje

deficitarno področje slovenskega grboslovja. Namera o ustanovitvi grboslovne sekcije v okviru Slovenskega rodoslovnega društva je postala odveč. Razmeroma skromen odziv na povabilo Davida Cveta k sodelovanju pa kaže, da resnične vneme za rodoslovje med člani SRD in med ostalimi Slovenci še ni čutiti.

Spletno stran si lahko vsakdo sam ogleda. Obiskovalci so dobrodošli. David Cvet bo vesel vsakršne oblike sodelovanja. Zaželeno je sodelovanje s predlogi, opozarjanje na napake in dodajanje novih vsebin.

Za delno predstavitev te spletne strani objavljamo naslovno stran, kazalo vsebine in nekaj predstavitev poglavij.

Spletna stran je razdeljena na sedem sklopov.

O DRUŠTVU / vodstvo / kontakt / ustanovitelj / sodelavci / častni sodelavci / izvedenec / prireditve-dogodki / povezave / statut / knjiga gostov / novice /

O GRBOSLOVJU / kaj je grboslovje? / zgodovina / zmote / pogosta vprašanja / grboslovje danes

ČLANSKE ZADEVE / postanite član / pristopnica kvalifikacija / samo za člane / SRD, Grbovje, oblikovanje grba, svetovanje, koledar dogodkov, spisek naslovnikov, društvena knjižnica, gradivo, prijava za člane

ZBIRKA GRBOV / osebni grbi / cerkveni grbi / občinski grbi / grbi ustanov / zgodovinski grbi / grboslovci in risarji

GRBOSLOVNI VIRI / objave / heraldična umetnost / rodoslovni viri / spletne povezave / grboslovna knjižnica / forumi / iskanje

KRONIKA DOGODKOV IN OBJAVE / kronika / Slovensko grboslovje / grboslovje v svetu / raziskave

Radovnik Terezije Aversporg Lipa v Lipici pri Škofji Loki Drevored škofjeloškega gradu Bukev nad Bukovico Kostanj v Zajčevšu nad Škofjo Loko Hrast v Hrastnici pri Škofji Loki

Drevored ob križevem potu na Hribc Javori v Javorjah Breza v Breznici Bršljan v Bršlinu Jelka ob jelki na Jelovom brdu

Praprotn v Praprotnem Gaber v Gabrku pri Škofji Loki Smreka v Smreču nad Škofjo Loko Hosta nad Hosto pri Škofji Loki Brek v Zabrekvah Trnje v Trnju pri Škofji Loki Štor v Štorju pod Sv. Lenartom nad Šk. Loko

1025 let Krajske Priloga k razstavi Adamov rodovnik Pajek Gold Rush 1997 Irena Marijeta G. Anin ponos Gradimo mostove - zbornik konference Klara Ljudmila H.

Družinska kronika Reševanja arhivskega gradiva Janez H. Pigmalion Flora Peter Najino drevo

NA ZALOGI IMAMO ŠE IZVODE PRETEKLIH ŠTEVILK ČASOPISA. ZINTERESIRANI JIH DOBITE NA DRUŠTVENIH SREČANJH ALI NA UREDNIŠTVU.